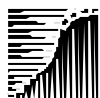

Effectindicatoren MJP2 van AVP

Monitoren van de algemene beleidsdoelstellingen tegen aanvaardbare kosten

Noor Dessing (directie Kennis LNV)
Herman Agricola (Alterra)
Loek Treep (directie Kennis LNV)

landbouw, natuur en
voedselkwaliteit

© 2006 Directie Kennis, Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

Rapport DK nr. 2006/055
Ede, 2006

Teksten mogen alleen worden overgenomen met bronvermelding.

Deze uitgave kan schriftelijk of per e-mail worden besteld bij de directie Kennis onder vermelding van code 2006/dk055 en het aantal exemplaren.

Oplage	200 exemplaren
Samenstelling	Noor Dessing (directie Kennis LNV), Herman Agricola (Alterra), Loek Treep (directie Kennis LNV)
Druk	Ministerie van LNV, directie IFZ/Bedrijfsuitgeverij
Productie	Directie Kennis Bedrijfsvoering/Publicatiezaken Bezoekadres : Horapark, Bennekomseweg 41 Postadres : Postbus 482, 6710 BL Ede Telefoon : 0318 822500 Fax : 0318 822550 E-mail : DKinfobalie@minlnv.nl

Voorwoord

Aan het Milieu- en Natuurplanbureau en de Directie Kennis van LNV, is eind 2002 door Directie Platteland de opdracht verleend voor het ontwikkelen van een monitorings- en evaluatiesysteem (ME) voor de Agenda Vitaal Platteland (AVP). Het project ME-AVP omvat zeven deelprojecten. In dit rapport worden werkwijze en resultaten beschreven van deelproject 3: *Meetnetontwerp en indicatoren*.

Om de uitvoering van beleid te kunnen evalueren en bij te sturen is informatie nodig over de effecten van het beleid. Aan de hand van effectindicatoren kan een nulmeting (uitgangssituatie) plaatsvinden en kunnen b.v. om de 4 jaar de effecten worden gemeten. Deze gemeten effecten kunnen dienen als bakens voor het bijsturen van het rijksbeleid. Gemeten effecten zijn niet bestemd om af te rekenen omdat de effecten ontstaan door een combinatie van gestuurde factoren, zoals bijvoorbeeld de prestaties van de provincies en onafhankelijke (niet-gestuurde) gebeurtenissen in het maatschappelijk krachtenveld.

De effectindicatoren van het Tweede Meerjarenprogramma van de Agenda Vitaal Platteland (MJP2) zijn geformuleerd op het niveau van de algemene beleidsdoelstellingen, hetzelfde niveau als gehanteerd in de rijksbegroting voor 2006. Dit is het passende niveau om te rapporteren over de effecten op rijksniveau. De effectindicatoren uit de rijksbegroting zijn als uitgangspunt gehanteerd; toch wijken de MJP2-effectindicatoren hiervan af. Dit komt voort uit de onderbouwing van de MJP2-effectindicatoren zoals weergegeven in dit rapport. De MJP2-effectindicatoren zullen worden overgenomen in de LNV-begroting voor 2007. Zo wordt er een optimale relatie tussen de begrotingsposten en MJP2 gecreëerd.

De effectindicatoren van het MJP2 komen slechts in beperkte mate overeen met die van de Nota Ruimte; dit komt doordat de effectindicatoren voor de Nota Ruimte veelal zijn geformuleerd op het niveau van de operationele doelstellingen. Het is wenselijk om toch naar afstemmingen te streven om kosten te besparen en de inzichtelijkheid voor parlementariërs en ministers te vergroten. Aanbevolen wordt om in interdepartementaal verband een poging te doen om tot een samenhangend systeem van effectindicatoren te komen.

De effectindicatoren van het MJP2 zijn verkregen in een interactief proces van deskundigen vanuit beleid, inhoud, monitoring en evaluatie. Dit heeft geleid tot 22 goed doordachte effectindicatoren: een goede concretisering van het beleid, gebaseerd op inzicht in de meetbaarheid en VBTB-proof. Voor enkele thema's zijn nog geen effectindicatoren geformuleerd. Doordat het denken over effectindicatoren bij sommige thema's van het MJP2 nog sterk in ontwikkeling is, is er een onevenwichtigheid ontstaan in het aantal indicatoren. De auteurs van dit rapport hebben daarom een voorstel gedaan voor de aggregatie van de 20 tot in totaal 10 effectindicatoren. Daarnaast zijn er nog een aantal effectindicatoren zoals bijv. voor bodem en water onvoldoende uitgekristalliseerd en daarom niet in het MJP2 opgenomen. Deze indicatoren zullen na verdere uitwerking alsnog aan het MJP2 worden toegevoegd.

Van de kosten is alleen een indicatie gegeven. Dit is gedaan op basis van voorstellen over de meetstrategie van de nulmeting. Hierbij is geen rekening gehouden met het continueren van de gebruikte meetsystemen. Als indicatie van de kosten biedt deze benadering een goed inzicht in de orde van grootte van de kosten. Voor de mid-term

en voor de eindmeting zullen de kosten waarschijnlijk hoger zijn dan voor de nulmeting. Het budget van de effectmeting is in principe onderdeel van het budget voor het betreffende beleidsthema. Hiermee wordt bevorderd dat er een evenwicht is tussen de kosten van de feitelijke beleidsinspanningen en de kosten van de effectmeting.

Het MJP2 is de inhoudelijke voeding voor de afspraken van het Rijk en provincies, die gemaakt zullen worden in ILG-verband (Investeringsbudget Landelijk Gebied). De eerste ILG-periode is voorzien van 2007 tot en met 2013. De effectindicatoren zullen hiertoe gemeten worden bij de nulmeting in 2006, mid-term in 2010 en na afloop in 2014.

Voorgesteld wordt om voor de nulmeting voor de verschillende thema's werkgroepen te formeren, die een definitieve keuze maken van de te gebruiken meetmethoden, streefwaarden voor de effecten en de aggregatie van de effectindicatoren tot maximaal één of twee per thema. Beoogde deelnemers aan deze werkgroepen zijn de verantwoordelijke beleidsdirectie, directie Kennis, Milieu- en Natuurplanbureau, Alterra, KIC Recreatie e.a. Belangrijk daarbij is een overkoepelende regie om te voorkomen dat een wildgroei ontstaat in abstractieniveau, methoden en waarden. DP en DK kunnen deze regierol vervullen.

De directie Kennis kan tevens ondersteuning verlenen en adviseren bij de organisatie en de beoordeling van de nulmeting en de daarop volgende evaluatie (mid-term- en eindevaluatie).

Aan de formulering van de effectindicatoren heeft een groot aantal personen een bijdrage geleverd. Daarom past een woord van dank aan medewerkers van betrokken beleidsdirecties, van FEZ, van Alterra en het Milieu- en Natuurplanbureau, deelnemers aan de gehouden workshops, het kernteam van het MJP2 en de projectgroep ME-AVP.

Ik ga ervan uit dat dit rapport een belangrijke basis levert voor de verdere uitwerking van de gekozen effectindicatoren en de bijbehorende meetsystemen en ik wens alle betrokkene daarbij veel succes en wijsheid toe.

DE DIRECTEUR DIRECTIE KENNIS
Dr. J.A. Hoekstra

Inhoudsopgave

1	Inleiding	7
1.1	Kader: project ME-AVP , deelprojecten	7
1.2	Doelstelling van deelproject 3	8
1.3	Begrippen	8
1.3.1	Algemeen	8
1.3.2	Doelenboom en indicatoren	8
2	Het keuzeproces van de effectindicator	11
2.1	Uitgangspunten	11
2.2	Proces	11
3	Gekozen effectindicatoren	13
3.1	Status	13
4	Meetstrategieën voor de indicatoren	17
4.1	Algemeen	17
4.2	Meetstrategieën per thema	18
4.2.1	Natuur	18
4.2.2	Recreatie	20
4.2.3	Landschap	21
4.2.4	Landbouw	22
4.2.5	Reconstructie zandgebieden	22
4.2.6	Sociale en Economische vitaliteit	23
4.3	Kostenraming effectmeting	25
5	Vervolg	29
6	Leerervaringen	31
	Bronnen	33

Bijlage 1	Overzicht effectindicatoren met afweging Rijksbegroting en MJP2	35
Bijlage 2	Meetstrategieën, opties voor meting effectindicatoren	43
Bijlage 3	Mogelijke effectindicatoren voor landbouw(uitbreiding), bodem en water	87
Bijlage 4	Relatie POP indicatoren met indicatoren ME-AVP	102
Bijlage 5	Verslagen van de workshops	105

1 Inleiding

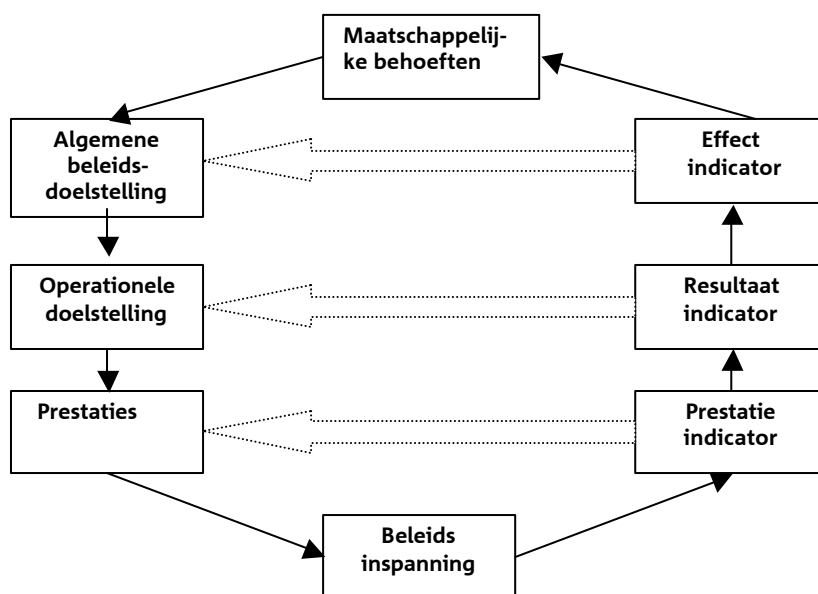
1.1 Kader: project ME-AVP , deelprojecten

Aan het Natuurplanbureau Wageningen (NBP) en het Expertisecentrum LNV¹ is eind 2002 de opdracht verleend voor het ontwikkelen van een monitoring- en evaluatiesysteem (ME-systeem) voor de Agenda Vitaal Platteland (AVP). Deze opdracht is verleend door de directie Platteland van het ministerie van LNV. Voor de coördinatie is een projectgroep ingesteld met vertegenwoordigers van directie Platteland, VROM, NPB en EC-LNV.

Het project ME-AVP is onderverdeeld in de volgende deelprojecten:

1. InterBEAT (Interactieve beleidsconstructie en ex ante toetsing): voortouw bij DK.
2. Informatiebehoefte beleid: voortouw bij DK.
3. Meetnetontwerp en indicatoren: directie Kennis en NPB.
4. Informatiesysteem en gegevensvoorziening: voortouw bij NPB.
5. Gegevensopslag, gegevensbewerking en databeheer: voortouw bij NPB.
6. Organisatie, draagvlak en kosten van ME-AVP: DK en NPB.
7. Eindrapportage en oplevering ME-systeem: voortouw bij de projectgroep.

Dit rapport betreft het eerste deelproject 3 en spitst zich toe op het formuleren van de effectindicatoren van het Tweede Meerjarenprogramma van de Agenda Vitaal Platteland (MJP2). De prestatie-indicatoren zijn geformuleerd in het MJP2 en in ILG-verband (Investeringsbudget Landelijk Gebied). De relatie tussen prestatie- en effectindicatoren laat zich verduidelijken door het volgende schema van de beleidscyclus.

Figuur 1. beleidscyclus en indicatoren.

¹ Het Expertisecentrum LNV is per maart 2005 samen met de directie Wetenschap en Kennisoverdracht LNV gereorganiseerd tot de directie Kennis LNV

Maatschappelijke behoeften kunnen betrekking hebben op sociaal-economische problemen of op bescherming van natuur en milieu. Op basis van deze behoeften wordt beleid ontwikkeld. Het beleid wordt in eerste instantie geformuleerd in een algemene beleidsdoelstelling, een doelstelling met een brede insteek in termen van: het verbeteren, ontwikkelen of behouden van. Om tot een concrete beleidsinspanning te komen wordt de algemene beleidsdoelstelling uitgewerkt. De beleidsinspanning heeft betrekking op de inzet van financiële en/ of administratieve middelen; gezamenlijk bepalen ze de beleidsprestatie. De prestaties dragen bij aan de realisatie van het operationele doel. De optelling van alle prestaties levert het resultaat op. Zo kan het bij natuurbeleid bijvoorbeeld gaan om de aankoop van grond ten behoeve van de ecologische hoofdstructuur. In het voorbeeld van de aankoop van natuur is de resultaat-indicator het uiteindelijke areaal ecologische hoofdstructuur. De effectindicator ten slotte zegt iets over het maatschappelijk effect van het gevoerde beleid. De effectindicator is direct gerelateerd aan de algemene beleidsdoelstelling en zegt iets over de mate van doelrealisatie. Voor natuur geldt als algemene beleidsdoelstelling: zekerstelling van biodiversiteit. De effectindicator geeft aan in hoeverre daarin voorzien wordt, of dat aanpassing van het beleid nodig is.

1.2 Doelstelling van deelproject 3

Het doel van deelproject 3 is het formuleren van de effectindicatoren van het MJP2 en het meetnetontwerp. Dit vindt plaats in samenhang met de beschikbaarheid van bestaande meetmethoden en gegevens. Het resultaat van deelproject 3 is een overzicht van de gekozen effectindicatoren en de beschikbare gegevensbestanden en meetmethoden: de hoofdstukken 3 en 4 van dit rapport.

1.3 Begrippen

1.3.1 Algemeen

Het credo van de nieuwe sturingsfilosofie voor het landelijk gebied is “doelgericht werken”. Hiervoor is het nodig doelen helder te beschrijven en een verband te leggen tussen het leveren van prestaties en de realisatie van doelen. Tijdens de uitvoering moet de mate van doelbereik worden gevolgd en dient verantwoording te worden afgelegd over de geleverde prestaties (verantwoording). Daarnaast wordt gemeten in hoeverre de beoogde effecten van de algemene beleidsdoelstellingen zijn bereikt. De gemeten effecten zijn bedoeld als bakens voor het beleid, om te kunnen (bij)sturen. Aan de hand van de verschillende indicatoren kan het MJP2 worden gemonitord en geëvalueerd.

- **Monitoren** is het met een vooropgezet doel en op systematische wijze verzamelen, analyseren, bewerken en verstrekken van feitelijke gegevens over de toestand van een relevant geacht object of proces. Er hoeft niet altijd daadwerkelijk te worden gemeten.
- **Evalueren** is het beoordelen van prestaties, resultaten en effecten in het licht van de te realiseren doelen. Hierbij geldt dat de relaties tussen de beleidsinspanningen (prestaties en resultaten) en effecten complex is. De autonome ontwikkeling, invloed van ander beleid e.d. spelen een rol. Daarom kan de invloed niet één op één worden bepaald. Conclusies worden getrokken over de doelmatigheid (kosteneffectiviteit), doeltreffendheid en zuinigheid van het beleid.

1.3.2 Doelenboom en indicatoren

Figuur 1. geeft de betekenis van verschillende indicatoren binnen de beleidscyclus. De opeenvolging van beleidsdoelen van algemeen naar operationeel zijn ook op te vatten als doelenboom. Algemene beleidsdoelstellingen worden geconcretiseerd in meerdere specifieke doelen, die op hun beurt weer vertaald worden in verschillende operationele doelen. De vertakking van de beleidsdoelen naar het operationele

niveau wordt aangeduid als doelenboom. Doelenbomen brengen samenhang aan tussen te realiseren doelen en daarvoor te leveren prestaties. Doelgericht werken brengt met zich mee dat op alle 'niveaus' in de doelenbomen gevolgd wordt welke ontwikkelingen zich voordoen. Elk niveau in de doelenboom heeft daarom zijn eigen indicator(en).

Voor de volledigheid worden hieronder alle in het MJP 2 gehanteerde indicatorsoorten vermeld en kort toegelicht. Tevens is aangegeven wat de benaming van de verschillende indicatoren is binnen het EU-beleid. In dit rapport bespreken we alleen de effectindicatoren van het MJP2.

Doelenboom MJP2	Indicatoren	EU-termen
Algemene beleidsdoelstelling = Wat het beleid wil bereiken om gesignaleerde problemen op te lossen (maatschappelijk gebruik, behoud en ontwikkeling van waarden)	Effectindicatoren (+ streefwaarden waar mogelijk)	Impact
Operationele doelstelling = Wat gerealiseerd moet worden om de algemene beleidsdoelstelling te bereiken (inrichting / kwaliteit landelijk gebied / actoren / organisatie)	Resultaatindicatoren (+taakstelling)	Result
Prestaties = Wat gedaan moet worden om de operationele doelstellingen te realiseren (te leveren inspanningen, inzet van instrumenten, acties)	Prestatie-indicatoren	Output
Proces = Proces dat gericht is op het leveren van de gewenste prestaties	Procesindicatoren	Throughput
Budget (beschikbaar te stellen) = Budget voor te leveren prestaties	Budget (bested)	Input

2 Het keuzeproces van de effectindicator

2.1 Uitgangspunten

Bij de keuze van de effectindicatoren voor het MJP2 zijn de volgende uitgangspunten gehanteerd:

- Duidelijke en essentiële indicatoren voor het meten van de realisatie van de algemene beleidsdoelstelling.
- De effectindicatoren zoals benoemd in de rijksbegroting 2006, voor zover op het MJP2 van toepassing.
- De uitspraak van de Minister van LNV om zoveel mogelijk gebruik te maken van bestaande gegevens of om zoveel mogelijk kosteneffectieve indicatoren te vinden.

2.2 Proces

Stap 1. Formuleren mogelijke effectindicatoren MJP2

Voorstellen en ideeën zijn verzameld, waarbij de volgende informatie is gebruikt.

- De effectindicatoren uit de Rijksbegroting voor 2006; deze zijn als uitgangspunt gehanteerd.
- Voorstellen en ideeën uit in 2004 gehouden workshops met beleidsmedewerkers, inhoudelijk deskundigen en monitoringdeskundigen (Dessing & Beers, 2005).
- Onderzoeksrapporten over effectindicatoren voor recreatie (Goossen & de Vries, 2005), landbouw en economische vitalisering (Kuhlman & Venema, 2005).
- Inventarisatierapport van het aanbod van monitoringsystemen (Dijkstra, 2005).

Op basis van deze informatie zijn mogelijke effectindicatoren geformuleerd en voorgelegd aan beleidsmedewerkers. Hierbij is de relatie met de effectindicatoren van de Rijksbegroting aangegeven en de meetbaarheid aangegeven (bijlage 1).

In verschillende workshops (bijlage 5) en in bilateraal overleg zijn de mogelijke effectindicatoren besproken en zonodig aangepast.

De keuze voor de mogelijke effectindicatoren is gemaakt door de beleidsdirectie die voor het betreffende thema van belang is.

Stap 2. Uitwerking van meetbaarheid en kosten (hoofdstuk 4)

Voor de mogelijke effectindicatoren is meer in detail nagegaan wat de meetbaarheid is en in hoeverre gebruik kan worden gemaakt van bestaande gegevens.

Waar dit niet tot een 100 % resultaat leidt, zijn alternatieve meetmethoden (opties) geformuleerd die nieuwe gegevens nodig hebben, maar het effect wel beter kunnen meten (bijlage 2). Ook de betrouwbaarheid van de meting is aangegeven, evenals de relatie met de indicatoren van de Nota Ruimte en het nieuwe landelijke plattelandsontwikkelingsprogramma (POP2).

In bijlage 2 zijn voor de effectindicatoren van het MJP2 de indicatoren van de Nota Ruimte en het POP2 de mogelijkheden van matchen nagegaan. Uitgangspunt is dat voor vergelijkbare effecten precies dezelfde effectindicator wordt gekozen.

De effectindicatoren van de Nota Ruimte waren al eerder geformuleerd, zodat hiervan gebruik kon worden gemaakt bij de formulering van de indicatoren voor het MJP2.

Behalve voor landschap bleek dit in de praktijk toch lastig omdat veel effectindicatoren van de Nota Ruimte zijn geformuleerd op het niveau van de operationele doelen. Meer hierover in paragraaf 3.1.

De relatie de effectindicatoren van het POP2 kon pas gelegd worden nadat de indicatoren van het MJP2 waren gekozen; de indicatoren voor het POP2 kwamen pas eind november 2005 beschikbaar. Nagegaan is of de POP2-indicatoren mogelijkheden bieden voor het MJP2; dit lijkt vooral mogelijk te zijn voor de nog niet geformuleerde effectindicatoren op het gebied voor de concurrentiepositie en de duurzaamheid van de landbouw.

Stap 3. Definitieve keuze van effectindicatoren

Hierbij heeft een afweging plaatsgevonden tussen inhoudelijke argumenten en kosten.

De definitieve keuze van de effectindicatoren en de meetmethoden is gemaakt door de dossierhoudende beleidsdirecties en is goedgekeurd in de dossierstaf Vitaal Platteland van 18 januari 2007. De gekozen effectindicatoren zullen in het MJP2 opgenomen worden. Goedkeuring van het MJP2 zal leiden tot een wijziging van de effectindicatoren in de LNV begroting van 2007. De directies zijn zelf verantwoordelijk voor de financiering van de effectmonitoring.

Van de indicatoren uit de Rijksbegroting is afgeweken indien:

- ⇒ De algemene beleidsdoelstelling van het MJP2 slechts een onderdeel is van de algemene beleidsdoelstellingen van de Rijksbegroting betreft. Zo staat in de LNV-begroting bijvoorbeeld "betrouwbare en kwalitatieve hoogwaardige producten, in Nederland voortgebracht en verhandeld", terwijl bijvoorbeeld voedselkwaliteit geen deel uitmaakt van het MJP2.
- ⇒ De algemene beleidsdoelstelling van het MJP2 een verdere uitwerking is van de algemene beleidsdoelstelling uit de Rijksbegroting. Dit is bij voorbeeld bij het thema recreatie het geval.
- ⇒ Om redenen van meetbaarheid of om zoveel mogelijk gebruik te kunnen maken van bestaande meetmethoden en gegevens.

Stap 4. Aggregatie van de effectindicatoren

De samenstellers van dit rapport zijn van mening dat een aggregatie van een aantal gekozen effectindicatoren meer recht doet aan een evenwichtigheid tussen de effectindicatoren en de beleidsrelevantie voor LNV. Voor Natuur wordt bijvoorbeeld 1 effectindicator gekozen die complex is samengesteld. Voor Sociaal-Economische Vitaliteit zijn 8 effectindicatoren gekozen, die in feite minder complex liggen. Daarom zijn in hoofdstuk 3 de 22 gekozen effectindicatoren tot 10 geaggregeerd.

3 Gekozen effectindicatoren

3.1 Status

Volgens de in hoofdstuk 2 beschreven werkwijze zijn in totaal 22 effectindicatoren (niet-geaggregeerd) geformuleerd en vastgesteld. Voor landbouw (agrarische hulpbronnen en agrarische ruimte voor de grondgebonden landbouw) en voor de thema's bodem en water zijn beleid en/of de daarmee samenhangende effectindicatoren nog onvoldoende uitgekristalliseerd. De effectindicatoren konden daarom nog niet worden vastgesteld. In overleg met de betrokken ministeries (VROM, OC&W en V&W) zullen de effectindicatoren voor deze doelstellingen worden uitgewerkt en toegevoegd aan het MJP2. De wel vastgestelde effectindicator 5 (Ruimtelijke kwaliteit van gebouwen, dorpen, steden en landschappen) zal ook nog samen met OC&W ontwikkeld worden. Ter informatie zijn in bijlage 3 de mogelijke effectindicatoren en de beschikbare meetmethoden beschreven.

Aantallen gekozen effectindicatoren en geaggregeerde effectindicatoren verdeeld over de verschillende thema's van het MJP2.

Thema's MJP2	Aantal gekozen effectindicatoren	Aantal geaggregeerde effectindicatoren
Natuur	1	1
Recreatie	6	2
Landschap	3	2
Landbouw	1	1
Reconstructie zandgebieden	3	1
Sociaal-economische vitaliteit	8	3
Totaal	22	10

In dit hoofdstuk zijn de effectindicatoren weergegeven met de vermelding of bestaande methoden en gegevens beschikbaar zijn. De informatie over de meting van de effectindicatoren wordt in hoofdstuk 4 verder uitgewerkt.

In bijlage 1 is aangegeven waarom de effectindicatoren van het MJP2 afwijken van die in de Rijksbegroting 2006. Hiertoe zijn in bijlage 1 de effectindicatoren van de Rijksbegroting en de voor het MJP2 voorgestelde effectindicatoren naast elkaar gezet. Het gevolg van het accepteren van deze nieuwe formuleringen is een aanscherping van de effectindicatoren in de begroting 2007.

Verschillen van de effectindicatoren van het MJP2 met die uit de Nota Ruimte komen voort uit verschillen in de algemene beleidsdoelstellingen of het niveau van de effectindicatoren in dedoelenboom.

In het MJP2 zijn alleen effecten benoemd op het niveau van de algemene beleidsdoelstellingen. Dit betekent dat het feitelijk gebruik van b.v. recreatieve voorzieningen en de tevredenheid daarover als effectindicatoren zijn benoemd.

De Nota Ruimte heeft veel effectindicatoren op het niveau van de operationele doelstellingen, b.v. oppervlakte EHS en recreatiecapaciteit. Meetresultaten van deze indicatoren kunnen wel gebruikt worden bij de meting van de effectindicatoren van het MJP2. Het gaat dan b.v. over gegevens over het aantal recreatieplaatsen per hectare, recreatieve routenetwerken, groen binnen 500 meter van bebouwd gebied en toeristisch-recreatieve mogelijkheden in en om de stad.

Voor landschap komen de effectindicatoren van het MJP2 en van de Nota Ruimte overeen: de ontwikkeling van de kernkwaliteiten van het landschap. Meetresultaten van de belevingsmonitor van de Nota Ruimte zullen worden gebruikt.

De verschillen met de effectindicatoren van het MJP2 met POP2 zijn vooral toe te schrijven aan het verschil in de algemene beleidsdoelstellingen. Zowel in het MJP2 als in het POP2 is biodiversiteit benoemd als effectindicator. In het MJP2 gaat het daarbij om de biodiversiteit in natuurgebieden en in het agrarisch gebied van Nederland. In het POP2 gaat het om natuurwaarden die gerelateerd zijn aan agrarisch gebied en om de samenstelling van boomsoorten. Soms geeft het POP2 ook effectindicatoren op het niveau van de operationele doelen, b.v. 'tourism infrastructure in rural areas'.

Voor de concurrentiepositie van de landbouw en de duurzaamheid van de landbouw biedt POP2 effectindicatoren, die wellicht ook bruikbaar zijn voor het MJP2.

Overzicht per thema

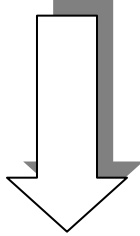
Effectindicatoren MJP2		Beschikbaarheid meetmethoden en gegevens
Thema Natuur		
1. Biodiversiteit (o.a.aantal soorten, waaronder rode lijstsoorten en soorten in bijlage IV van de Habitatrichtlijn en omvang populaties, kwaliteit en kwantiteit van de hoofdecosystemen).		- <u>Beschikbaar</u>
Thema Recreatie		
2. Recreatief gebruik van groen in de stad + stedelijke uitloopgebieden (G31) en tevredenheid stedelijke bevolking over kwantiteit, kwaliteit en bereikbaarheid	2a. Recreatief gebruik van groen in de stad en de stedelijke uitloopgebieden (G31): aantal gebruikers per stedelijk gebied (G31) en voor alle stedelijke gebieden samen	- <u>Niet beschikbaar</u>
	3a. Tevredenheid stedelijke bevolking over kwantiteit, kwaliteit en bereikbaarheid van dagrecreatiegebieden en grootschalig groen in de stad en de stedelijke uitloopgebieden	- <u>Niet beschikbaar</u>
3. Recreatief gebruik van het platteland (toegankelijkheid) en tevredenheid bezoekers over kwantiteit, kwaliteit en bereikbaarheid platteland vanuit de stad	2b. Recreatief gebruik van het platteland (toegankelijkheid)	- <u>Niet beschikbaar</u>
	3b. Tevredenheid van bezoekers over kwantiteit, kwaliteit en bereikbaarheid platteland vanuit de stad	- <u>Niet beschikbaar</u>

Effectindicatoren MJP2		Beschikbaarheid meetmethoden en gegevens
Thema Landschap		
4. Algemene kernkwaliteiten: natuurlijke, culturele, gebruiks- en belevingskwaliteit en gebiedsspecifieke kernkwaliteiten	4a Algemene kernkwaliteiten: natuurlijke, culturele, gebruiks- en belevingskwaliteit	- <u>In ontwikkeling</u>
	4b De gebiedsspecifieke kernkwaliteiten per Nationaal Landschap (zie Nota Ruimte)	- <u>In ontwikkeling</u>
5. Ruimtelijke kwaliteit van gebouwen, dorpen, steden en landschappen (effectindicator nog in ontwikkeling)		- <u>Niet beschikbaar</u>
Thema Landbouw		
6. Marktaandeel landbouw-productgroepen op de EU- en wereldmarkt (voor glastuinbouw)		- <u>Beschikbaar</u>
Thema Reconstructie zandgebieden		
7. Ontwikkeling van de structuur van de landbouw in de extensiverings- verwevings- en landbouwontwikkelingsgebieden.		- <u>Beschikbaar</u>
Thema Sociale en economische vitaliteit		
8. Voorzieningenniveau plattelandsgemeenten	8a. Beschikbaarheid	- <u>Beschikbaar</u>
	8b. Tevredenheid/beleving van bewoners m.b.t. het voorzieningenniveau in de eigen plattelandsgemeente, ook specifiek voor de reconstructiegebieden	- <u>Niet beschikbaar</u>
9. Wonen	9a. Woningaanbod in plattelandsgemeenten	- <u>Beschikbaar</u>
	9b. Vraag naar woningen in plattelandsgemeenten	- <u>Beschikbaar</u>
10. Werken	10a. Structuur van de bedrijvigheid in minder verstedelijkte arbeidsregio's waaronder de reconstructiegebieden (diversiteit bedrijven inclusief verbrede landbouw, aantal bedrijven, werkgelegenheid e.d.)	- <u>Beschikbaar</u>
	10b. Structuur recreatie- en toeristische bedrijven (aantal en werkgelegenheid), uitgesplitst naar type bedrijf en type gebied)	- <u>Beschikbaar</u>
	10c. Arbeidsparticipatie/werkeloosheid in minder verstedelijkte arbeidsregio's	- <u>Beschikbaar</u>
	10d. Inkomen van plattelandsbewoners t.o.v. inkomen van alle bewoners/ per hoofd van de bevolking	- <u>Beschikbaar</u>
	10e. Tevredenheid van alle plattelandsondernemers (incl. verbrede landbouw en recreatie), ook specifiek voor recreatie- en toeristische ondernemers omtrent ruimte voor ontwikkeling op het platteland (ervaren knelpunten milieu, ruimtelijke ordening e.d.)	- <u>Niet beschikbaar</u>

3.2 Overzicht effectindicatoren MJP2

Fysisch/ruimtelijk

Sociaal-economisch

Natuur

- Biodiversiteit

Bodem en water in ontwikkeling

Landschap

- Algemene kernkwaliteiten in heel Nederland
- Gebiedsspecifieke kernkwaliteiten van de Nationale Landschappen

Recreatie

- Recreatief gebruik van groen in de stad + stedelijke uitloopgebieden (G31) en tevredenheid stedelijke bevolking over kwantiteit, kwaliteit en bereikbaarheid:
- Recreatief gebruik van het platteland (toegankelijkheid) en tevredenheid bezoekers over kwantiteit, kwaliteit en bereikbaarheid platteland vanuit de stad

Recreatie

- Ruimte voor recreatief ondernemerschap

Landbouw in ontwikkeling

Landbouw

- Marktaandeel glastuinbouw op EU- en wereldmarkt (in ontwikkeling voor grondgebonden landbouw)

Reconstructie zandgebieden

- Ontwikkeling structuur landbouw in de gebieden voor:
 - extensivering
 - verweving
 - landbouwontwikkeling

Reconstructie zandgebieden

- Structuur bedrijvigheid binnen en buiten de landbouw
- Teverdenheid bewoners met voorzieningenniveau in de eigen plattelandsgemeente

Sociaal-economische vitaliteit

- Voorzieningenniveau plattelandsgemeenten en tevredenheid bewoners (ook bij reconstructie)
- Vraag en aanbod van woningen in plattelandsgemeenten
- Economische situatie
 - structuur bedrijvigheid (ook bij reconstructie)
 - arbeidsparticipatie
 - inkomen plattelandsbewoners t.o.v.
 - inkomen van alle bewoners
 - ruimte voor ondernemerschap op het platteland voor alle sectoren (ook bij recreatie)

4 Meetstrategieën voor de indicatoren

4.1 Algemeen

Dit hoofdstuk geeft meer informatie over de meetbaarheid en de kosten van de mogelijke effectindicatoren.

In paragraaf 4.2 wordt per thema eerst een de algemene beleidsdoelstelling met de bijbehorende effectindicator(en) en streefwaarden (voorzover geformuleerd) vermeld. Aansluitend wordt de meetstrategie weergegeven, met verschillende opties voor de meting van de effectindicatoren. De eerste optie is het gebruik van bestaande meetmethoden en gegevens; b.v. bij natuur bestaan hiervoor soms verschillende mogelijkheden. Daarnaast is de optie bestaand-plus onderscheiden, omdat hiermee een betere meting van het effect mogelijk is. In enkele gevallen is een optimale optie toegevoegd, omdat hiermee de beste meting van de effecten mogelijk is. Per thema wordt op basis van de beschikbaarheid van meetmethode en gegevens in relatie tot de kosten een advies geformuleerd voor de te kiezen meetstrategie.

In paragraaf 4.3 wordt een kostenraming gegeven van de effectmeting. De kostenraming wordt gegeven voor de verschillende opties en voor het in paragraaf 4.2. geformuleerde advies over de meetstrategie.

Per effectindicator en voor de onderscheiden opties zijn in bijlage 2 de kenmerken gegeven, die van belang zijn voor de keuze van de meetstrategie van de effectindicator:

- methode,
- meetvariabelen,
- eenheid,
- ruimtelijke schaal,
- operationaliteit,
- betrouwbaarheid,
- kosten / meting (in 1000 euro of te wel ke),
- meetfrequentie: minimaal aantal jaren tussen 2 metingen.

Ook zijn in bijlage 2 kenmerken gegeven, die vooral dienen als achtergrondinformatie:

- match met doelbereikingsmonitor Nota Ruimte: informatie om te kunnen afstemmen.
- match met POP2,
- databronnen en bronhouder,
- match bestaande meetnetten,
- referenties,
- contact deskundigen,
- contact LNV,
- opmerkingen,
- conclusies eerder onderzoek.

4.2 Meetstrategieën per thema

4.2.1 Natuur

Algemene beleidsdoelstelling

Biodiversiteit. Zekerstelling van de biodiversiteit door behoud, herstel, ontwikkeling en duurzaam gebruik van de natuur.

Effectindicator(en)

1. Biodiversiteit (aantal soorten, waaronder rode lijstsoorten en soorten in bijlage IV van de Habitatrichtlijn, omvang populaties en kwaliteit van de hoofdecosystemen).

Streefwaarden voor 2013

- Voor alle in 1982 in Nederland voorkomende soorten en populaties moeten in 2020 duurzame condities voor hun voortbestaan zijn gegarandeerd (bron: Natuur voor Mensen, NvM).
- Voor 2010, stabilisering van de biodiversiteit, geen achteruitgang (EU 2004 Malahide).
- Realisatie kwaliteitsdoelstellingen EHS, natuurdoelen en arealen (Natuur voor mensen, NvM, Voor 2015, abiotische condities VHR gerealiseerd).

Meetstrategie: opties voor meting effectindicatoren

Meetbaarheid

Met betrekking tot biodiversiteit is veel informatie beschikbaar. Ook zijn tal van meetmethoden ontwikkeld en nog in ontwikkeling. De volgende meetmethoden vormen de mogelijke opties voor de indicator biodiversiteit:

1. Graadmeter Natuurwaarde MNP; beoordeelt de kwaliteit van hoofdecosystemen (biodiversiteit) en de areaalontwikkeling.
- 2/3. Monitoring natuurdoelen/kwaliteit natuurwaarden EHS; geeft gedetailleerd beeld van de regionale ontwikkeling van de biodiversiteit van afzonderlijke natuurdoelen binnen de EHS.
4. Milieu- en ruimtecondities voor natuur in de EHS; integratie van de kwaliteit van natuurwaarden (duurzaam voorkomen van doelsoorten) in de EHS en de eisen die het stelt aan milieu en ruimte (samenhangend netwerk van natuurgebieden).

Bij de keuze van de meetmethode is het van belang voor welk schaalniveau informatie verkregen dient te worden. De Graadmeter Natuurwaarde MNP beoordeelt de biodiversiteit op landelijk niveau per hoofdecosysteem. Dit betekent dat de graadmeter geen detailinformatie levert voor het lokale schaalniveau. Als dat gewenst is kan aanvullend gekozen worden voor de opties "Monitoring Natuurdoelen", "Kwaliteit natuurwaarden EHS" en "Milieu- en ruimtecondities voor de natuur in de EHS"

Relatie met bestaande meetnetten, POP2 en Nota Ruimte.

Voor ligging en omvang van natuurgebieden is de Basiskaart Natuur (MNP) het uitgangspunt. De basis voor deze kaart vormt de Top10 -vector, aangevuld met informatie van digitale bestanden van afgesloten beheerspakketten Programma Beheer en grondgebruikbestanden van Alterra (HGN, LGN). Meetnetten mbt. terrestrische natuur waarvan de graadmeters afhankelijk zijn: het Netwerk Ecologische Monitoring (NEM¹), het Landelijk Meetnet Flora - Milieu & Natuurkwaliteit² van

¹ NEM is een samenwerkingsverband van overheidsinstellingen bij de monitoring van de natuur. Het doel is om het verzamelen van gegevens af te stemmen op de informatiebehoefte van de overheid.

Natuurplanbureau (ook opgenomen in het NEM) en de verspreidingsgegevens van de PGO's. Voor aquatische natuur verzamelen en beheren RIKZ en RIZA gegevens.

Met de monitoring in POP2 is slechts enige overlap omdat biodiversiteit zich in POP 2 beperkt tot populaties van 'farmland birds', 'farmland areas' en de aanwezigheid van verschillende boomsoorten.

Voor wat betreft de Monitor Doelbereiking Nota Ruimte is er directe overlap met de methoden 2/3: Monitoring natuurdoelen/kwaliteit natuurwaarden EHS, en 4: Milieu- en ruimtecondities voor natuur in de EHS. In het kader van het monitoring- en evaluatieprogramma van de Nota Ruimte worden deze al uitgewerkt, ME-AVP kan daarin 'meeliften'.

Advies voor meetstrategie, kosten per meting

- Natuurwaarde (1) is onderdeel van graadmeterset natuur van het MNP. Mogelijk gaat dit ook gelden voor de overige methoden. Natuurwaarde is ook een mondiaal (CBD) en Europees (EU 2004 Malahide) voorgeschreven indicator.
- Alle methoden zijn bruikbaar voor de langere termijn (evaluatie EHS).
- Methodes (2/3) en (4) kunnen aanvullend worden meegenomen (extra detailinfo) omdat deze voor de monitoring Nota Ruimte al worden uitgewerkt.
- Wellicht is monitoring ook deels of geheel te financieren via het beleidsondersteunend onderzoek van LNV?
- Voorkeur voor meerdere indicatoren met lage meetfrequentie in plaats van minder indicatoren met hoge meetfrequentie (levert weinig extra info).

De kosten voor de genoemde methoden zijn relatief laag omdat ze deel uit maken van de reguliere financiering van het NEM en van de graadmeterset natuur van het Milieu- en Natuurplanbureau en/ of worden uitgewerkt in het kader van de Monitor Doelbereiking NR.

Voor de nulmeting worden de kosten voor elk van de methoden 1,3, en 4 geraamd op 5-10 k€.

De kosten van de overige/ eindmetingen wordt geschat op 35 k€ per meting voor de graadmeter Natuurwaarde en op ca. 65 k€ per meting voor de overige methoden. Het verschil tussen de nulmeting en de overige/eindmetingen wordt veroorzaakt door de extra benodigde inzet van de PGO's voor de inwinning van meetdata en te verwachten uitbesteding van overige werkzaamheden.

Voor een goede nulmeting in 2007 lijkt het evenwel noodzakelijk dat er een uitbreiding komt van het bestaande meetsysteem MNPB (meetmethode 1). Dit betekent dat naast meetmethode 1 (Natuurwaarde graadmeter), in 2006 de meetmethoden Monitoring Natuurdoelen respectievelijk Kwaliteit natuurwaarden EHS nader uitgewerkt dienen te worden zodat deze reeds in 2007 ingezet kunnen worden voor de nulmeting. De hieraan verbonden kosten moeten nog uitgewerkt worden. In het vervolgtraject (zie hoofdstuk 5) kunnen de meest geschikte meetmethode te kiezen in relatie tot de kosten gekozen worden.

² Het Landelijk Meetnet Flora - Milieu & Natuurkwaliteit maakt onderdeel uit van het Netwerk Ecologische Monitoring (NEM). Het rapport stelt een ontwerp voor van het LMF - M&N gericht op uitvoering door provincies. In NEM-verband zijn twee meetdoelstellingen aan dit meetnet opgelegd. (1) Het signaleren van landelijke veranderingen in de ecologische kwaliteit van multifunctionele gebieden. (2) Het signaleren van landelijke veranderingen in milieu-aspecten, met name vermessing, verzuring en verdroging, en de gevolgen daarvan voor flora (en fauna).

4.2.2 Recreatie

Algemene beleidsdoelstelling

Recreatief aantrekkelijk Nederland, Ontwikkelen en behouden van een recreatief aantrekkelijk Nederland door:

een gezond en wervend woon- en werkklimaat

- behoud en versterking van de ruimtelijke variatie tussen stad en land
- versterking van de verbinding en samenhang tussen stad en land
- opheffing van de nog bestaande tekorten aan dagrecreatiemogelijkheden en het voorkómen van nieuwe tekorten
- ontwikkelen en versterken van de toegankelijkheid van de groene ruimte voor recreatief gebruik
- ruimte voor recreatief ondernemerschap

Effectindicatoren

Recreatief gebruik

- 2a. Recreatief gebruik van groen in de stad en de stedelijke uitloopgebieden(G31): aantal gebruikers van groen per stedelijk gebied (G31) en voor alle stedelijke gebieden samen.
- 2b. Recreatief gebruik van het platteland (toegankelijkheid).

Tevredenheid recreatief gebruik

- 3a. Tevredenheid stedelijke bevolking over kwantiteit, kwaliteit en bereikbaarheid van dagrecreatiegebieden en grootschalig groen in de stad en de stedelijke uitloopgebieden.
- 3b. Tevredenheid van bezoekers over kwantiteit, kwaliteit en bereikbaarheid platteland vanuit de stad.

Meetstrategie: opties voor meting effectindicatoren

Meetbaarheid

Voor het thema recreatie zijn twee aandachtsgebieden aan te geven: groen in en om de stad, toegankelijkheid van het platteland. Voor alle gebieden geldt een beperkte beschikbaarheid van gegevens. Vooral als het gaat om de mate van tevredenheid van bezoekers, recreanten of recreatieondernemers. De beste manier om dit te meten is via interviews of enquêtes. In sommige gevallen kan worden aangesloten bij bestaande enquêtes, of kunnen extra vragen worden toegevoegd aan bestaande enquêtes maar in veel gevallen zal een nieuw enquête 'uitgezet' moeten worden., wat gepaard gaat met hoge kosten. In het kader van de Monitor Doelbereiking Nota Ruimte wordt gewerkt aan een Belevingsmonitor waarbij wellicht kan worden aangesloten

Relatie met bestaande meetnetten, POP2 en Nota Ruimte

De bestaande 'meetnetten' en gegevens voor recreatie hebben als beperking dat ze vaak ad hoc zijn en in veel gevallen niet de juiste informatie opleveren. Voor wat betreft POP2 hebben de hier genoemde indicatoren weinig overlap, er is alleen overlap geconstateerd tav de toegankelijkheid (tourism infrastructure) van het platteland. Met de Monitor Doelbereiking Nota Ruimte (MDNR) is meer overlap. Met de volgende indicatoren van MDNR geldt (gedeeltelijke) overlap:

- toeristisch recreatieve mogelijkheden in en om de stad
- recreatieve opvangcapaciteit,
- bereikbaarheid groen,
- groen binnen 5 km van de G30,
- recreatieve routenetwerken wandelen en fietsen

Advies voor meetstrategie, kosten per meting

De scores op de effectindicatoren 2 en 3 (2a,2b,3a,3b,) kunnen het beste gezamenlijk via een geregionaliseerd thuisonderzoek bepaald worden. Hierbij wordt gedacht aan zo'n 250 succesvolle enquêtes per G31-stad. Voor de verdere inhoudelijke opzet van zo'n onderzoek wordt verwezen naar Goossen en De Vries (2005). Ieder afzonderlijk

zijn de indicatoren waarschijnlijk ook redelijk via aansluiting bij het lopende CVTO-onderzoek te bepalen. Per indicator dienen hiervoor echter een aantal vragen toegevoegd te worden: het CVTO richt zich op activiteitendeelname, en niet op bezoek aan gebieden en de beoordeling hiervan. Daarnaast is er in het CVTO 'oversampling' van de G31-steden nodig om tot betrouwbare uitspraken te komen. Er is immers een aanzienlijke mate van betrouwbaarheid nodig om de indicator gevoelig genoeg te maken om de effecten van gerealiseerde beleidsprestaties te detecteren. Omdat de toevoeging van veel extra vragen problemen zal geven en waarschijnlijk door de CVTO-organisatie ook niet geaccepteerd zal worden (lengte vragenlijst; non-respons), ligt de optie van één geregionaliseerd thuisonderzoek veel meer voor de hand.

De geschatte kosten voor de geadviseerde meetstrategie voor 2 en 3 tezamen bedragen, gebaseerd op de meest recente ervaringen, zo'n 200 k€ voor de eerste meting en zo'n 100k€ voor vervolgmetingen (exclusief inflatiecorrectie voor dit laatste bedrag). Hierbij is uitgegaan van de hierboven genoemde te realiseren aantallen en van gebruikmaking van bestaande panels (CASI: computer-assisted self interviewing). Een groot deel van dit bedrag betreft de primaire dataverzameling per meetmoment (50 k€). De eerste meting is duurder vanwege de ontwikkelingskosten (opstellen en uittesten vragenlijst, organisatie veldwerk). Analyse en rapportagekosten zijn per meetmoment ongeveer gelijk: terwijl er enerzijds ervaring wordt opgedaan bij de nulmeting, dienen er bij de tweede meting ook vergelijkingen met die nulmeting gemaakt te worden en relaties gelegd te worden tussen eventuele veranderingen en gerealiseerde beleidsprestaties. NB: vanwege de grote tijdsperiode tussen de twee metingen verdient het aanbeveling het onderzoek te beleggen bij een organisatie met een hoge mate van continuïteit.

4.2.3 Landschap

Algemene beleidsdoelstelling

Behoud en versterking van het landschap door:

- Behoud en versterking van de identiteit, diversiteit en van de belevingswaarde van het landschap
- Behoud en versterking van cultuurhistorisch en ecologische waarden van het landschap
- Behoud en ontwikkeling van internationaal unieke en nationaal kenmerkende landschappen
- Versterking van de ruimtelijke kwaliteit van gebouwen, dorpen, steden en landschappen

Effectindicatoren

- 4a Algemene kernkwaliteiten: natuurlijke, culturele, gebruiks- en belevingskwaliteit.
- 4b De gebiedsspecifieke kernkwaliteiten per Nationaal Landschap (zie Nota Ruimte).
- 5. Ruimtelijke kwaliteit van gebouwen, dorpen, steden en landschappen of p.m.

Meetstrategie: opties voor meting effectindicatoren

Meetbaarheid

De bestaande meetmethoden leveren niet direct de gewenste informatie voor de hier geformuleerde effectindicatoren. Voor de indicatoren 4a en 4b is in het kader van de Monitor Doelbereiking Nota Ruimte een methode Kennissysteem Effecten Landschap Kwaliteit (KELK) in ontwikkeling (Indicatoren voor landschapskwaliteit, Koomen et al, 2005). Indicator 5 is vooralsnog moeilijk meetbaar; eerst moet de effectindicator nog scherper worden geformuleerd.

Relatie met bestaande meetnetten, POP2 en Nota Ruimte

Voor indicatoren 4a en 4b is er deels overlap met bestaande meetnetten als BelevingsGIS, Steekproef landschap en Monitor Kleine landschapselementen. De in ontwikkeling zijnde KELK-Monitor Landschap is ook gedeeltelijk gebaseerd op bestaande meetnetten, maar specifiek gericht op het in beeld brengen van de in de Nota Ruimte geformuleerde algemene en gebiedsspecifieke kernkwaliteiten. De hier benoemde indicatoren hebben geen relatie met POP (heeft geen indicatoren voor

landschap). Wel is er voor de indicatoren 4a en 4b een directe overlap met indicatoren van de Monitor doelbereiking Nota Ruimte.

Advies voor meetstrategie, kosten per meting

Omdat de in ontwikkeling zijnde KELK-monitor al is gefinancierd voor de evaluatie van de Nota ruimte zijn hier nauwelijks kosten aan verbonden. De meting zal in 2006 in opdracht van MNP worden uitgevoerd. De resultaten ervan kunnen 'afgetapt' voor de nulmeting Indicator 5 vergt nieuw onderzoek wat hoge kosten met zich mee brengt. Geadviseerd wordt zoveel mogelijk aan te sluiten bij de in ontwikkeling zijnde meetmethoden.

4.2.4 Landbouw

Algemene beleidsdoelstellingen

Agrarische ruimte

Een toekomstgerichte, concurrerende landbouw als economische drager in het landelijk gebied.

Agrarische hulpbronnen

De landbouw maakt duurzaam gebruik van de bodem, water, lucht en de overige natuurlijke hulpbronnen.

Effectindicator

Agrarische ruimte

6. Marktaandeel Nederlandse landbouwproductgroepen op de EU- en wereldmarkt (voor de glastuinbouw).

Meetstrategie: opties voor meting effectindicatoren

Meetbaarheid

Op het gebied van 'Agrarische ruimte' wordt veel onderzoek verricht door het LEI. Verwezen wordt o.m. naar het rapport *De Nederlandse landbouw op het Europese scorebord*. (http://www.lei.dlo.nl/publicaties/PDF/2004/2_xxx/2_04_03.pdf)

Relatie met bestaande meetnetten, POP2 en Nota Ruimte

Gegevens mbt. 'Agrarische ruimte' zijn afkomstig van CBS, Eurostat en UNCTAD. Met de indicatoren van POP2 is enige overlap met "economic development of primary sector" (axis 1: competitiveness) Met de de Monitor Doelbereiking Nota Ruimte is er geen overlap.

Advies voor meetstrategie, kosten per meting

Voor de indicator wordt aanbevolen aan te sluiten bij onderzoek van het LEI. De kosten voor de gegevens wordt bepaald door afstemming met ME-AVP, er vanuit gaande dat het onderzoek jaarlijks door het LEI wordt herhaald, los van ME-AVP.

4.2.5 Reconstructie zandgebieden

Algemene beleidsdoelstelling

Het geven van een impuls aan de zandgebieden in Zuid- en Oost-Nederland ter oplossing van specifieke problemen in het betreffende gebied en ter versnelling van de realisatie van rijksdoelen

Effectindicatoren

7. Ontwikkeling van structuur van de landbouw in de extensiverings-, verwevings- en landbouwontwikkelingsgebieden.

Ook zijn nog voor Reconstructie zandgebieden nog de volgende indicatoren benoemd:

- Ontwikkeling van de Plattelandseconomie in reconstructiegebieden (zie ook sociaal-economische vitalisering)

- Tevredenheid / beleving van de bewoners m.b.t. het voorzieningenniveau in de eigen plattelandsgemeente (zie ook sociaal-economische vitalisering)

Aangezien deze effectindicatoren ook onder Sociale en Economische Vitaliteit zijn benoemd maar dan voor het 'totale' platteland van Nederland, zijn de indicatoren hier niet meer opgenomen. De reconstructie zandgebieden vormen binnen de daar geformuleerde meetmethode wel een afzonderlijk deelgebied.

Meetstrategie: opties voor meting effectindicatoren

Meetbaarheid

Voor de ontwikkeling van de landbouwstructuur in de reconstructiegebieden (indicator 7) kan gebruik worden gemaakt van het Geografisch Informatiesysteem Agrarische bedrijven (GIAB, Alterra.)

Relatie met bestaande meetnetten, POP2 en Nota Ruimte

Voor indicator 7 zijn de gegevens beschikbaar op basis van bestaande meetnetten (GIAB). De indicator heeft geen directe overlap met die van POP2, indirect wel met "economic development of primary sector" (axis 1: competitiveness).

Tav Nota Ruimte is er overlap met de indicator: de mate van clustering van intensieve vormen van landbouw, locatie intensieve veehouderij en duurzame ontwikkeling concentratiegebieden in Zuid- en Oost-Nederland.

Advies voor meetstrategie, kosten per meting

De kosten voor de indicator 7 betreffen de statistische verwerking van de uit GIAB-systeem afkomstige gegevens.

4.2.6 Sociale en Economische vitaliteit

Algemene beleidsdoelstelling

Een vitaal platteland betekent een platteland waar het in de ogen van bewoners goed werken, wonen en leven is, waar sprake is van een gezonde economische en sociale basis en van een voorzieningenniveau dat is toegesneden op hun behoeften. De belangrijkste beleidsopgaven hebben derhalve niet zozeer te maken met het wegwerken van grote problemen of achterstanden, maar eerder het benutten van kansen die het platteland biedt:

- Het ondersteunen en waar nodig versterken van de *sociale en culturele infrastructuur* met name door het uitwisselen van kennis.
- Het versterken van een brede economische basis door onder andere stimuleren van '*passende*' *economische ontwikkelingen* en het bevorderen van gebiedsgerichte innovaties met economische meerwaarde.
- Het versterken van *burgerbetrokkenheid* en deelname van burgers bij opstellen en uitvoeren van beleid.

Effectindicatoren

Voorzieningen

- 8a Beschikbaarheid voorzieningenniveau plattelandsgemeenten
- 8b Tevredenheid/beleving van bewoners m.b.t. het voorzieningenniveau in de eigen plattelandsgemeente

Wonen

- 9a. Woningaanbod in plattelandsgemeenten
- 9b. Vraag naar woningen in plattelandsgemeenten

Werken

- 10a Structuur van de bedrijvigheid in minder verstedelijkte arbeidsregio's en reconstructiegebieden (diversiteit bedrijven inclusief verbrede landbouw, aantal bedrijven, werkgelegenheid ed.)
- 10b. Structuur recreatie- en toeristische bedrijven (aantal en werkgelegenheid), uitgesplitst naar type bedrijf en type gebied)

- 10c. Arbeidsparticipatie /werkeloosheid in minder verstedelijkte arbeidsregio's
- 10d. Inkomen van plattelandsbewoners t.o.v. inkomen van alle inwoners / per hoofd van de bevolking
- 10e. Tevredenheid plattelandsondernemers (incl. verbrede landbouw en recreatie) omtrent ruimte voor ontwikkeling in de eigen gemeente en op het platteland (ervaren knelpunten, milieu, ruimtelijk ordening)

Meetstrategie: opties voor meting effectindicatoren

Meetbaarheid

Voor indicator 8a Voorzieningenniveau Plattelandsgemeenten kan worden volstaan met een analyse van het LISA bestand (een databestand met gegevens over alle vestigingen in Nederland waar betaald werk wordt verricht). Voor tevredenheid/beleving van bewoners (indicator 8b) kan wellicht aansluiting gezocht worden bij het Woononderzoek Nederland (VROM), een onderzoeksmethode om woonwensen en woonomstandigheden in kaart te brengen. Voor wonen (indicatoren 9a en 9b) zijn gegevens beschikbaar, maar moet nog wel een analysemethode (statische verwerking) worden opgezet. Daarvoor kan ABF research worden geconsulteerd een bureau met expertise op het vlak van zowel wonen als voorzieningen (www.abfresearch.nl). Met betrekking tot het onderdeel 'werken' kan voor de structuur van de bedrijvigheid in minder verstedelijkte regio's (10a) en structuur recreatie- en toeristische bedrijven (10b) worden volstaan met een analyse van het LISA- en het GIAB bestand. Ten aanzien van arbeidsparticipatie en inkomen kan gebruik gemaakt worden van het wijkbuurtregister van het CBS. Voor de tevredenheid van plattelandsondernemers is geen landsdekkende informatie, ook lijkt de kans niet groot dat kan worden meegelift met bestaande enquêtes, vanwege de specifieke doelgroep. Voor de ontwikkeling van de plattelandseconomie (indicator 10a) wordt gebruik gemaakt van het LISA bestand,.

Relatie met bestaande meetnetten, POP2 en Nota Ruimte

Voor een aantal indicatoren kan gebruik gemaakt worden van bestaande gegevens/meetnetten (zie onder meetbaarheid). Met de indicatoren van POP2 is enig overlap; Axis 1, Profit ('Employment rate', 'Unemployment') en Axis 3 Wider Rural Development ('Farmers with other gainfull activities', 'Employment development of non agricultural sector', 'Economic development of non agrcultural sector'). Met Nota Ruimte is weinig overlap vanwege een veelal andere insteek. Er is overlap met de volgende indicatoren van de Doelbereikingsmonitor: bundeling wonen, werken, functiemenging wonen en werken, woningen naar woonmilieus, maar bij deze indicatoren ligt de nadruk op stedelijke gebieden.

Advies voor meetstrategie, kosten per meting

Hoewel veel gegevens beschikbaar zijn voor dit thema, dienen meetmethodieken (statische verwerking) nog verder uitgewerkt te worden. Aanbevolen wordt de indicatoren van Sociale en Economische Vitaliteit nader uit te werken door LEI, ABF research en Alterra.

Voor het meten van tevredenheid (8b en 10e) moet getracht worden aansluiting te zoeken bij reeds bestaande enquêtes. Indicator 8b kan wellicht meeliften met het geregionaliseerde thuisonderzoek naar recreatief gebruik (indicator 3a, 3b). Voor effectindicator 10e m.b.t de recreatieondernemers kan in 2006 geen resultaat verwacht worden als gekozen wordt voor aansluiting bij het NRIT-onderzoek. Waarschijnlijk zal het NRIT pas in 2007 of 2008 een dergelijk onderzoek uitvoeren. Extra vragen zullen moeten worden ingekocht. De kosten worden bepaald door de aanschafkosten, kosten extra vragen, analyse- en rapportagekosten. Verwacht wordt dat dit 30k€ per meting zal zijn. Geadviseerd wordt om aan het NRIT te vragen of ze in 2007 een dergelijk onderzoek weer gaan opzetten. Is dit niet het geval, dan kan gekozen worden om een dergelijk onderzoek (mbv LISA-gegevens) zelf op te zetten. De kosten worden bepaald door het "veldwerk" (uitbested), de analyse en rapportagekosten.

4.3 Kostenraming effectmeting

Inzicht in de kosten van de effectmeting is nodig voor het definitief kiezen van de effectindicatoren en blijft van belang voor de keuze van de meetstrategie.

De effectmeting van het MJP2 zal naar verwachting op 3 tijdstippen plaatsvinden, dit in samenhang met de ILG-periode van 2007 tot en met 2013:

- 2006: nulmeting;
- 2010: midterm;
- 2013: eindmeting eerste ILG-periode.

De kostenraming van de effectmeting is gedaan voor de nulmeting.

Hiermee wordt een goed beeld gegeven van de orde van grootte van de kosten.

Er is geen rekening gehouden met de kosten van het voortzetten van de inwinning van gegevens zoals bijv. voor het NEM. Voor de nulmeting zijn deze kosten niet aan de orde. Voor de midterm- en eindmeting is een bijdrage aan de te gebruiken gegevensbestanden denkbaar. Het kan ook zijn dat deze vanuit andere overheidsbronnen al zijn gefinancierd. Bij de keuze van de meetmethode en het aanvragen van offertes voor de nulmeting, midterm en de eindmeting zullen de kosten meer gedetailleerd kunnen worden begroot, aan de hand van een programma van eisen.

In de tabel is een schatting gegeven van de kosten per meetoptie (bestaand, bestaand plus, optimaal). Onder bundeling is de range van minimale en maximale kosten per indicator aangegeven. Voor recreatie is onder bestaand plus de optie opgenomen om de indicatoren 2 en 3 gezamenlijk uit te werken. Een streepje betekent dat voor de betreffende indicator de optie niet aanwezig is. De grote spreiding in het eindbedrag wordt vooral veroorzaakt door de thema's biodiversiteit, recreatie en landschap. De hoge maximum bedragen ontstaan als tussen de indicatoren geen afstemming is. Als de indicatoren 2 en 3 gezamenlijk worden uitgevoerd, bedragen de kosten naar schatting 200 k€, als ze afzonderlijk zouden worden uitgevoerd bedragen de kosten 300- 400k€.

Naar verwachting liggen de kosten ruim onder het gemiddelde van het minimum en maximum

De kosten voor de totale set van indicatoren worden geschat op

€ 750.000,- - € 800.000,-

Thema	Effectindicator		Beschikbaarheid meetmethoden en gegevens					
			De onderscheiden opties					
			bestaand	Bestaand plus		Optimaal	Bundeling	
Natuur	1 Biodiversiteit		10-20	10- 650			10-670	
Recreatie	2 Recreatief gebruik		2a Recreatief gebruik van groen in en om de stad (G31)	20	200		20	
			2b Toegankelijkheid platteland: recreatief gebruik platteland	50		-	50	
	3 Tevredenheid recreatief gebruik	3a Tevredenheid stedelijke bevolking	3a1 kwantiteit groen in en om de stad	-		75-100	-	75-100
			3a2 Kwaliteit groen in en om de stad	-		75-100	-	75-100
			3a3 Bereikbaarheid van groen in en om de stad				-	-
	3b Tevredenheid bezoekers platteland	3b Tevredenheid bezoekers platteland	3b1 kwantiteit	-		75-100	-	75-100
			3b2 kwaliteit	-		75-100	-	75-100
			3b3 bereikbaarheid platteland vanuit de stad	-			-	
	Recreatie -totaal			70		200-600	-	200- 670⁵

³ De verschillende varianten van de nulmeting voor biodiversiteit wordt reeds uitgevoerd door het Natuurplanbureau op basis van o.a. NEM gegevens

⁴ Aangeven is de kosten als indicatoren 2 en 3 gezamenlijk worden uitgevoerd

⁵ Bij de minimale kosten is uitgegaan van de goedkoopste variant en tevens dat alle indicatoren worden uitgevoerd . Bij de maximale kosten is er ook uitgegaan van dat alle indicatoren worden gemeten maar dat de optimale variant van de indicatoren wordt gekozen.

Thema	Effectindicator		Beschikbaarheid meetmethoden en gegevens			
			De onderscheiden opties			
			bestaand	Bestaand plus	Optimaal	Bundeling
Landschap	4 Algemene kernkwaliteiten	4a, Natuurlijke , culturele , gebruiks en belevingskwaliteit	30-80	10	150-200	10-280
		4b Kernkwaliteiten per NL	60-120	10	-	10-120
	5 Ruimtelijke kwaliteit van gebouwen, dorpen, steden en landschappen		50	170	-	50-170
	Landschap-totaal		140-250	20-270	150-200	70- 570⁸
Landbouw	6 Marktaandeel landbouw-productiegroepen op EU-en wereldmarkt (glastuinbouw)		10			10
Reconstructie zandgebieden	7 Ontwikkeling van de structuur van de landbouw in de extensiverings-, verwevings- en landbouwontwikkelingsgebieden		30			30

⁶ deze meting zal in 2006 worden uitgevoerd in opdracht van Milieu en Natuur Planbureau

⁷ deze meting zal in 2006 worden uitgevoerd in opdracht van Milieu en Natuur Planbureau

⁸ Bij de minimale kosten uitgegaan van de goedkoopste variant en tevens dat alle indicatoren worden uitgevoerd .

Thema	Effectindicator		Beschikbaarheid meetmethoden en gegevens			
			De onderscheiden opties			
			Bestaand	Bestaand plus	Optimaal	Bundeling
Sociale en economische vitaliteit	8a Voorzieningen plattelandsgemeenten	8a beschikbaarheid	50	-	-	50
		8b Tevredenheid/beleving bewoners m.b.t. het voorzieningenniveau in de eigen plattelandsgemeente	-	75	100	75-100
	9 Wonen	9a Woningaanbod in plattelandsgemeenten	-	25	75	25-75
		9b Vraag naar woningen in plattelandsgemeenten	-	25	-	25
	10 Werken	10a Structuur van de bedrijvigheid in minder verstedelijkte arbeidsregio's en in reconstructiegebieden	70	-	-	70
		10b Structuur recreatie- en toeristische bedrijven(aantal en werkgelegenheid)	25	-	-	25
		10c Arbeidsparticipatie/ werkloosheid in minder verstedelijkte arbeidsregio's	15	-	-	15
		10d Inkomen plattelandsbewoners t.o.v. inkomen van alle inwoners per hoofd van de bevolking	10	-	-	10
		10e Tevredenheid plattelandsondernemers (inclusief recreatieondernemers)	-	75	175	75-100
	Totaal Sociaal-economische vitaliteit		170	200	350	370- 470
Totaal indicatoren					690- 2320	

5 Vervolg

Verdere uitwerking van monitoring

Voor een evenwichtige uitvoering van de monitoring MHP-II AVP is het nodig om de monitoringsopgave van een aantal aspecten, die in dit rapport nog onvoldoende uitgewerkt konden worden, in 2006/2007 nader uit te werken. Dit zijn onder andere de aspecten Abiotische condities (mede i.r.t. duurzame instandhouding van biodiversiteit) en het aspect Biodiversiteit zelf. Daarnaast valt te overwegen het aspect Landbouw verder uit te werken. Dit alles met het oog op een evenwichtige monitoringsopgave i.h.k.v het MJP II - Agenda Vitaal Platteland. In verband met toezeggingen aan de Tweede Kamer lijkt het wenselijk om het aspect biodiversiteit intensiever te monitoren dan de huidige Graadmeter Natuurwaarde MNP kan doen. De in voorbereiding zijnde methoden Monitoring Natuurdoelen en Kwaliteit Natuurwaarden EHS zullen in 2006 verder uitgewerkt worden. Hierbij zal in overleg met alle bij monitoring belanghebbende partners een gedragen voorstel ontwikkeld worden voor de invulling van monitoring natuur op regionaal/provinciaal niveau.

Taakverdeling Rijk-Provincie

In de loop van 2006/7 zal de taakverdeling (waaronder Rijk- Provincie) in samenspraak met alle betrokken partners verder uitgewerkt worden en zullen voorstellen voor een evenwichtige taakverdeling, die recht doet aan de bestaande bestuurlijke afspraken en verantwoordelijkheden, geformuleerd worden.

Nulmeting in 2006

Voor de uitvoering van het MJP2 is de nulmeting noodzakelijk, voorafgaand aan de ILG-periode (2006 tot en met 2013). De nulmeting moet daarom in 2006 plaatsvinden of tenminste worden voorbereid. In theorie gaat het om de stand van zaken op 31 december 2006. Sommige gegevens komen pas later beschikbaar. De tevredenheid van b.v. recreanten is een voorbeeld van gegevens die in 2006 geëncquêteerd moeten worden. Om dit te doen slagen is het op korte termijn beginnen met de nulmeting noodzakelijk.

Voor de nulmeting is een gemeenschappelijk analysekader nodig, dat onder meer bestaat uit een heldere definitie van het begrip platteland: waar wordt dit begrensd. Het is belangrijk om voor alle thema's van dezelfde definitie uit te gaan.

Ontwikkeltraject en definitieve keuze meetstrategieën.

Voor een aantal indicatoren zijn meetmethoden ontwikkeld die direct implementeerbaar zijn. Dit heeft als voordeel dat zonder extra onderzoek relatief snel en zonder bijkomende hoge kosten voor het betreffende beleidsdoel gemonitord kan worden. Dit kan alleen als de onderliggende inventarisatieprogramma's zoals bijv. het Netwerk Ecologisch Monitoring in hun huidige vorm in stand blijven.

Voor sommige indicatoren zijn meetsystemen nog in ontwikkeling of moet de ontwikkeling nog worden gestart. Dit geldt vooral voor de thema's natuur, recreatie en landschap.

De keuze van de meetmethode is van cruciaal belang. Voor de nulmeting moet de beste methode worden gekozen die in 2006 operationeel is. Om de resultaten te kunnen vergelijken van de nulmeting, de mid-termmeting en de eindmeting (ILG-periode) is het blijven hanteren van dezelfde meetmethoden noodzakelijk. Aanvullende meetmethoden zijn natuurlijk wel mogelijk.

Werkgroepen voor nulmeting

Voorgesteld wordt om verschillende werkgroepen op te zetten voor de definitieve keuze van de meetstrategie en de aanbesteding van de nulmeting. De werkgroepen kunnen getrokken worden door een vertegenwoordiger van de betreffende beleidsdirectie en een medewerker van directie Kennis (om eenstemmigheid over de te gebruiken meetmethoden te organiseren). Overige deelnemers aan de werkgroepen zijn de deskundigen van het Milieu- en Natuurplanbureau, Alterra, LEI, KIC Recreatie e.a.

Deze werkgroepen kunnen per thema worden ingedeeld of voor enkele thema's samen, b.v.

- werkgroep natuur,
- werkgroep recreatie,
- werkgroep landschap,
- werkgroep landbouw, reconstructie en sociaal-economische vitaliteit.

6 Leerervaringen

Aanscherping van beleid d.m.v. effectindicatoren.

- Met de effectindicatoren zijn de algemene beleidsdoelstellingen uitgewerkt: het beleid is scherper en concreter geformuleerd.

Zorgvuldig proces

- Voor de formulering van de effectindicatoren is een zorgvuldig proces gevolgd, (zie paragraaf 2.2).
De effectindicatoren uit de Rijksbegroting 2006 zijn als uitgangspunt gehanteerd. Informatie is verzameld uit wetenschappelijke hoek en deze is in samenspraak met beleidsmedewerkers getransformeerd naar een gedegen set essentiële effectindicatoren. Tevens is de meetbaarheid van de effectindicatoren grondig onderzocht.

Tijdens het proces zijn de voorgestelde effectindicatoren veelvuldig veranderd of aangepast, vaak verschillende keren. In een interactief proces met beleidsmedewerkers, inhoudelijke en monitoringdeskundigen zijn voortdurend afwegingen zijn gemaakt over het wel of niet kiezen voor bepaalde indicatoren. Uiteindelijk heeft dit geleid tot 22 goed doordachte effectindicatoren.

- De auteurs hebben de 22 gekozen effectindicatoren tenslotte geaggregeerd tot 10 effectindicatoren. Doel hiervan is meer overzicht en een evenwichtiger verdeling over de thema's.

Duurzaamheid van de gekozen effectindicatoren

- Effectindicatoren moeten duurzaam zijn om een goed beeld te kunnen geven van de realisering van de algemene beleidsdoelstelling over een bepaalde periode (met name de eerste ILG-periode van 2007 t/m 2013).
- Aanpassing van de effectindicatoren is daarom niet aan te raden.

Benodigde deskundigheid

- Om tot goede effectindicatoren te komen zijn verschillende soorten deskundigheid zinnig gebleken: beleidsmatig, inhoudelijk en op het gebied van monitoring.

Communicatie

- Bij een project zoals dit waar veel stakeholders bij betrokken zijn is het van essentieel belang dat de onderlinge communicatie goed verloopt.

Bronnen

Dessing, E.G.M. & Beers, 2005. Naar een systeem voor Monitoring en Evaluatie van de Agenda Vitaal Platteland. Interactieve beleidsconstructie en essentiële indicatoren voor monitoring en evaluatie. Expertisecentrum LNV, Ede.

Dijkstra, H., 2005. Monitoring en evaluatie Agenda Vitaal Platteland. Inventarisatie aanbod monitoringsystemen. Wettelijke onderzoekstaken Natuur & Milieu, werkdocument 8. Wageningen.

Goossen, C.M. & S. de Vries, 2005. Monitoring en evaluatie Agenda Vitaal Platteland. Beschrijving recreatie-indicatoren. Wettelijke onderzoekstaken Natuur & Milieu, werkdocument 5. Wageningen.

Kuhlman, T. & G. Venema, 2005. Indicatoren voor de Agenda Vitaal Platteland. De onderdelen landbouw en economische vitalisering. LEI & Wageningen UR. Den Haag.

Bijlage 1 Overzicht effectindicatoren met afweging Rijksbegroting en MJP2

Natuur

Algemene beleidsdoelstelling MJP2	Relevante effectindicatoren rijksbegroting	Effectindicatoren MJP2	Beschikbaarheid meetmethoden en gegevens	Toelichting
<p>Biodiversiteit Zekerstelling van de biodiversiteit door behoud, herstel, ontwikkeling en duurzaam gebruik van de natuur.</p> <p>In 2020 zijn er duurzame condities voor het voortbestaan van alle in 1982 in Nederland voorkomende soorten.</p>	<p>LNV-begroting</p> <p>Indicatoren</p> <ul style="list-style-type: none"> - Rode lijstsoorten Zoogdieren: <ul style="list-style-type: none"> - ernstig bedreigd - bedreigd Vogels <ul style="list-style-type: none"> - ernstig bedreigd - bedreigd - Omvang EHS 	<ul style="list-style-type: none"> o Biodiversiteit: <ul style="list-style-type: none"> - aantal soorten, waaronder rode lijstsoorten en soorten in bijlage IV van de Habitatrichtlijn - omvang populaties - kwaliteit en kwantiteit van de hoofdeco-systemen. 	<p>1. <u>Beschikbaar</u> Via graadmeter Natuurwaarde van het MNP en Kwaliteit natuurwaarden EHS.</p> <p><u>In ontwikkeling</u> Monitoring Natuurdoelen/kwaliteit natuurwaarden EHS Gegevens van soortgroepen worden via de PGO's aan het NEM ontleend</p>	<p>De effectindicator biodiversiteit van het MJP2 omvat de indicatoren van de LNV-begroting. Daarnaast omvat deze effectindicator tevens de omvang van de populaties en de kwaliteit en kwantiteit van de hoofdecosystemen. Deze verbrede effectindicator geeft een goed zicht op de realisering van de algemene beleidsdoelstelling</p> <p>De indicator "Omvang EHS" uit de LNV-begroting is in het MJP2 opgenomen bij het operationele doel "Realisatie EHS".</p>

Recreatie

Algemene beleidsdoelstelling MJP2	Relevante effectindicatoren rijksbegroting	Effectindicatoren MJP2	Beschikbaarheid meetmethoden en gegevens	Toelichting
<p>Recreatief aantrekkelijk Nederland Ontwikkelen en behouden van een recreatief aantrekkelijk Nederland:</p> <ul style="list-style-type: none"> - een gezond en wervend woon- en werkklimaat - behoud en versterking van de ruimtelijke variatie tussen stad en land - versterking van de verbinding en samenhang tussen stad en land - opheffing van de nog bestaande tekorten aan dagrecreatiemogelijkheden en het voorkómen van nieuwe tekorten - ontwikkelen en versterken van de toegankelijkheid van de groene ruimte voor recreatief gebruik - ruimte voor recreatief ondernemerschap 	<p>LNV-begroting</p> <p>Indicatoren:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Waardering (% tevredenheid) - Aantal bezoekers (opvangcapaciteit per ha per dag) - Toegankelijkheid agrarische gronden, natuurterreinen en nationale landschappen (% openstelling) <p>BIZA-begroting</p> <p>Maatschappelijke effecten:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Verbeteren kwaliteit leefomgeving (o.a. groen in de stad) <p>Effectindicatoren:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Transactieprijs per m2 - Verloedering (en/of waardering van de openbare ruimte) 	<p>Groen in en om de stad</p> <ul style="list-style-type: none"> o Recreatief gebruik van groen in de stad en stedelijke uitloopgebieden (G31): aantal gebruikers per stedelijk gebied (G31) en voor alle stedelijke gebieden samen o Recreatief gebruik van het platteland (toegankelijkheid) o Tevredenheid stedelijke bevolking over kwantiteit, kwaliteit en bereikbaarheid van dagrecreatiegebieden en grootschalig groen in de stad en de stedelijke uitloopgebieden o Tevredenheid van bezoekers over kwantiteit, kwaliteit en bereikbaarheid platteland vanuit de stad <p>Ruimte voor recreatief ondernemerschap</p> <ul style="list-style-type: none"> o Structuur recreatie- en toeristische bedrijven (aantal en werkgelegenheid), uitgesplitst naar type bedrijf en type gebied (Zie bij sociaal-economische vitaliteit) o Tevredenheid recreatie- en toeristische ondernemers omtrent ruimte voor ontwikkeling op het platteland (ervaren knelpunten milieu, ruimtelijke ordening e.d.(Zie bij sociaal-economische vitaliteit) 	<p>2a. <u>Niet beschikbaar</u></p> <p>2b. <u>Niet beschikbaar</u></p> <p>3a <u>Niet beschikbaar</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Mogelijk meeliften met belevingsmonitor Nota Ruimte - Vragen meegeven aan CVTO (Continu Vrije TijdsOnderzoek) <p>3b <u>Niet beschikbaar</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Mogelijk meeliften met belevingsmonitor Nota Ruimte - Vragen meegeven aan CVTO - Rapport waardering lange afstandsfietspaden, 2003 (Coenen en Bergmans) 	<p>De effectindicatoren van het MJP2 komen overeen met de indicatoren van de Rijksbegroting, maar zijn ter verduidelijking, gerangschikt naar:</p> <ul style="list-style-type: none"> - groen in en om de stad - toegankelijkheid platteland. <p>Voor zowel de nieuwe als de oude effectindicatoren van recreatie zijn weinig bestaande meetmethoden en gegevens beschikbaar. Er is dus extra inspanning nodig.</p> <p>Echter, de meting van de tevredenheid voor groen in en om de stad en de toegankelijkheid van het platteland kan worden gecombineerd in één enquête.</p>

Landschap

Algemene beleidsdoelstelling MJP2	Relevante effectindicatoren rijksbegroting	Effectindicatoren MJP2	Beschikbaarheid meetmethoden en gegevens	Toelichting
<p>Behoud en versterking landschap</p> <ul style="list-style-type: none"> - Behoud en versterking van de identiteit, diversiteit en van de belevingswaarde van het landschap - Behoud en versterking van cultuurhistorische en ecologische waarden van het landschap - Behoud en ontwikkeling van internationaal unieke en nationaal kenmerkende landschappen - Versterking van de ruimtelijke kwaliteit van gebouwen, dorpen, steden en landschappen 	<p>LNV-begroting</p> <p>Indicatoren:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Landschapskwaliteit Nationale Landschappen <p>VROM-begroting</p> <ul style="list-style-type: none"> - Kernkwaliteiten per nationaal landschap zoals vastgelegd in de Nota Ruimte 	<ul style="list-style-type: none"> o Algemene kernkwaliteiten: natuurlijke, culturele, gebruiks- en belevingskwaliteit o De gebiedsspecifieke kernkwaliteiten per Nationaal Landschap (zie Nota Ruimte). o Ruimtelijke kwaliteit van gebouwen, dorpen, steden en landschappen (in ontwikkeling) 	<p>4a. <u>In ontwikkeling</u> Graadmeter landschappelijke waarden (Alterra, Koomen e.a.). Sluit aan bij doelbereikingsmonitor Nota Ruimte: “culturele en natuurlijke kernkwaliteiten landschap” en “verrommeling”</p> <p>4b. <u>In ontwikkeling</u> (Programmateam Nationale Landschappen) Sluit aan bij doelbereikingsmonitor Nota Ruimte: “ontwikkeling kernkwaliteiten Nationale Landschappen”, “ontwikkeling rode functies in Nationale Landschappen” en “migratiesaldo Nationale landschappen”.</p> <p>5. <u>Niet beschikbaar</u> Gegevens deels beschikbaar: bijzondere stads- en dorpsgezichten, Belvédère, Rijksmonumenten (RDMZ), gemeentelijke monumenten.</p>	<p>De effectindicator kernkwaliteiten per Nationaal Landschap komt overeen met de Rijksbegroting.</p> <p>Om de realisering van de algemene beleidsdoelstelling goed te kunnen volgen zijn twee indicatoren toegevoegd:</p> <ul style="list-style-type: none"> - de algemene kernkwaliteiten voor het generieke landschapsbeleid - ruimtelijke kwaliteit vanuit de optiek van het Actieprogramma Ruimte en Cultuur. <p>Indicator 10 is in ontwikkeling, hiervan is OC&W de trekker.</p>

Landbouw

Algemene beleidsdoelstelling MJP2	Relevante effectindicatoren rijksbegroting	Effectindicatoren MJP2	Beschikbaarheid meetmethoden en gegevens	Toelichting
<p>Agrarische ruimte Een toekomstgerichte, concurrerende landbouw als economische drager in het landelijk gebied</p>	<p>LNV-begroting</p> <p>Indicator:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Competitieve landbouwstructuur: % huiskavels van totaal areaal (ha) landinrichtingsprojecten 	<ul style="list-style-type: none"> o Marktaandeel landbouwproductgroepen op de EU- en wereldmarkt (voor glastuinbouw) 	<p>6. <u>Beschikbaar</u> Marktpositie landbouw in Nederland in vergelijking met buitenland. Export per productgroep (€) gedeeld door import (LEI, Kuhlman & Venema)</p>	<p>De effectindicator in het MJP2 geeft een goed zicht op de realisering van de algemene beleidsdoelstelling.</p> <p>De indicator "Competitieve landbouwstructuur" uit de LNV-begroting is in het MJP2 opgenomen bij het operationeel doel grondgebonden landbouw: verbetering van de ruimtelijke structuur van de landbouwkavels en wordt als prestatie indicator gemeten.</p>
<p>Agrarische hulpbronnen De landbouw maakt duurzaam gebruik van bodem, water, lucht en overige natuurlijke hulpbronnen.</p>	<p>LNV-begroting</p> <p>Indicatoren:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Toegevoegde waarde per werknemer: <ul style="list-style-type: none"> . Nederlandse agrocomplex . Agrocomplex EU-15 - Overschot agrarische handelsbalans - Milieubelasting meststoffen en gewasbeschermingsmiddelen; o.a. nitraatmissies - Energie efficiency-verbetering <ul style="list-style-type: none"> . glastuinbouw (t.o.v. 1980) . voedings- en genotmiddelenindustrie (t.o.v. 2001) - Maatschappelijke appreciatiescore, wat betreft duurzaamheid 	<p>P.M.</p>		

Bodem

Algemene beleidsdoelstelling MJP2	Relevante effectindicatoren rijksbegroting	Effectindicatoren MJP2	Beschikbaarheid meetmethoden en gegevens	Toelichting
Veiligstellen gebruiksmogelijkheden bodem De (gebruiks)waarde van de bodem moet behouden blijven of worden hersteld	VROM-begroting <ul style="list-style-type: none"> - Verontreiniging en aantasting bodemsysteem - Gebruiksmogelijkheden bodem - Risico's bij huidig bodemgebruik 	P.M.	P.M.	Referentiewaarden zijn nog in ontwikkeling.

Water

Algemene beleidsdoelstelling MJP2	Relevante effectindicatoren rijksbegroting	Effectindicatoren MJP2	Beschikbaarheid meetmethoden en gegevens	Toelichting
Het op orde krijgen en houden van een duurzaam watersysteem tegen maatschappelijk aanvaardbare kosten	VenW-begroting <ul style="list-style-type: none"> - Juiste hoeveelheid water op het juiste moment, op de juiste plaats voor de vereiste gebruiksfuncties VenW-begroting <ul style="list-style-type: none"> - Goede ecologische en chemische kwaliteit in stroomgebieden van Rijn, Maas, Schelde, Eems en de Noordzee - Ongehinderd gebruik waterfuncties (zwem-, oppervlakte-, vis- en schelpdierwater) VROM-begroting <ul style="list-style-type: none"> - Verontreiniging en aantasting watersysteem - Gebruiksmogelijkheden water VenW-begroting <ul style="list-style-type: none"> - hoogwaterbescherming primaire waterkeringen en kustlijn 	P.M.	P.M.	V&W is bezig met de ontwikkeling van effectindicatoren. Het resultaat zal t.z.t. in de Rijksbegroting en het MJP worden opgenomen.

Reconstructie zandgebieden

Algemene beleidsdoelstelling MJP2	Relevante effectindicatoren rijksbegroting	Effectindicatoren MJP2	Beschikbaarheid meetmethoden en gegevens	Toelichting
<p>Reconstructie zandgebieden Het geven van een impuls aan de zandgebieden in Zuid- en Oost-Nederland ter oplossing van specifieke problemen in het betreffende gebied en ter versnelling van de realisatie van rijksdoelen.</p>	<p>LNV-begroting</p> <p>Indicator: - Aantal gereconstrueerde plattelandsgebieden in Zuid- en Oost-Nederland</p> <p>De beleidseffecten worden nader bepaald bij de evaluatie van de Reconstructiewet in 2006 (Rijksbegroting).*</p>	<p><i>*Voorlopige indicatoren:</i></p> <p>Ontwikkeling van de structuur van de landbouw in de extensiveringsverwevings- en landbouwontwikkelingsgebieden.**</p> <p>Structuur bedrijvigheid in reconstructiegebieden, zowel binnen als buiten de landbouw (toegezegd**, ook bij sociaal-economische vitaliteit)</p> <p>Tevredenheid / beleving van de bewoners m.b.t. het voorzieningenniveau in de eigen plattelandsgemeente (toegezegd**, zie ook bij sociaal-economische vitaliteit)</p>	<p><u>7. Beschikbaar</u> Ontwikkeling productie-omvang en aantal bedrijven (per bedrijfstype) per reconstructiegebied en voor de onderscheiden zones: landbouwontwikkelings-, verwevings- en extensiveringsgebied.</p>	<p>De eerste effectindicator geeft een beter inzicht in realisering van de rijksdoelen dan de indicator van de LNV-begroting.</p> <p>De tweede en de derde effectindicator in het MJP2 zijn gericht op de ontwikkelingen in de reconstructiegebieden. Ze zijn bovendien gebaseerd op een toezegging aan de Tweede Kamer. Deze indicatoren zijn opgenomen bij Sociale en economische vitaliteit.</p> <p>** De Minister heeft op 14 juni 2005 in het Algemeen Overleg “veehouderij in het landelijk gebied” toegezegd om m.b.t. de reconstructiegebieden jaarlijks te rapporteren over de versterking van de structuur van de veehouderij, de verbetering van de leefbaarheid en de verbetering van de economie van het platteland.</p> <p>Voor de meting van de tevredenheid / beleving is extra inspanning nodig. Door te koppelen aan de meting van overeenkomende indicatoren voor sociaal-economische vitaliteit is kostenbesparing mogelijk.</p>

Sociale en economische vitaliteit

Algemene beleidsdoelstelling MJP2	Relevante effectindicatoren rijksbegroting	Effectindicatoren MJP2	Beschikbaarheid meetmethoden en gegevens	Toelichting
<p>Een vitaal platteland betekent een platteland waar het in de ogen van bewoners goed werken, wonen en leven is. Waar sprake is van een gezonde economische en sociale basis en van een voorzieningenniveau dat is toegesneden op hun behoeften..</p> <p>De belangrijkste beleidsopgaven hebben derhalve niet zozeer te maken met het wegwerken van grote problemen of achterstanden, maar eerder met het benutten van kansen die het platteland biedt:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Het ondersteunen en waar nodig versterken van de sociale en culturele infrastructuur met name door het uitwisselen van kennis. - Het versterken van een brede economische basis door onder andere stimuleren van 'passende' economische ontwikkelingen en het bevorderen van gebiedsgerichte innovaties met economische meerwaarde. - Het versterken van burgerbetrokkenheid en deelname van burgers bij opstellen en uitvoeren van beleid. 		<p>Voorzieningen Voorzieningenniveau Plattelandsgemeenten</p> <p>Tevredenheid/beleving van bewoners m.b.t. het voorzieningenniveau in de eigen plattelandsgemeente</p> <p>Wonen Woningaanbod in plattelandsgemeenten</p> <p>Vraag naar woningen in plattelandsgemeenten</p> <p>Werken Structuur van de bedrijvigheid in minder verstedelijkte arbeidsregio's (diversiteit bedrijven inclusief verbrede landbouw, aantal bedrijven, werkgelegenheid e.d.),</p> <p>Structuur bedrijvigheid in reconstructiegebieden, zowel binnen als buiten de landbouw (Zie ook reconstructie zandgebieden</p> <p>Structuur recreatie- en toeristische bedrijven (aantal en werkgelegenheid), uitgesplitst naar type bedrijf en type gebied (Zie ook recreatie)</p> <p>Arbeidsparticipatie/werkeloosheid in minder verstedelijkte arbeidsregio's</p>	<p><u>8a. Beschikbaar</u> Bedrijfsgegevens LISA</p> <p><u>8b. Niet beschikbaar</u> Mogelijk aansluiting zoeken bij belevingsmonitor Nota Ruimte .</p> <p><u>9a. Beschikbaar</u> Woningaanbod</p> <p><u>9b. Beschikbaar</u></p> <p><u>10a. Beschikbaar</u> LISA, gemiddeld inkomen en inkomensverdeling (CBS)</p> <p>Gemiddeld inkomen en inkomensverdeling in de reconstructiegebieden (CBS)</p> <p><u>10b. Beschikbaar</u> Aantal vestigingen per recreatieve bedrijfsklasse (LISA= Landelijk Informatiesysteem Arbeidsorganisaties, LEI, RIVM)</p>	<p>Voor sociaal-economische vitaliteit zijn in de Rijksbegroting geen specifieke effectindicatoren geformuleerd.</p> <p>Voor de meting van de effectindicatoren kan deels gebruik worden gemaakt van beschikbare meetmethoden en gegevens.</p> <p>Voor de effectindicatoren met een tevredenheidsmeting is dit niet het geval. Hiervoor is extra inspanning nodig.</p>

Algemene beleidsdoelstelling MJP2	Relevante effectindicatoren rijksbegroting	Effectindicatoren MJP2	Beschikbaarheid meetmethoden en gegevens	Toelichting
		<p>Inkomen van plattelandsbewoners t.o.v. inkomen van alle inwoners/ per hoofd van de bevolking</p> <p>Tevredenheid plattelandsondernemers (incl. verbrede landbouw en recreatie) omtrent ruimte voor ontwikkeling in de eigen gemeente (ervaren knelpunten milieu, ruimtelijke ordening e.d.)</p> <p>Tevredenheid recreatie- en toeristische ondernemers omtrent ruimte voor ontwikkeling op het platteland (ervaren knelpunten milieu (Zie ook recreatie)</p>	<p><u>10c. Beschikbaar</u> Bevolkingscijfers wijk- en buurtregister CBS</p> <p><u>10d. Beschikbaar</u></p> <p><u>10e. Niet beschikbaar</u></p>	

Bijlage 2 Meetstrategieën, opties voor meting effectindicatoren

Natuur

Effectindicator 1 Biodiversiteit (aantal soorten, waaronder rode lijstsoorten en soorten in bijlage IV van de Habitatrichtlijn, omvang populaties en kwaliteit en kwantiteit van de hoofdecosystemen).

	Bestaand	Bestaand-plus		
Methode	Graadmeter natuurwaarde MNP, beoordeelt op landelijke schaal de kwaliteit van hoofdecosystemen (biodiversiteit) en de areaalontwikkeling	Monitoring Natuurdoelen; beoordeelt op landelijke en/of provinciale schaal per natuurdoel de mate van doelbereiking	Kwaliteit natuurwaarden EHS, geeft gedetailleerd beeld van de lokale ontwikkeling van de biodiversiteit van afzonderlijke natuurdoeltypen binnen de EHS. (voorlopig vooral gericht op terrestrische natuurdoeltypen).	Milieu- en ruimtecondities voor natuur in de EHS, integratie van de kwaliteit natuurwaarden (duurzaam voorkomen van doelsoorten) in de EHS en de eisen die het stelt aan milieu en ruimte (samenhangend netwerk van natuurgebieden)
Meet-variabele (n)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Areaal van hoofd-ecosystemen (bos, heide, open duin, natuurgrasland, agrarisch gebied en grote wateren; per fysisch geografische regio) 2. Trends van indicatorsoorten per hoofdecosysteem 	Per natuurdoel: % aanwezige doelsoorten afgezet tegen de norm (afgeleid uit het Handboek natuurdoeltypen)	Per natuurdoeltype <ol style="list-style-type: none"> 1. <i>grondgebruik</i>: geen natuur; natuur, komt niet overeen met natuurdoeltype; natuur, komt wel overeen met natuurdoeltype. 2. <i>aanwezigheid doelsoorten</i>: geen, weinig, veel (hotspots) <i>regionale trend doelsoorten</i> 	Kwaliteitsklassen natuurdoeltypen (grondgebruik) + koppeling met milieu- en ruimtecondities
Eenheid	<ol style="list-style-type: none"> 1. ha. 2. % tov. referentie 	% tov referentie	ha natuurdoeltype ha kwaliteitsklasse per ndt	ha. duurzaamheids- en kwaliteitsklasse per ndt
Ruimtelijke schaal	<p>Landelijk</p> <ul style="list-style-type: none"> - Hoofdnatuurtypen per fysisch geografische regio. - Aggregatie naar landelijke Hoofdnatuurtypen voor alle fysisch geografische regio's gezamenlijk en vervolgens naar landelijk Natuur en Agrarisch gebied. - globale koppeling met natuurdoelen 	<p>Landelijk en/of provinciaal:</p> <p>Natuurdoelen Aggregatie naar natuurtypen niet nodig Aggregatie naar FGR's is mogelijk. Andere aggregatie ook mogelijk.</p>	<p>Lokaal</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ruimtelijk patroon (verfijnde) natuurdoeltypenkaart (250 x 250 m) <p>Aggregatie mogelijk naar natuurdoelen</p>	<p>Lokaal</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ruimtelijk patroon (verfijnde) natuurdoeltypenkaart (250 x 250 m) <p>Aggregatie mogelijk naar natuurdoelen.</p>

	Bestaand	Bestaand-plus		
Operationaliteit	<p>Methode beschikbaar, (gepresenteerd in Natuurcompendium en Natuurverkenningen 2).</p> <p>Vooral operationeel voor landecosystemen en groot zout water, minder voor groot zoet water en kleine wateren</p> <p>In 2005 update landecosystemen: optimalisatie aan de beschikbare meetnetten waardoor trendlijn mogelijk</p>	<p>Methode in ontwikkeling</p> <p>In 2006 operationeel voor 6 natuurdoelen. In 2007 operationeel voor alle natuurdoelen</p>	<p>Methode beschikbaar, beschrijft de ontwikkeling van natuurdoeltypen op basis van veranderingen in grondgebruik en voorkomen/ trend van doelsoorten</p>	<p>Gedeeltelijk, methoden beschikbaar voor ruimtelijke condities en milieucondities afzonderlijk, moet worden afgestemd op kwaliteit natuurwaarden EHS (doelsoorten)</p>
Betrouwbaarheid	<p>Beoordeling op basis van het voorkomen van ca. 1000 indicatorsoorten, waarvan de helft hogere planten. Per hoofdecosysteem is meer dan 50% van de soorten doelsoort van het beleid. Bovendien is het voorkomen van natuurwaardesoorten sterk gecorreleerd met het voorkomen van de doelsoorten.</p> <p>Schaalniveau landelijk op ecosysteemniveau</p>	<p>Beoordeling op basis van aanwezigheid van doelsoorten planten en vogels, later uit te breiden met Libellen, amfibieën en vlinders.</p> <p>Methode is gebaseerd op het NEM, ontleend al haar gegevens aan het NEM en is ontwikkeld in nauwe samenwerking met het CBS.</p>	<p>Geeft de lokale doelbereiking weer in termen van doelsoorten. Op niveau 250 x 250 m. grid</p> <p>Is momenteel alleen mogelijk voor planten, vogels en dagvlinders.</p> <p>Planten: 25x25 m Dagvlinders: 250x250 m Vogels: 1x1km</p> <p>Toetsing aan experts, met name terreinbeheerders</p>	<p>Nauwkeurigheid en betrouwbaarheid van de methode voor het bepalen van de ruimtelijke condities wordt in 2005 nader getoetst in een MNP-project</p>
Kosten (ke) / meting	<p>Landecosystemen: 30 k€ voor kwaliteit en 5 k€ voor areaal</p> <p>jaarlijkse bijdrage aan deze indicator van het MNP van 95 KE aan het LMF-meetnet (planten).</p> <p>+ kosten soortenindex grote wateren RIKZ/RIZA ? klein water voorlopig nog onvoldoende operationeel</p> <p>nulmeting wordt in 2006 uitgevoerd midterm meting relevant</p>	<p>Ontwikkelingskosten 2006: € 60.000,-</p> <p>Jaarlijkse extra kosten naast het NEM: met ingang van 2007: € 80.000,- € 100.000,- per jaar</p>	<p>Beginmeting bijdrage via onderbouwend onderzoek MNP in 2006 ca. 100 k€ (zie opmerking),</p> <p>ca. 70-100 k€ voor eindmeting (met name genereren verspreidingsdata)</p> <p>nulmeting wordt in 2006 uitgevoerd midterm meting niet zinvol</p> <p>kosten totaal: 0-10 k€ nulmeting 70-100 k€ eindmeting</p>	<p>Beginmeting bijdrage via onderbouwend onderzoek MNP in 2006 ca. 100 k€ (zie opmerking).</p> <p>Ca. 50 k€ voor eindmeting.</p> <p>nulmeting wordt in 2006 uitgevoerd midterm meting niet zinvol</p> <p>kosten totaal: 0-50 k€ nulmeting, als al uitvoering</p>

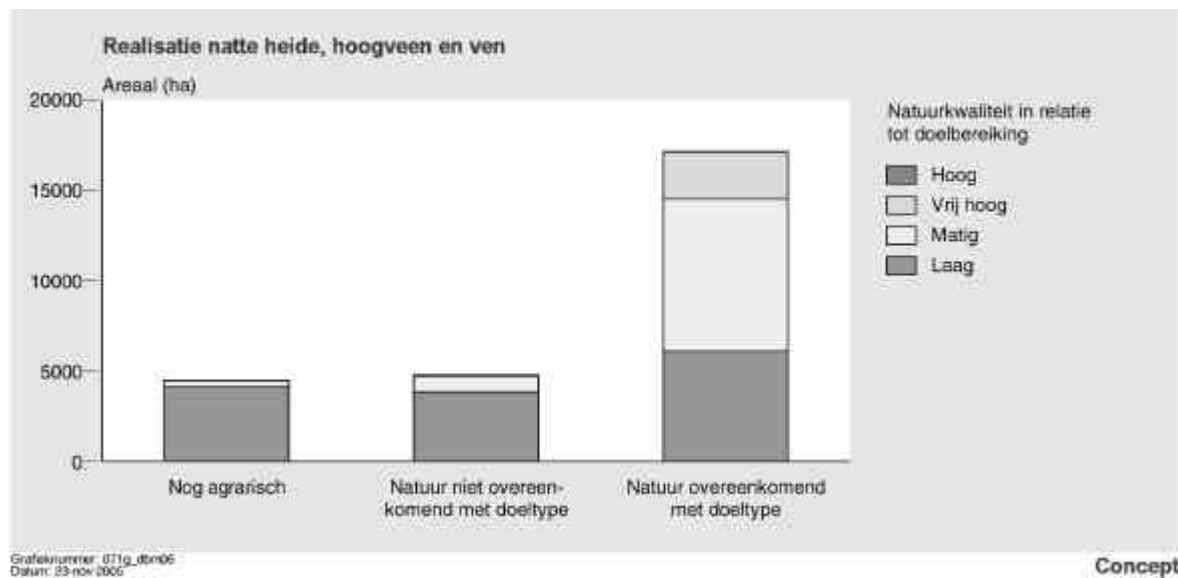
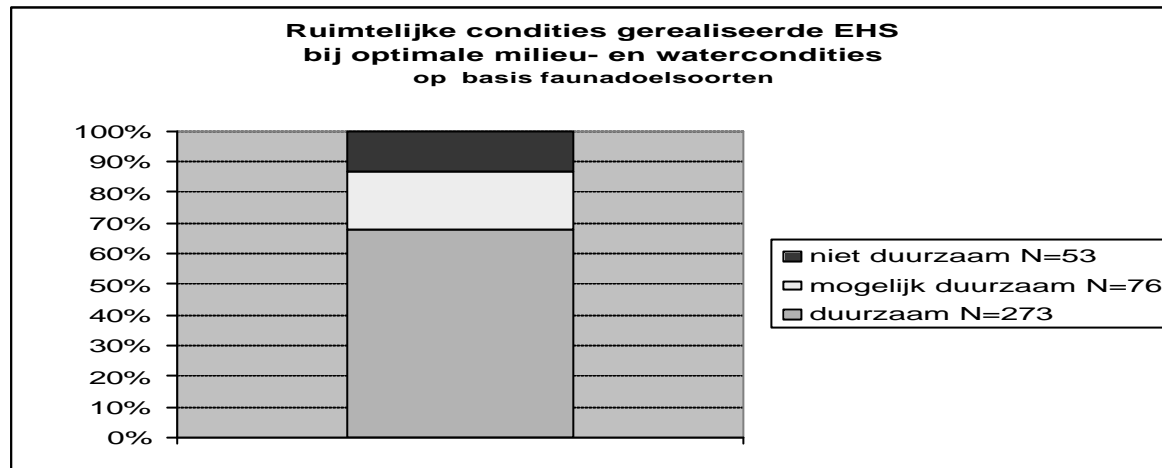
	Bestaand	Bestaand-plus		
	kosten totaal: 5-10 k€ nulmeting (overige kosten betaald uit budget onderbouwend onderzoek MNP 2005)(zie opmerking) 35 k€ overige metingen (exclusief budget voor aan te leveren meetdata)			door MNP 0-10 k€ 50 k€ eindmeting
Meet-frequentie	Land: kan jaarlijks, voorstel tweejaarlijks Groot zout water: waarschijnlijk idem Groot zoet water: niet duidelijk Klein zoet water: incidenteel	Jaarlijks	Grondgebruik: 4-5 jaar. Aanwezigheid doelsoorten: momenteel ca. 10 jaar Regionale trends doelsoorten: jaarlijks. Frequentie wordt bepaald door beschikbaarheid verspreidingsdata	Ruimtelijke condities: 4-5 jaar, (maar kan frequenter) Milieucondities : idem, (maar kan ook frequenter) Frequentie wordt bepaald door updates van de bestanden nodig voor grondgebruik
Match doelbereikings-monitor nota ruimte.		Indicator 'Oppervlak realisatie natuurdoelen'	Indicator 'Oppervlak realisatie natuurdoelen'	Indicator 'verdroging/vermesting/verzuring EHS' Indicator 'Oppervlak EHS - (ruimtelijke samenhang)'
Match monitoring POP2	Min of meer overlap met: Indicators 'biodiversity' (3)	Matig (slechts enkele soorten)	Min of meer overlap met: Indicators 'biodiversity' (3)	Min of meer overlap met: Indicators 'biodiversity' (3)
Data-bronnen en Bronhouder	1. areaal, aan te leveren door MNP/Alterra op basis van beschikbare ruimtelijke bestanden 2. trends v. indicatorsoorten: - land CBS/PGO's (NEM) - zoute grote wateren: RIKZ - zoete grote wateren: RIZA - klein zoet water: diverse bronnen o.a STOWA	PGO's en CBS, via NEM contract. Provincies/DK: Landelijke Natuurdoelenkaart;	1. <i>grondgebruik</i> : aan te leveren door MNP/Alterra op basis van beschikbare ruimtelijke bestanden, zoals CBS-bodem, LGN, HGN, TOP10, R-PB, BRP (mogelijk ook uit resultaatindicatoren AVP) 2. <i>aanwezigheid doelsoorten</i> : landelijke Atlasdata op (250x250 m tot 1x1 km) aan te leveren (na bewerking) door PGO's met ondersteuning van Alterra/MNP (planten) 3. <i>toetsing aanwezigheid doelsoorten</i> : met regionale data aan te leveren door M-NM/M-SBB, ook data Natura 2000 gebieden. <i>regionale trend doelsoorten</i> : aan te leveren door CBS/PGO's (NEM).	Integratieslag op basis van hiernaast genoemde biodiversiteitinformatie plus gegevens voor knelpunten in ruimte, milieu en water. Gegevens over milieu en watercondities worden beschreven bij indicatoren milieukwaliteit.

	Bestaand	Bestaand-plus		
Match bestaande meetnetten	1. areaal: TOP10, CBS-Bodem, LGN, HGN 2. NEM, LMF-M&N, RIKZ, RIZA	100% NEM	Idem Graadmeter natuurwaarde NMP + SN en SAN beheerspakketten PB-kaart van DR + ha gerealiseerd sndt van M-SBB	Idem + verschillende milieumeetnetten (IPO/RIZA: verdroging, MNP-meetnetluchtverontreiniging wellicht aangevuld met informatie uit provinciale meetnetten)
Referenties	<ul style="list-style-type: none"> - Ten Brink et al. 2000, Natuurgraadmeters voor de behoudoptiek. RIVM-rapport 408657005/2000, Bilthoven. - Brink, B.J.E. ten, A. van Strien & M.J.S.M. Reijnen 2001. De natuur de maat genomen in vier graad-meters. Landschap 18, - Ten Brink et al. 2002. Technisch ontwerp Natuurwaarde 1.0 en toepassing in Natuurverkenning 2. RIVM-rapport 408657007/2002, Bilthoven. - Natuurcompendium 2003 (ook website, www.natuurcompendium.nl) - RIVM 2002. - Natuurverkenning 2 (2000-2030). Bilthoven. - Reijnen et al. Graadmeter voor nationale en EHS-biodiversiteitsdoelen. Optimalisatie van de graadmeter Natuurwaarde aan de beschikbare meetnetten. In prep. 	<p>Rapportage in voorbereiding.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Opstal, A.J.F.M. van, en A. Adams, D. Bal en S. van Vliet: 2006 (in prep.) : Monitoring Natuurdoelen: ontwerp van een systeem. 	<ul style="list-style-type: none"> - J. Runhaar, J. Clement, P.C. Jansen, S.M. Hennekens, - E.J. Weeda, W. Wamelink & E.P.A.G. Schouwenberg in voorbereiding. Hotspots floristische biodiversiteit. Alterra, Wageningen. - Hinsberg, A. van, et al. 2004. Aansluiting MNP - instrumentarium bij de Vogel- en Habitatrichtlijn. Richting een kennissysteem voor de VHR. RIVM rapport 550018001/2004, Bilthoven. - Lammers, G.W., A. van Hinsberg, W. Loonen, M.J.S.M. Reijnen & M.E. Sanders 2005. Optimalisatie Ecologische Hoofdstructuur. Ruimte, milieu- en watercondities voor duurzaam behoud van de biodiversiteit. Milieu- en Natuurplanbureau Rapport nr 408768003, Bilthoven. - Strien, A. van 2005. Landelijke natuurmeetnetten van het Nem in 2004. Kwaliteitsrapportage NEM. CBS, Voorburg/Heerlen. - Reijnen, R., A. van Hinsberg, e.a. Kwaliteit natuurwaarde natuurdoeltype natte heide en hoogveen. In prep. 	<ul style="list-style-type: none"> - Lammers, G.W., A. van Hinsberg, W. Loonen, M.J.S.M. Reijnen & M.E. Sanders 2005. Optimalisatie Ecologische Hoofdstructuur. Ruimte, milieu- en watercondities voor duurzaam behoud van de biodiversiteit. Milieu- en Natuurplanbureau Rapport nr 408768003, Bilthoven. - Hinsberg A. en GJ Noij, Milieucondities voor natuur, in prep. - Reijnen, Kuipers & Pouwels. Ruimtelijke condities fauna doelsoorten na realisatie van de EHS.. in prep.
Contact Deskundigen	Rien Reijnen (Alterra), Arjen Hinsberg (MNP), Jaap Wiertz (MNP)	Arco van Strien (CBS)	Rien Reijnen (Alterra), Arjen Hinsberg (MNP), Jaap Wiertz (MNP)	Milieu- en watercondities: Arjen Hinsberg (MNP), ruimtelijke condities: Rien Reijnen (Alterra), idem

	Bestaand	Bestaand-plus		
Contact LNV	Sabine Ketele	idem	idem	idem
Opmerkingen	In 2005 is voor landecosystemen (bos, heide, open duin, moeras, natuurgrasland, agrarisch gebied) de natuurkwaliteit bepaald (tot en met jaar 2003). Voor nulmeting update nodig t/m 2006, kan vanwege het beschikbaar komen van de data pas in 2007 plaats vinden. Voor areaal natuur aanzet, wordt verder uitgewerkt in 2006 in onderbouwend onderzoek MNP.	2006 is een proefjaar	In onderbouwend onderzoek MNP 2006 wordt voor de terrestrische natuurdoeltypen de natuurkwaliteit bepaald. Kan als 0-meting dienen. De kosten voor een eindmeting kunnen mogelijk lager uitvallen als gevolg ontwikkelingen in de periode tot 2013.	In onderbouwend onderzoek MNP 2006 wordt deze indicator verder uitgewerkt voor de terrestrische natuurdoeltypen de natuurkwaliteit Kan als 0-meting dienen. Mogelijk aanvulling nodig
Conclusies eerder onderzoek	De Graadmeter Natuurwaarde MNP beoordeelt de biodiversiteit op landelijk niveau per hoofdecosysteem. Dit betekent dat de graadmeter geen detailinformatie levert voor het lokale schaalniveau. Als dat gewenst is kan aanvullend gekozen worden voor de optie "Kwaliteit natuurwaarden EHS" of "Milieu- en ruimtecondities voor de natuur in de EHS" Advies: (1) Natuurwaarde tweejaarlijks, in elk geval voor ecosystemen op het land en groot zout water (2) kwaliteit natuurwaarde EHS begin en eind (alleen natuurdoeltypen op het land), (3) milieu-, water- en ruimtecondities EHS elke 4-5 jaar = 2 of 3 metingen. (alleen natuurdoeltypen op het land), (3) is gekoppeld aan grondgebruikindeling indicator (2). Extra inspanningen en kosten voor 0-metingen zijn beperkt.			

	Bestaand	Bestaand-plus		
	<p>Opmerkingen/ Advies:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Natuurwaarde (1) onderdeel van graadmeterset natuur van het MNP. Mogelijk gaat dit ook gelden voor de overige twee indicatoren. Natuurwaarde is ook een mondiaal (CBD) en Europees (EU 2004 Malahide) voorgeschreven indicator. ▪ Alle indicatoren zijn bruikbaar voor de langere termijn (evaluatie EHS) ▪ Indicatoren (2) en (3) ook voorgesteld voor de monitoring Nota Ruimte, mogelijkheden voor extra financiering? Of verdelen over ruimte en milieu ▪ Monitoring ook deels of geheel te financieren via het beleidsondersteunend onderzoek van LNV? ▪ Voorkeur voor meerdere indicatoren met lage meetfrequentie in plaats van minder indicatoren met hoge meetfrequentie (levert weinig extra info) <p>Voorbeeld ruimtelijke condities voor natuur in de EHS (Reijnen et al. in prep.)</p>			

Voorbeeld indicator kwaliteit natuurwaarde EHS voor natte heide+hoogveen+ven
 Van Hinsberg & Reijnen e.a. in prep.

Recreatie

A. Recreatief gebruik.

Effectindicator 2a. Recreatief gebruik van groen in de stad en de stedelijke uitloopgebieden(G31): aantal gebruikers per stedelijk gebied (G31) en voor alle stedelijke gebieden samen

	Bestaand		Bestaand-plus
Methode	Continu Vrijtijdsonderzoek (CVTO- enquête) recreatie-activiteiten rond de stad	enquêtes via regionaal thuisonderzoek (nieuw te ontwikkelen via telefonisch of schriftelijk). Resultaten voor validatie van model onderzoek uit basis optie	
Meetvariabele(N)	Beperkt aantal meetvariabelen: 1 aantal recreanten per activiteit 2 afstand vanaf woonadres	aantal bezoekers uit stedelijk gebied aan daaromheen liggende recreatiegebieden (+ ook aanvullende informatie seizoen, verblijfsduur etc.)	
Eenheid	geen eenheid (enquête)	geen eenheid (enquête)	
Ruimtelijke SCHAAL	Landelijk/regionaal	regionaal	
Operationaliteit	Wordt elk jaar uitgevoerd (is de bedoeling). 2004 is beschikbaar	incidenteel eerdere onderzoeken beschikbaar maar geen structureel systeem (Goossen en de Vries, 2005). Dient opnieuw opgezet te worden, dan aansluiting zoeken met initiatieven binnen NR en VROM monitor Woon	
Betrouwbaarheid		betrouwbaarheid op specifiek schaalniveau afhankelijk van steekproef-grootte en respons: uitspraak mogelijk op regionaal niveau	
Kosten / meting (KE)	15.000,- + 1.500 voor data op CD + 750,- per vraag	200 k€ totale kosten van thuisonderzoek, als de recreatie-indicatoren 2 (a,b) en 3 (a1,a2,a3,b1,b2,b3) samen worden gemeten.	
Meetfrequentie			
Match doelbereikings-monitor nota ruimte.	Recreatieve opvangcapaciteit, aantal recreatieplaatsen per hectare	Recreatieve opvangcapaciteit, aantal recreatieplaatsen per hectare	
Match POP2	Geen	geen	
Databronnen en Bronhouder			

	Bestaand		Bestaand-plus
Match bestaande meetnetten	CVTO	--	
Referenties	Goossen en de Vries (2005), Beschrijving recreatie indicatoren ME-AVP, werkdocument 5 WOT Natuur- en milieu, Wageningen	Goossen en de Vries (2005), Beschrijving recreatie indicatoren ME-AVP, werkdocument 5 WOT Natuur- en milieu, Wageningen	
Contact Deskundigen	Goossen, de Vries, Alterra	Goossen, de Vries, Alterra	
Contact LNV	M. Scheepstra	M. Scheepstra	
Opmerkingen	Toevoegen extra vraag aan bestaande enquête, anders geen uitsplitsing naar locatie mogelijk	Aansluiten bij Belevingsmonitor NR, Mogelijkheid voor meeliften van meerdere effectindicatoren Mogelijkheid tot aansluiten bij lopend (monitorings)onderzoek: Woon (VROM, elke 4 jaar) of Continu Vrijetijsonderzoek (CVTO)	
Conclusies eerder onderzoek		Goossen en Blok concluderen dat gerealiseerde bossen voorzien in een behoefte. Randstadgroengebieden worden 'nu al redelijk tot goed gewaardeerd worden'. Hieruit spreekt de verwachting dat naarmate de bossen ouder worden, en daarmee meer volgroeid, deze waardering nog zal toenemen	

Effectindicator 2b. Recreatief gebruik van het platteland (toegankelijkheid)

	Bestaand	Bestaand-plus	Optimaal
Methode	CVTO Model Forvisit Model HIKEBIKE	Updaten van Forvisit en HIKEBIKE Of via Regionaal thuisonderzoek	Combinatie v. MKGR padendichtheid en Openstelling bos en Natuurgebieden, stichting recreatie + agrarisch overpad monitoren.
Meetvariabele(n)	Aantal recreanten (HIKEBIKE alleen wandelaars en fietsers) op platteland (zowel bos- en natuurgebieden als agrarisch gebied)		
Eenheid	N en N/km		
Ruimtelijke schaal	CVTO en HIKEBIKE landsdekkend Forvisit alleen bos- en natuurgebieden		
Operationaliteit	model/methode is beschikbaar: (kort) aanvullend onderzoek naar best beschikbare model parameters, daarna uitvoeren analyse met meest recente bestanden	Openstelling bos en natuurgebied is in 2004, 2005 uitgevoerd (kan als nulmeting dienen)	Systeem voor monitoring agrarisch overpad zou moeten worden opgezet.
Betrouwbaarheid	Methoden bepalen aantallen recreanten, toegankelijkheid is hier niet bij inbegrepen en ook de openstelling van het agrarisch gebied voor wandelen niet.	Openstelling agrarisch gebied niet meegenomen	
Kosten / meting (ke)	50 k€	200 k€ totale kosten van thuisonderzoek, als de recreatie-indicatoren 2 en 3 (inclusief subindicatoren) samen worden gemeten Vervolgmetingen zijn goedkoper: 100 k€	150 k€
Meetfrequentie			
Match doelbereikings- monitor nota ruimte	Recreatieve routenetwerken wandelen en fietsen	Recreatieve routenetwerken wandelen en fietsen	Recreatieve routenetwerken wandelen en fietsen
Match POP2	Tourism infrastructure in rural area	Tourism infrastructure in rural area	Tourism infrastructure in rural area
datbronnen en bronhouder	verschillende ruimtelijke bestanden o.a. top10vector		

	Bestaand	Bestaand-plus	Optimaal
Match bestaande meetnetten			
Referenties	de Boer et al., 2004 Alterra rapport 884; Jellema & de Vries, 2003, NPB-werkdoc 2003/17	Goossen en de Vries (2005), Beschrijving recreatie indicatoren ME-AVP, werkdocument 5 WOT Natuur- en milieu, Wageningen	Goossen en de Vries (2005), Beschrijving recreatie indicatoren ME-AVP, werkdocument 5 WOT Natuur- en milieu, Wageningen
Contact Deskundigen	Goossen, de Vries, Alterra	Goossen, de Vries, Alterra	Goossen, de Vries, Alterra
Contact LNV	M. Scheepstra	M. Scheepstra	M. Scheepstra
Opmerkingen			
Conclusies eerder onderzoek			

B. Tevredenheid recreatief gebruik

Effectindicator 3a-1. Tevredenheid stedelijke bevolking over kwantiteit van dagrecreatiegebieden en grootschalig groen in de stad en de stedelijke uitloopgebieden.

	Bestaand	Bestaand-plus		Optimaal
Methode		<p>model recreatieve geschiktheid MKGR in combinatie met model BelevingsGIS; analyse van ruimtelijke bestanden en recreatieve nutswaarden in combinatie met beleving</p> <p>aanbod v. recreatieve voorzieningen wordt meegenomen, meet globale effecten; alleen voor buitenstedelijk gebied</p>	<p>enquêtes via regionaal thuisonderzoek (nieuw te ontwikkelen via telefonisch of schriftelijk). Resultaten voor validatie van model onderzoek uit basis optie</p> <p>meet globale en operationele effecten, afhankelijk van de vraagstelling</p>	
Meetvariabele(n)		(potentiële) geschiktheid voor wandelen, fietsen en combinatiekaart.	aantal bezoekers uit stedelijk gebied aan daaromheen liggende recreatiegebieden (+ ook aanvullende informatie seizoen, verblijfsduur etc.)	
Eenheid		geen eenheid (schaal 1 - 10)	geen eenheid (enquête)	
Ruimtelijke schaal		500 * 500 m	regionaal	
Operationaliteit		Model/methode is beschikbaar; update nodig van MKGR en afstemming met belevingsgis. Nutswaarden recreatieve voorzieningen moeten opnieuw worden onderzocht (alleen voor nulmeting), uitvoeren analyse met meest recente ruimtelijke bestanden	incidenteel eerdere onderzoeken beschikbaar maar geen structureel systeem (Goossen en de Vries, 2005). Dient opnieuw opgezet te worden, dan aansluiting zoeken met initiatieven binnen NR en VROM monitor WoOn	
Betrouwbaarheid		Uitspraak voor 500m grid; brengt de (generieke) waardering voor het aanbod in beeld. Waarderingsgrondslag ontleed aan bevolkings-onderzoek en niet aan concrete beleidsmaatregelen (wordt specifiek gevraagd als effect). Indicator in eerste instantie vooral	betrouwbaarheid op specifiek schaalniveau afhankelijk van steekproefgrootte en respons: uitspraak mogelijk op regionaal niveau	

	Bestaand	Bestaand-plus		Optimaal
		signalerend.		
Kosten / meting (k€)		Nulmeting: 75- 100, vervolg: 30 k€	200 k€ totale kosten van thuisonderzoek, als de recreatie-indicatoren 2 en 3 (inclusief subindicatoren)samen worden gemeten Vervolgmetingen zijn goedkoper: 100 k€	
Meetfrequentie		5-7 jaar		
Match doelbereikings-monitor nota ruimte.		Toeristische recreatieve mogelijkheden in en om de stad Groen binnen 5 km van G30	Groen binnen 500 m van bestaand bebouwd gebied	
Match POP2		geen	geen	
databronnen en bronhouder		o.b.v. CBS Bodemstatistiek, top10vector, beluidscontourenbestand, geomorfologische kaart	nvt	
Match bestaande meetnetten		geen	geen	
Referenties		SC-rapport 584, rapport MKGR	Goossen en de Vries (2005), Beschrijving recreatie indicatoren ME-AVP, werkdocument 5 WOT Natuur- en milieu, Wageningen	
Contact Deskundigen		Goossen, de Vries, Alterra	Goossen, de Vries, Alterra	
Contact LNV		M. Scheepstra	M. Scheepstra	
Opmerkingen		er is geen verbeterde methode voor handen	Aansluiten bij Belevingsmonitor NR, Mogelijkheid voor meeliften van meerdere effectindicatoren Mogelijkheid tot aansluiten bij lopend (monitorings)onderzoek: Woon (VROM, elke 4 jaar) of Continu Vrijetijsonderzoek (CVTO	
Conclusies eerder onderzoek				

Effectindicator 3a-2. Tevredenheid stedelijke bevolking over kwaliteit van dagrecreatiegebieden en grootschalig groen in de stad en de stedelijke uitloopgebieden.

	Bestaand	Bestaand-plus		Optimaal
Methode	<p>model BelevingsGIS: o.b.v. indicatoren natuurlijkheid, reliëf, historische kenmerkendheid, horizonvervuiling, stedelijkheid, geluidsbelasting,</p> <p>aanbod v. recreatieve voorzieningen worden niet meegenomen; meet globale effecten, effect van aanleg specifieke gebieden is moeilijk aan te geven; geldt alleen voor buitenstedelijk gebied</p>	<p>model recreatieve geschiktheid MKGR in combinatie met model BelevingsGIS; analyse van ruimtelijke bestanden en recreatieve nutswaarden in combinatie met beleving</p> <p>aanbod v. recreatieve voorzieningen wordt meegenomen, meet globale effecten; alleen voor buitenstedelijk gebied</p>	<p>enquêtes via regionaal thuisonderzoek (nieuw te ontwikkelen via telefonisch of schriftelijk). Resultaten voor validatie van model onderzoek uit basis optie</p> <p>meet globale en operationele effecten, afhankelijk van de vraagstelling</p>	
Meetvariabele(n)	beleving v.h. landschap (opm. hoe onderscheidend voor recreatiegebieden en de stedeling)	(potentiële) geschiktheid voor wandelen, fietsen en combinatiekaart.	aantal bezoekers uit stedelijk gebied aan daar omheen liggende recreatiegebieden (+ ook aanvullende informatie seizoen, verblijfsduur etc.)	
Eenheid	geen eenheid (schaal -3 - 3)	geen eenheid (schaal 1 - 10)	geen eenheid (enquête)	
Ruimtelijke schaal	100 x 100 m	500 * 500 m	regionaal	
Operationaliteit	model/methode is beschikbaar: uitvoeren analyse met meest recente ruimtelijke bestanden	Model/methode is beschikbaar; update nodig van MKGR en afstemming met belevingsgis. Nutswaarden recreatieve voorzieningen moeten opnieuw worden onderzocht (alleen voor nulmeting), uitvoeren analyse met meest recente ruimtelijke bestanden	incidenteel eerdere onderzoeken beschikbaar maar geen structureel systeem (Goossen en de Vries, 2005). Dient opnieuw opgezet te worden, dan aansluiting zoeken met initiatieven binnen NR en VROM monitor WoOn	
Betrouwbaarheid	uitspraak voor 250 m grid; waardering primair gerelateerd aan landschappelijke waarden.	Uitspraak voor 500m grid; brengt de (generieke) waardering voor het aanbod in beeld. Waarderingsgrondslag ontleed aan bevolkings-onderzoek en niet aan concrete beleidsmaatregelen (wordt specifiek gevraagd als effect). Indicator in eerste instantie vooral signalerend.	betrouwbaarheid op specifiek schaalniveau afhankelijk van steekproefgrootte en respons: uitspraak mogelijk op regionaal niveau	

	Bestaand	Bestaand-plus		Optimaal
Kosten / meting (k€)	30-40 k€	Nulmeting: 75- 100, vervolg: 30 k€	200 k€ totale kosten van thuisonderzoek, als de recreatie-indicatoren 2 en 3 (inclusief subindicatoren) samen worden gemeten Vervolgmetingen zijn goedkoper:100 k€	
Meetfrequentie		5-7 jaar		
Match doelbereikings-monitor nota ruimte.	Groen binnen 500 m van woning nieuwbouw	Toeristische recreatieve mogelijkheden in en om de stad Groen binnen 5 km van G30	Groen binnen 500 m van bestaand bebouwd gebied	
Match POP2	geen	Geen	geen	
databronnen en bronhouder		o.b.v. CBS Bodemstatistiek, top10vector, geluidscontourenbestand, geomorfologische kaart		
Match bestaande meetnetten	Belevingsgis	MKGR, Belevingsgis		
Referenties	Roos-Klein Lankhorst et al., 2005, Alterra rapport 1138	SC-rapport 584, rapport MKGR	Goossen en de Vries (2005), Beschrijving recreatie indicatoren ME-AVP, werkdocument 5 WOT Natuur- en milieu, Wageningen	
Contact Deskundigen	Goossen, de Vries, Alterra	Goossen, de Vries, Alterra	Goossen, de Vries, Alterra	
Contact LNV	M. Scheepstra	M. Scheepstra	M. Scheepstra	
Opmerkingen		er is geen verbeterde methode voor handen	Aansluiten bij Belevingsmonitor NR,Mogelijkheid voor meeliften van meerder3e effectindicatoren (4a en 5d) Mogelijkheid tot aansluiten bij lopend (monitorings)onderzoek: Woon (VROM, elke 4 jaar) of Continu Vrijetijsonderzoek (CVTO	
Conclusies eerder onderzoek	Recent zijn er ook relaties gevonden tussen berekende tekorten aan recreatiemogelijkheden en oordelen van mensen ten aanzien van de hiervoor genoemde basis- en deelkwaliteit (De Vries et al, 2004).			

Effectindicator 3a-3. Tevredenheid stedelijke bevolking over bereikbaarheid van dagrecreatiegebieden en grootschalig groen in de stad en de stedelijke uitloopgebieden.

	Bestaand	Bestaand-plus	Optimaal
Methode		enquêtes via regionaal thuisonderzoek (nieuw te ontwikkelen via telefonisch of schriftelijk). Resultaten voor validatie van model onderzoek uit basis optie meet globale en operationele effecten, afhankelijk van de vraagstelling	
Meetvariabele(n)		aantal bezoekers uit stedelijk gebied aan daaromheen liggende recreatiegebieden (+ ook aanvullende informatie seizoen, verblijfsduur etc.)	
Eenheid		geen eenheid (enquête)	
Ruimtelijke schaal		regionaal	
Operationaliteit		incidenteel eerdere onderzoeken beschikbaar maar geen structureel systeem (Goossen en de Vries, 2005). Dient opnieuw opgezet te worden, dan aansluiting zoeken met initiatieven binnen NR en VROM monitor WoOn	
Betrouwbaarheid		betrouwbaarheid op specifiek schaal-niveau afhankelijk van steekproefgrootte en respons: uitspraak mogelijk op regionaal niveau	
Kosten / meting (k€)		200 k€ totale kosten van thuisonderzoek, als de recreatie-indicatoren 2 en 3 (inclusief subindicatoren) samen worden gemeten. Vervolgmetingen zijn goedkoper: 100 k€	
Meetfrequentie			
Match doelbereikingsmonitor nota ruimte.		Groen binnen 500 m van bestaand bebouwd gebied Bereikbaarheid groen (gem. afstand tot woning)	
Match POP2		geen	
databronnen en bronhouder		nvt	
Match bestaande meetnetten		geen	

	Bestaand	Bestaand-plus	Optimaal
Referenties		Goossen en de Vries (2005), Beschrijving recreatie indicatoren ME-AVP, werkdocument 5 WOT Natuur- en milieu, Wageningen	
Contact Deskundigen		Goossen, de Vries, Alterra	
Contact LNV		M. Scheepstra	
Opmerkingen		Aansluiten bij Belevingsmonitor NR, Mogelijkheid voor meeliften van meerdere effectindicatoren (4a en 5d) Mogelijkheid tot aansluiten bij lopend (monitorings)onderzoek: Woon (VROM, elke 4 jaar) of Continu Vrijetijsonderzoek (CVTO)	
Conclusies eerder onderzoek			

Effectindicator 3b-1. Tevredenheid van bezoekers over kwantiteit van het platteland vanuit de stad

	Bestaand	Bestaand-plus		Optimaal
Methode		<p>model recreatieve geschiktheid MKGR in combinatie met model BelevingsGIS; analyse van ruimtelijke bestanden en recreatieve nutswaarden in combinatie met beleving</p> <p>aanbod v. recreatieve voorzieningen wordt meegenomen, meet globale effecten;alleen voor buitenstedelijk gebied</p>	<p>enquêtes via regionaal thuisonderzoek (nieuw te ontwikkelen via telefonisch of schriftelijk). Resultaten voor validatie van model onderzoek uit basis optie</p> <p>meet globale en operationele effecten, afhankelijk van de vraagstelling</p>	
Meetvariabele(n)		(potentiële) geschiktheid voor wandelen, fietsen en combinatiekaart.	aantal bezoekers uit stedelijk gebied aan daar omheen liggende recreatiegebieden (+ ook aanvullende informatie seizoen, verblijfsduur etc.)	
Eenheid		geen eenheid (schaal 1 - 10)	geen eenheid (enquête)	
Ruimtelijke schaal		500 * 500 m	regionaal	
Operationaliteit		<p>Model/methode is beschikbaar; update nodig van MKGR en afstemming met belevingsgis. Nutswaarden recreatieve voorzieningen moeten opnieuw worden onderzocht (alleen voor nulmeting), uitvoeren analyse met meest recente ruimtelijke bestanden</p>	<p>incidenteel eerdere onderzoeken beschikbaar maar geen structureel systeem (Goossen en de Vries, 2005). Dient opnieuw opgezet te worden, dan aansluiting zoeken met initiatieven binnen NR en VROM monitor WoOn</p>	
Betrouwbaarheid		<p>Uitspraak voor 500m grid; brengt de (generieke) waardering voor het aanbod in beeld.</p> <p>Waarderingsgrondslag ontleed aan bevolkings-onderzoek en niet aan concrete beleidsmaat-regelen (wordt specifiek gevraagd als effect). Indicator in eerste instantie vooral signalerend.</p>	<p>betrouwbaarheid op specifiek schaal-niveau afhankelijk van steekproef-grootte en respons: uitspraak mogelijk op regionaal niveau</p>	
Kosten / meting (k€)		Nulmeting: 75- 100, vervolg: 30	<p>200 k€ totale kosten van thuisonderzoek, als de recreatie-indicatoren 2 en 3 (inclusief subindicatoren) samen worden gemeten</p> <p>Vervolgmetingen zijn goedkoper: 100 k€</p>	
Meetfrequentie		5-7 jaar		
Match doelbereikings-monitor nota ruimte.		Toeristische recreatieve mogelijkheden in en om de stad	Groen binnen 500 m van bestaand bebouwd gebied	

	Bestaand	Bestaand-plus		Optimaal
		Groen binnen 5 km van G30		
Match POP2		geen	geen	
databronnen en bronhouder		o.b.v. CBS Bodemstatistiek, top10vector, beluidscontourenbestand, geomorfologische kaart	nvt	
Match bestaande meetnetten		geen	geen	
Referenties		SC-rapport 584, rapport MKGR	Goossen en de Vries (2005), Beschrijving recreatie indicatoren ME-AVP, werkdocument 5 WOT Natuur- en milieu, Wageningen	
Contact Deskundigen		Goossen, de Vries, Alterra	Goossen, de Vries, Alterra	
Contact LNV		M. Scheepstra	M. Scheepstra	
Opmerkingen		er is geen verbeterde methode voor handen	Aansluiten bij Belevingsmonitor NR, Mogelijkheid voor meeliften van meerder3e effectindicatoren (4a en 5d) Mogelijkheid tot aansluiten bij lopend (monitorings)onderzoek: Woon (VROM, elke 4 jaar) of Continu Vrijtijdsonderzoek (CVTO)	
Conclusies eerder onderzoek				

Effectindicator 3b-2. Tevredenheid van bezoekers over kwaliteit van het platteland vanuit de stad

	Bestaand	Bestaand-plus		Optimaal
Methode	<p>model BelevingsGIS: o.b.v. indicatoren natuurlijkheid, reliëf, historische kenmerkendheid, horizonvervuiling, stedelijkheid, geluidsbelasting,</p> <p>aanbod v. recreatieve voorzieningen worden niet meegenomen; meet globale effecten, effect van aanleg specifieke gebieden is moeilijk aan te geven; geldt alleen voor buitenstedelijk gebied</p>	<p>model recreatieve geschiktheid MKGR in combinatie met model BelevingsGIS; analyse van ruimtelijke bestanden en recreatieve nutswaarden in combinatie met beleving</p> <p>aanbod v. recreatieve voorzieningen wordt meegenomen, meet globale effecten;alleen voor buitenstedelijk gebied</p>	<p>enquêtes via regionaal thuisonderzoek (nieuw te ontwikkelen via telefonisch of schriftelijk). Resultaten voor validatie van model onderzoek uit basis optie</p> <p>meet globale en operationele effecten, afhankelijk van de vraagstelling</p>	
Meetvariabele(n)	beleving v.h. landschap (opm. hoe onderscheidend voor recreatiegebieden en de stedeling)	(potentiële) geschiktheid voor wandelen, fietsen en combinatiekaart.	aantal bezoekers uit stedelijk gebied aan daaromheen liggende recreatiegebieden (+ ook aanvullende informatie seizoen, verblijfsduur etc.)	
Eenheid	geen eenheid (schaal -3 - 3)	geen eenheid (schaal 1 - 10)	geen eenheid (enquête)	
Ruimtelijke schaal	100 x 100 m	500 * 500 m	regionaal	
Operationaliteit	model/methode is beschikbaar: uitvoeren analyse met meest recente ruimtelijke bestanden	Model/methode is beschikbaar; update nodig van MKGR en afstemming met belevingsgis. Nutswaarden recreatieve voorzieningen moeten opnieuw worden onderzocht (alleen voor nulmeting), uitvoeren analyse met meest recente ruimtelijke bestanden	incidenteel eerdere onderzoeken beschikbaar maar geen structureel systeem (Goossen en de Vries, 2005). Dient opnieuw opgezet te worden, dan aansluiting zoeken met initiatieven binnen NR en VROM monitor WoOn	
Betrouwbaarheid	uitspraak voor 250 m grid; waardering primair gerelateerd aan landschappelijke waarden.	Uitspraak voor 500m grid; brengt de (generieke) waardering voor het aanbod in beeld. Waarderingsgrondslag ontleed aan bevolkings-onderzoek en niet aan concrete beleidsmaatregelen (wordt specifiek gevraagd als effect). Indicator in eerste instantie vooral signalerend.	betrouwbaarheid op specifiek schaalniveau afhankelijk van steekproefgrootte en respons: uitspraak mogelijk op regionaal niveau	

	Bestaand	Bestaand-plus		Optimaal
Kosten / meting (k€)	30-40 k€	Nulmeting: 75- 100, vervolg: 30 k€	200 k€ totale kosten van thuisonderzoek, als de recreatie-indicatoren 2 en 3 (inclusief subindicatoren)samen worden gemeten Vervolgmetingen zijn goedkoper: 100 k€	
Meetfrequentie		5-7 jaar		
Match doelbereikings-monitor nota ruimte.	Groen binnen 500 m van woning nieuwbouw	Toeristische recreatieve mogelijkheden in en om de stad Groen binnen 5 km van G30	Groen binnen 500 m van bestaand bebouwd gebied	
Match POP2	geen	geen	geen	
databronnen en bronhouder		o.b.v. CBS Bodemstat, top10vector, beluidscontourenbestand, geomorfologische kaart		
Match bestaande meetnetten	Belevingsgis	MKGR, Belevingsgis		
Referenties	Roos-Klein Lankhorst et al., 2005, Alterra rapport 1138	SC-rapport 584, rapport MKGR	Goossen en de Vries (2005), Beschrijving recreatie indicatoren ME-AVP, werkdocument 5 WOT Natuur- en milieu, Wageningen	
Contact Deskundigen	Goossen, de Vries, Alterra	Goossen, de Vries, Alterra	Goossen, de Vries, Alterra	
Contact LNV	M. Scheepstra	M. Scheepstra	M. Scheepstra	
Opmerkingen		er is geen verbeterde methode voor handen	Aansluiten bij Belevingsmonitor NR, Mogelijkheid voor meeliften van meerder3e effectindicatoren (4a en 5d) Mogelijkheid tot aansluiten bij lopend (monitorings)onderzoek: Woon (VROM, elke 4 jaar) of Continu Vrijetijdsonderzoek (CVTO)	
Conclusies eerder onderzoek	Recent zijn er ook relaties gevonden tussen berekende tekorten aan recreatiemogelijkheden en oordelen van mensen ten aanzien van de hiervoor genoemde basis- en deelkwaliteit (De Vries et al, 2004).			

Effectindicator 3b-3. Tevredenheid bezoekers over bereikbaarheid platteland vanuit de stad

	Bestaand	Bestaand-plus	Optimaal
Methode		enquêtes via regionaal thuisonderzoek (nieuw te ontwikkelen via telefonisch of schriftelijk). Resultaten voor validatie van model onderzoek uit basis optie meet globale en operationele effecten, afhankelijk van de vraagstelling	
Meetvariabele(n)		aantal bezoekers uit stedelijk gebied aan daaromheen liggende recreatiegebieden (+ ook aanvullende informatie seizoen, verblijfsduur etc.)	
Eenheid		geen eenheid (enquête)	
Ruimtelijke schaal		regionaal	
Operationaliteit		incidenteel eerdere onderzoeken beschikbaar maar geen structureel systeem (Goossen en de Vries, 2005). Dient opnieuw opgezet te worden, dan aansluiting zoeken met initiatieven binnen NR en VROM monitor Woon	
Betrouwbaarheid		betrouwbaarheid op specifiek schaal-niveau afhankelijk van steekproef-grootte en respons: uitspraak mogelijk op regionaal niveau	
Kosten / meting (k€)		200 k€ totale kosten van thuisonderzoek, als de recreatie-indicatoren 2 en 3 (inclusief subindicatoren) samen worden gemeten. Vervolgmetingen zijn goedkoper: 100 k€	
Meetfrequentie			
Match doelbereikings-monitor nota ruimte.		Groen binnen 500 m van bestaand bebouwd gebied Bereikbaarheid groen (gem. afstand tot woning)	
Match POP2		geen	
databronnen en bronhouder		nvt	
Match bestaande meetnetten		geen	
Referenties		Goossen en de Vries (2005), Beschrijving recreatie indicatoren ME-AVP, werkdocument 5 WOT Natuur- en milieu, Wageningen	

	Bestaand	Bestaand-plus	Optimaal
Contact Deskundigen		Goossen, de Vries, Alterra	
Contact LNV		M. Scheepstra	
Opmerkingen		Aansluiten bij Belevingsmonitor NR, Mogelijkheid voor meeliften van meerdere effectindicatoren (2 en 3 ,inclusief subindicatoren) Mogelijkheid tot aansluiten bij lopend (monitorings)onderzoek: Woon (VROM, elke 4 jaar) of Continu Vrijetijdsonderzoek (CVTO)	
Conclusies eerder onderzoek			

Landschap

Effectindicator 4a. Algemene kernkwaliteiten: natuurlijke, culturele, gebruiks- en belevingskwaliteit

	Bestaand	Bestaand-plus	Optimaal
Methode	BelevingsGIS Schaalkenmerken Steekproef Landschap	KELK-Monitor Landschap	Zie rapport 'Indicatoren voor landschapskwaliteit' (Koomen et al, 2005)
Meetvariabele(n)	BelevingsGIS: natuurlijkheid, reliëf, historische kenmerkendheid, horizonvervuiling, stedelijkheid, geluidsbelasting, Schaalkenmerken: openheid/geslotenheid Steekproef Landschap: ruimtegebruik, historische geografie, aardkunde	Natuurlijke en culturele kernkwaliteiten van het Nederlandse landschap	Alle kernkwaliteiten
Eenheid	Divers	Divers	Divers
Ruimtelijke schaal	Nederland	Nederland	Nederland
Operationaliteit	Operationeel	Eind 2006 deels operationeel voor onderdelen van de natuurlijke en culturele kernkwaliteiten (MNP) Aangenomen wordt dat MNP in 2006 opdracht geeft voor de meting van "herkenbaarheid verleden" op basis van reliëf en historische geografie. Deze gegevens kunnen worden 'afgetapt' tbv de nulmeting.	
Betrouwbaarheid	Voor het BelevingsGIS is er een validatiestudie uitgevoerd. De resultaten van de steekproef landschap zijn langs statistische weg vergeleken met landsdekkende bestanden (Koomen et al, in prep)		
Kosten / meting (k€)	- BelevingsGIS: 10 k€ - Schaalkenmerken: 10 k€ - Indirecte meting via landsdekkende bestanden (lgn, cbs-bodem) 10 k€ of meting via Steekproef Landschap: 50 k€ Eerste 3 methoden : 30 k€ Alle 4 methoden: 80 k€	10 k€	150- 200 k€

	Bestaand	Bestaand-plus	Optimaal
Meetfrequentie	BelevingsGIS: elke 4 jaar? Schaalkenmerken: elke 4 jaar, afhankelijk van updates van de Top-10 Steekproef Landschap: elke 4 jaar?		
Match doelbereikings-monitor nota ruimte.	culturele en natuurlijke kernkwaliteiten landschap ontwikkeling kernkwaliteiten landschap	culturele en natuurlijke kernkwaliteiten landschap ontwikkeling kernkwaliteiten landschap	culturele en natuurlijke kernkwaliteiten landschap ontwikkeling kernkwaliteiten landschap
Match pop2	geen	geen	geen
databronnen en bronhouder	Alterra	Alterra	
Match bestaande meetnetten	BelevingsGIS Schaalkenmerken Steekproef Landschap		
Referenties	BelevingsGIS: Roos-Klein Lankhorst et al, 2004, 2005 Schaalkenmerken: Roos-Klein Lankhorst et al, 2004, 2005 Steekproef Landschap: Koomen et al, 2004	Indicatoren voor landschapskwaliteit, Koomen et al, Alterra, 2005)	Indicatoren voor landschapskwaliteit, Koomen et al, Alterra, 2005)
Contact Deskundigen	BelevingsGIS: J. Roos-Klein Lankhorst Schaalkenmerken: J. Roos-Klein Lankhorst Steekproef Landschap: A. Koomen	A. Koomen	
Contact LNV			J. van der Linden (DN) A. Helmens (DP)
Opmerkingen	Beperking is dat deze bestaande systemen de kernkwaliteiten maar ten dele dekken. Dit geldt vooral voor de natuurlijke en culturele kernkwaliteiten. Beleving wordt door het BelevingsGIS redelijk afgedekt.	Beperking is dat deze bestaande systemen de natuurlijke en culturele kernkwaliteiten maar ten dele dekken.	Kernkwaliteiten in Nota Ruimte wel beschreven in termen van subkwaliteiten. Wat er onder deze subkwaliteiten verstaan moet worden is in een aantal gevallen niet vastgesteld en dus niet duidelijk!
Conclusies eerder onderzoek	Haalbaarheid hangt af van wat je precies wilt weten en hoe precies je dat wilt meten!	Haalbaarheid hangt af van wat je precies wilt weten en hoe precies je dat wilt meten!	Haalbaarheid hangt af van wat je precies wilt weten en hoe precies je dat wilt meten!

Effectindicator 4b. De gebiedsspecifieke kernkwaliteiten per Nationaal Landschap (zie Nota Ruimte)

	Bestaand	Bestaand-plus	Optimaal
Methode	Steekproef Landschap Schaalkenmerken	1. KELK-Monitoring Landschap Verandering landschappelijke waarden tav: - Aardkunde - Cultuurhistorie en - Openheid 2. Monitor Kleine Landschapselementen (MKLE)	
Meetvariabele(n)	Natuurlijke en culturele kernkwaliteiten		
Eenheid	Divers		
Ruimtelijke schaal	Voor alle Nationale Landschappen	Voor alle Nationale Landschappen	
Operationaliteit	Operationeel	Aangenomen wordt dat MNP in 2006 opdracht geeft voor de Kelk-monitoring "herkenbaarheid verleden" op basis van reliëf en historische geografie. Deze gegevens kunnen worden 'afgetapt' tbv de nulmeting. Tav. MKLE geldt een zeer lange doorlooptijd, en is niet goed in te schatten wanneer alle NL's geïnventariseerd zijn, op z'n vroegst in 2009?	
Betrouwbaarheid	De resultaten van de steekproef landschap zijn langs statistische weg vergeleken met landsdekkende bestanden (Koomen et al, in prep)		
Kosten / meting (k€)	Steekproef Landschap: 50 k€ Schaalkenmerken 10 k€	Kelk 10 k€ (bij aftappen gegevens) MKLE: inventarisatie start in 2006 Bepalen om de 500.000 ha NL's bij voorrang te inventariseren. Kosten voor de eerste pilots gedragen door Postcodeloterij en LNV. Hele operatie zal naar verwachting € 2 miljoen euro kosten)	
Meetfrequentie	Twee momenten 2007 en 2013, midterm als dat gewenst is	Twee momenten 2007 en 2013, midterm als dat gewenst is	
Match doelbereikingsmonitor nota ruimte.	Nulmeting DBM-NR (MNP en RPB) binnenkort komen de resultaten beschikbaar (voorjaar 2006)		

	Bestaand	Bestaand-plus	Optimaal
Match pop2	geen	geen	
databronnen en bronhouder	Alterra	Alterra, MNP	
Match bestaande meetnetten	MKLE, Steekproef Landschap, Schaalkenmerken		
Referenties	Steekproef Landschap: Koomen et al, 2004	MKLE, Oosterbaan et al, 2004	
Contact Deskundigen	Steekproef Landschap: A. Koomen	MKLE: A. Oosterbaan	
Contact LNV			
Opmerkingen	Provinciale uitwerkingen van de specifieke kernkwaliteiten nog niet beschikbaar (door provincies).	Provinciale uitwerkingen van de specifieke kernkwaliteiten nog niet beschikbaar (door provincies). KELK-Monitor Landschap dekt onderdelen van de specifieke kernkwaliteiten in de Nationale Landschappen MKLE & Steekproef samen dekken wel de specifieke kernkwaliteiten in de Nationale Landschappen	
Conclusies eerder onderzoek			

Effectindicator 5. Ruimtelijke kwaliteit van gebouwen, dorpen, steden en landschappen (in ontwikkeling)

	Bestaand	Bestaand-plus	Optimaal
Methode	Inventarisaties van: - bijzondere stad- en dorpsgezichten (Belvédère) - Rijksmonumenten RDMZ - Provinciale monumenten gemeentelijke monumenten	Verder uitwerken van bijzondere stads- en dorpsgezichten met zichtassen in het veld?	Ook de beschermde landschapsgezichten zoals omschreven in de nieuwe Natuurbeschermingswet (2004) uitwerken.
Meetvariabele(n)			
Eenheid	Divers (aantallen)	Divers (aantallen, zichtassen)	Divers (aantallen, zichtassen)
Ruimtelijke schaal	Nederland	Nederland	Nederland
Operationaliteit	Gegevens beschikbaar. Het gaat hier slecht om het inventariseren van de aantallen van de monumenten!	Niet	Niet
Betrouwbaarheid			
Kosten / meting (k€)	Voor het inventariseren van monumenten (rijk, provincie, gemeente) beperkt. Uitzoeken wat het RDMZ hiermee doet? 50 k€	Per dorp of stad: 1 k€ * in totaal 170 bijzondere stad- en dorpsgezichten (Belvédère)= 170k€	Onbekend om hoeveel beschermde landschapsgezichten het zal gaan. Kosten per landschapsgezicht: 1 k€
Meetfrequentie			
Match doelbereikingsmonitor nota ruimte	geen		geen
Match Pop 2	geen		geen
databronnen en bronhouder	mm. KICH (Kennis Infrastructuur Cultuur Historie), RDMZ en afzonderlijke gemeenten		
Match bestaande meetnetten			
Referenties			
Contact Deskundigen	Via RDMZ		A. Koomen
Contact LNV			
Opmerkingen	Er is geen monitorsysteem beschikbaar. Monumenten via de RDMZ. Gemeentelijke en provinciale monumenten niet centraal beschikbaar.		Per geval vastleggen vanuit welke perspectieven het bijzonders stad- of dorpsgezicht waarneembaar is. Dit dan volgen in de tijd. Nieuw op te zetten methode
Conclusies eerder onderzoek			

Landbouw

Effectindicator 6. Marktaandeel landbouwproductgroepen op de EU- en wereldmarkt (voor glastuinbouw)

	Bestaand	Bestaand-plus	Optimaal
Methode	Nederlandse export per productgroep (€) naar andere EU-landen, gedeeld door totale EU-import van die productgroep; en totale export per productgroep gedeeld door totale wereldhandel		
Meetvariabele(n)	productgroepen kunnen zijn bloemen en planten, groenten, aardappelen, fruit, granen, oliezaden, voedergewassen, suikerbieten, overige plantaardige producten, rundvee, varkens, pluimvee, overig vee, melk, eieren, overige dierlijke producten, agrarische dienstverlening		
Eenheid	€		
Ruimtelijke schaal	Nationaal		
Operationaliteit	Methode beschikbaar		
Betrouwbaarheid	Hoog voor wereldmarkt; voor de interne EU-markt problematisch, omdat deze niet meer door de douane wordt geregistreerd; de statistieken zijn afhankelijk van bedrijfs- of sectoropgaven		
Kosten / meting (k€)	10 k€		
Meetfrequentie	Indien gewenst jaarlijks		
Match doelbereikings-monitor nota ruimte.	Geen		
Match pop2	Geen direct link, indirect met "economic development of primary sector" (axis 1: competitivens)		
databronnen en bronhouder	Nederland: CBS; EU: Eurostat; wereldmarkt: UNCTAD		
Match bestaande meetnetten			

	Bestaand	Bestaand-plus	Optimaal
Referenties	De Bont, C.J.A.M., & S. van Berkum (red.), 2004: <i>De Nederlandse landbouw op het Europese scorebord</i> . Den Haag: LEI, rapport 2.04.03.		
Contact Deskundigen	G. Venema		
Contact LNV	J. Santen		
Opmerkingen			
Conclusies eerder onderzoek			

Reconstructie zandgebieden

Effectindicator 7. Ontwikkeling van de structuur van de landbouw in de extensiverings-verwevings-en landbouwontwikkelingsgebieden

	Bestaand	Bestaand-plus	Optimaal
Methode	Ontwikkeling van de landbouwsectoren in de reconstructiegebieden; onderscheid naar 3 zones van de reconstructie: Landbouwontwikkelings-, verwevings- en extensiveringszones Indien gewenst ook mogelijk vergelijking met de ontwikkeling van de landbouw(sectoren) buiten de reconstructiegebieden.		
Meetvariabele(n)	Aantal bedrijven, productieomvang (NGE)		
Eenheid	NGE/bedrijf		
Ruimtelijke schaal	regionaal		
Operationaliteit	Methode beschikbaar		
Betrouwbaarheid	Gegevens ingewonnen via Landbouwtelling		
Kosten / meting (k€)	30 k€, nulmeting 10 k€, overige metingen		
Meetfrequentie	Afhankelijk van monitoringsmomenten AVP		
Match doelbereikings-monitor nota ruimte.	geen		
Match pop2	geen		
databronnen en bronhouder	Geografisch Informatiesysteem Agrarische Bedrijven (GIAB) Alterra		
Match bestaande meetnetten	GIAB		
Referenties	Verkenning robuustheid van de zoneringsgebieden in de reconstructie in het licht van water- en ammoniakbeleid en de verstedelijking (Hermans. T, Alterra 2005)		
Contact Deskundigen	T. Hermans, Alterra		
Contact LNV	P. van Tilburg		
Opmerkingen			
Conclusies eerder onderzoek			

Sociale en economische vitaliteit

A. Voorzieningen

Effectindicator 8a. Beschikbaarheid voorzieningen plattelandsgemeenten

	Bestaand	Bestaand-plus	Optimaal
Methode	Analyse LISA bestand, mogelijk door alleen naar de meest indicerende bedrijfscategorieën te kijken		
Meetvariabele(n)	Aantal en type bedrijven		
Eenheid			
Ruimtelijke schaal	regionaal		
Operationaliteit	Gegevens beschikbaar, methode nog ontwikkelen		
Betrouwbaarheid	hoog		
Kosten / meting (k€)	50 k€ nulmeting 25 k€ overige metingen		
Meetfrequentie			
Match doelberei- kingsmonitor nota ruimte.	geen		
Match pop2	geen		
databronnen en bronhouder	Stichting LISA		
Match bestaande meetnetten	LISA bestand		
Referenties	http://www.abfresearch.nl		
Contact Deskundigen	T. Hermans, Alterra		
Contact LNV			
Opmerkingen			
Conclusies eerder onderzoek			

Effectindicator 8b. Tevredenheid/beleving van bewoners m.b.t. het voorzieningenniveau in de eigen plattelandsgemeente.

	Bestaand	Bestaand-plus	Optimaal
Methode		Pilot-gebieden in combinatie met diepte interviews Kan worden uitgevoerd in samenhang met indicator 23, tevredenheid plattelandondernemers	Enquête via regionaal thuisonderzoek (nieuw te ontwikkelen telefonisch of schriftelijk). Idem.
Meetvariabele(n)			
Eenheid			
Ruimtelijke schaal		regionaal	regionaal
Operationaliteit			Enquête moet worden ontwikkeld en uitgezet. Wellicht mogelijkheden tot 'meeliften' met bestaande enquête/ Woononderzoek VROM, onderzoekt om. de huidige en gewenste woonsituatie en de tevredenheid met de woonsituatie ABF research is een onderzoeksbureau op dit gebied
Betrouwbaarheid			
Kosten / meting (k€)		50-75 k€	75 k€
Meetfrequentie			Het Woon onderzoek van VROM heeft een doorlooptijd van drie jaar
Match doelbereikings-monitor nota ruimte.		geen	geen
Match pop2		geen	geen
databronnen en bronhouder			VROM ABF Research
Match bestaande meetnetten			Vrom: http://www.vrom.nl/pagina.html?id=19932 ABF Research: http://www.abfresearch.nl/default.asp?p=97
Referenties			
Contact Deskundigen		T. Hermans, Alterra	T. Hermans, Alterra
Contact LNV			
Opmerkingen			
Conclusies eerder onderzoek			

Effectindicator 8b-2. Tevredenheid / beleving van de bewoners m.b.t. het voorzieningenniveau in de eigen plattelandsgemeente voor reconstructiegebieden (zie ook reconstructie zandgebieden)

	Bestaand	Bestaand-plus	Optimaal
Methode			Enquête via regionaal thuisonderzoek (nieuw te ontwikkelen telefonisch of schriftelijk).
Meetvariabele(n)			enquête
Eenheid			
Ruimtelijke schaal			regionaal
Operationaliteit			Enquête moet worden ontwikkeld en uitgezet. Wellicht mogelijkheden tot 'meeliften' met bestaande enquête, woononderzoek
Betrouwbaarheid			
Kosten / meting (k€)			Hoog, (100 k€) lager naarmate meerder belevingsaspecten (van andere thema's) worden meegenomen
Meetfrequentie			Afhankelijk van monitoringsmomenten AVP
Match doelbereikings-monitor nota ruimte.			geen
databronnen en bronhouder			nvt
Match bestaande meetnetten			geen
Referenties			--
Contact Deskundigen			T. Hermans, Alterra
Contact LNV			P. van Tilburg
Opmerkingen			Zelfde indicator wordt genoemd onder het thema Sociale en Economische vitaliteit. (indicator 17)
Conclusies eerder onderzoek			

B. Wonen**Effectindicator 9a. Woningaanbod in plattelandsgemeenten**

	Bestaand	Bestaand-plus	Optimaal
Methode		Inwinnen gegevens via makelaars, NVM - overzicht Aansluiten bij Woningmarkt onderzoek van ABF Research/ Woononderzoek VROM	
Meetvariabele(n)		Aanbod woningen, naar prijsklasse	
Eenheid			
Ruimtelijke schaal		regionaal	
Operationaliteit		Gegevens moeten worden ingewonnen, eerst uitzoeken waar de juiste gegevens zijn	
Betrouwbaarheid			
Kosten / meting (k€)		25 k€ ?	
Meetfrequentie		jaarlijks	
Match doelbereikings-monitor nota ruimte.		geen	
Match pop2		geen	
databronnen en bronhouder		NVM, VROM, ABF research	
Match bestaande meetnetten		Woningmarktonderzoek ABF Research	
Referenties		http://www.abfresearch.nl/default.asp?p=96	
Contact Deskundigen		T. Hermans, Alterra	
Contact LNV			
Opmerkingen			
Conclusies eerder onderzoek			

Effectindicator 9b. Vraag naar woningen in plattelandsgemeenten

	Bestaand	Bestaand-plus	Optimaal
Methode		Aansluiten bij Woningmarktonderzoek van ABF Research/ Woononderzoek VROM Inwinnen gegevens via makelaars, NVM - overzicht	
Meetvariabele(n)		Verandering in het aanbod van woningen, naar prijsklasse	
Eenheid			
Ruimtelijke schaal		regionaal	
Operationaliteit		Gegevens moeten worden ingewonnen, eerst uitzoeken waar de juiste gegevens zijn	
Betrouwbaarheid			
Kosten / meting (kE)		25 k€ combineren met indicator 17	
Meetfrequentie		jaarlijks	
Match doelbereikings-monitor nota ruimte.		geen	
Match pop2		geen	
databronnen en bronhouder		NVM, VROM, ABF Research	
Match bestaande meetnetten		Woningmarktonderzoek ABF Research	
Referenties		http://www.abfresearch.nl/default.asp?p=96	
Contact Deskundigen		T. Hermans, Alterra	
Contact LNV			
Opmerkingen			
Conclusies eerder onderzoek			

Werken

Effectindicator 10a. Structuur van de bedrijvigheid in minder verstedelijkte arbeidsregio's (diversiteit bedrijven inclusief verbrede landbouw, aantal bedrijven, werkgelegenheid ed.)

	Bestaand	Bestaand-plus	Optimaal
Methode	Analyse LISA bestand en GIAB		
Meetvariabele(n)	Aantal bedrijven en arbeidsplaatsen per bedrijfsklasse		
Eenheid			
Ruimtelijke schaal	regionaal		
Operationaliteit	Gegevens beschikbaar, methode nog ontwikkelen		
Betrouwbaarheid	hoog		
Kosten / meting (k€)	50 k€		
Meetfrequentie			
Match doelbereikings-monitor nota ruimte.	Indirect met 15 Aantal nieuwe arbeidsplaatsen buiten bundelingsgebieden, heeft als insteek bundeling van werklocaties		
Match pop2	Indirect met axis 3 'wider rural development: 'Farmers with other gainfull activitys', 'Employment development of non agricultural sector 'Economic development of non agricultural sector'		
databronnen en bronhouder	Stichting LISA, Alterra		
Match bestaande meetnetten	LISA, GIAB		
Referenties			
Contact Deskundigen	T. Hermans, Alterra		
Contact LNV			
Opmerkingen			
Conclusies eerder onderzoek			

Effectindicator 10a-2. Ruimte voor recreatief ondernemerschap. Structuur recreatie- en toeristische bedrijven (aantal en werkgelegenheid), uitgesplitst naar type bedrijf en type gebied. (zie ook recreatie)

	Bestaand	Bestaand-plus	Optimaal
Methode	Aantal recreatie- en toeristische bedrijven.		
Meetvariabele(n)	Aantal bedrijven, SBI93 codering LISA van belang om. 55 Logies-, maaltijden- en drankenverstrekking (5510.1- Hotel-restaurants; 552-Kampeertreinen en overige voorzieningen voor recreatief verblijf); <i>92 Cultuur, sport en recreatie</i> diverse categorieën		
Eenheid	Aantal bedrijven, aantal werknemers		
Ruimtelijke schaal	landelijk		
Operationaliteit	Bestand wordt jaarlijks ge-update		
Betrouwbaarheid	Hoog, Pc6 niveau		
Kosten / meting (k€)	25 k€ + kosten voor data		
Meetfrequentie			
Match doelbereikings-monitor nota ruimte.	geen		
Match POP2	geen		
databronnen en bronhouder	Stichting LISA		
Match bestaande meetnetten			
Referenties	Goossen en de Vries (2005), Beschrijving recreatie indicatoren ME-AVP, werkdocument 5 WOT Natuur- en milieu, Wageningen		
Contact Deskundigen	Goossen, de Vries, Alterra		
Contact LNV	M. Scheepstra		
Opmerkingen			
Conclusies eerder onderzoek			

Effectindicator 10a-3. Structuur bedrijvigheid in reconstructiegebieden zowel binnen als buiten de landbouw (zie ook reconstructie zandgebieden)

	Bestaand	Bestaand-plus	Optimaal
Methode	Regionale ontwikkeling van het aantal bedrijven en de werkgelegenheid (per bedrijfsklasse) in de reconstructiegebieden, onderscheid naar 3 zones van de reconstructie: Landbouwontwikkelings-, verwevings- en extensiveringszones		
Meetvariabele(n)	Aantal bedrijven, aantal arbeidsplaatsen, bedrijfsklasse		
Eenheid			
Ruimtelijke schaal	regionaal		
Operationaliteit	Analyse op basis van bestaande gegevens, LISA, enige ontwikkelingstijd tav methodiek nodig		
Betrouwbaarheid	Hoog		
Kosten / meting (k€)	20 k€ , nulmeting 10 k€, overige metingen		
Meetfrequentie	Afhankelijk van monitoringsmomenten AVP		
Match doelbereikings-monitor nota ruimte.			
databronnen en bronhouder	Stichting LISA		
Match bestaande meetnetten			
Referenties			
Contact Deskundigen	T. Hermans, Alterra		
Contact LNV	P. van Tilburg		
Opmerkingen			
Conclusies eerder onderzoek			

Effectindicator 10c. Arbeidsparticipatie / werkloosheid in minder verstedelijkte arbeidsregio's

	Bestaand	Bestaand-plus	Optimaal
Methode	Aggregeren CBS gegevens (wijk- buurt register)of aansluiten bij ABF methode op basis van ETIN gegevens		
Meetvariabele(n)	Aantal werkenden/ werklozen per wijk/ buurt		
Eenheid			
Ruimtelijke schaal	Regionaal		
Operationaliteit	Gegevens beschikbaar		
Betrouwbaarheid			
Kosten / meting (k€)	15 k€ bij gecombineerd onderzoek met indicator 19		
Meetfrequentie			
Match doelbereikings-monitor nota ruimte.	geen		
Match pop2	Overlap met de indicatoren 'Employment rate en 'Unemployment'		
databronnen en bronhouder	CBS, ETIN		
Match bestaande meetnetten	Wijk buurtregister CBS		
Referenties	www.cbs.nl , www.abfresearch.nl ---		
Contact Deskundigen	T. Hermans, Alterra		
Contact LNV			
Opmerkingen			
Conclusies eerder onderzoek			

Effectindicator 10d. Inkomen van plattelandsbewoners tov. inkomen van alle inwoners/ per hoofd van de bevolking

	Bestaand	Bestaand-plus	Optimaal
Methode	Aggregeren CBS gegevens (wijk- buurt register) of op basis van RIO gegevens (ABF-research)		
Meetvariabele(n)	Gemiddeld inkomen per wijk/buurt		
Eenheid			
Ruimtelijke schaal	Regionaal		
Operationaliteit	Gegevens beschikbaar		
Betrouwbaarheid			
Kosten / meting (kE)	10 k€ extra bij gecombineerd onderzoek met indicator 21		
Meetfrequentie			
Match doelbereikings-monitor nota ruimte.	geen		
Match pop2	geen		
databronnen en bronhouder	CBS		
Match bestaande meetnetten	Wijkbuurt register CBS		
Referenties	www.cbs.nl , www.abfresearch.nl		
Contact Deskundigen	T. Hermans, Alterra		
Contact LNV			
Opmerkingen			
Conclusies eerder onderzoek			

Effectindicator 10e. Tevredenheid plattelandsondernemers (incl. verbrede landbouw en recreatie) omtrent ruimte voor ontwikkeling in de eigen gemeente (ervaren knelpunten, milieu, ruimtelijk ordening)

	Bestaand	Bestaand-plus	Optimaal
Methode		Pilot-gebieden + diepte interviews	Enquête via regionaal thuisonderzoek (nieuw te ontwikkelen telefonisch of schriftelijk) via steekproef
Meetvariabele(n)			enquête
Eenheid			
Ruimtelijke schaal			regionaal
Operationaliteit			Enquête moet worden ontwikkeld en uitgezet. Onderzoeken mogelijkheden tot 'meeliften' met bestaande enquêtes (lastig vanwege specifieke doelgroep). Qua opzet wel samenhang met effectindicator 7: tevredenheid recreatie- en toeristische ondernemers.
Betrouwbaarheid			
Kosten / meting (kE)		75	100
Meetfrequentie			
Match doelbereikingsmonitor nota ruimte.			
Match pop2 databronnen en bronhouder			
Match bestaande meetnetten			
Referenties			
Contact Deskundigen			T. Hermans, Alterra
Contact LNV			
Opmerkingen			
Conclusies eerder onderzoek			

Effectindicator 10e-2. Ruimte voor recreatief ondernemerschap. Tevredenheid recreatie- en toeristische ondernemers omtrent ruimte voor ontwikkeling op het platteland (ervaren knelpunten milieu, ruimtelijke ordening ed.)(zie ook recreatie)

	Bestaand	Bestaand-plus	Optimaal
Methode	NRIT onderzoek, ondervraging ondernemers verblijfsrecreatie mbt ervaren knelpunten	interviews met recreatie-ondernemers	uitgebreide enquêtes en interviews
Meetvariabele(n)			
Eenheid			
Ruimtelijke schaal			
Operationaliteit	In 2002 voor laatste keer uitgevoerd, volgende onderzoek waarschijnlijk in 2007/2008	lopend meetnet/onderzoek zelf opzetten of participeren in NRIT onderzoek (zie bestaand optie)	lopend meetnet/onderzoek nog niet beschikbaar
Betrouwbaarheid	Ruimtelijk knelpunten komen alleen via een open vraag naar voren. Watersportbedrijven niet opgenomen, alleen verblijfsrecreatie	kwalitatief onderzoek	kwantitatief onderzoek
Kosten / meting (k€)	2 k€	50 K€	150 k€
Meetfrequentie	5-6 jaar		
Match doelbereikings-monitor nota ruimte.	geen	geen	geen
Match POP2	geen	geen	geen
databronnen en bronhouder	NRIT	Nvt	nvt
Match bestaande meetnetten	NRIT onderzoek	geen	geen
Referenties	Goossen en de Vries (2005), Beschrijving recreatie indicatoren ME-AVP, werkdocument 5 WOT Natuur- en milieu, Wageningen	Goossen en de Vries (2005), Beschrijving recreatie indicatoren ME-AVP, werkdocument 5 WOT Natuur- en milieu, Wageningen	Goossen en de Vries (2005), Beschrijving recreatie indicatoren ME-AVP, werkdocument 5 WOT Natuur- en milieu, Wageningen
Contact Deskundigen	Goossen, de Vries, Alterra	Goossen, de Vries, Alterra	Goossen, de Vries, Alterra
Contact LNV	M. Scheepstra	M. Scheepstra	M. Scheepstra
Opmerkingen			
Conclusies eerder onderzoek	Wellicht mogelijk om te participeren in NRIT onderzoek en vraag toe te voegen, methode wordt dan een bestaan plus optie		

Bijlage 3 Mogelijke effectindicatoren voor landbouw(uitbreiding), bodem en water

Landbouw

Algemene beleidsdoelstellingen

Een toekomstgerichte, concurrerende landbouw als economische drager in het landelijk gebied

Effectindicatoren

Agrarische ruimte

- Economische vitaliteit van de agrarische bedrijven en mate van schaalvergroting per sector
- Ontwikkeling van de landbouw(sectoren) als onderdeel van de plattelandseconomie (zie ook effectindicator plattelandseconomie bij sociaal-economische vitalisering)
- Aandeel bedrijven met agrarisch natuurbeheer en/of landschapszorg

Agrarische hulpbronnen

De landbouw maakt duurzaam gebruik van de bodem, water, lucht en de overige natuurlijke hulpbronnen

Agrarische hulpbronnen

Ecologische duurzaamheid van de landbouw

Meetstrategie: opties voor meting effectindicatoren

Meetbaarheid

Op het gebied van 'Ecologische duurzame landbouw' wordt onderzoek gedaan door het LEI. Verwezen wordt naar de rapport 'Performance indicatoren' Rapport 8.03.01, Vrolijk et al, LEI 2002 http://www.lei.dlo.nl/publicaties/PDF/2003/8_xxx/8_03_01.pdf

Relatie met bestaande meetnetten, POP2 en Nota Ruimte.

Voor 'Agrarische hulpbronnen' wordt gebruik gemaakt, Bedrijven-Informatienet (BIN) van het LEI. Met de indicatoren van POP2 is geen directe overlap, wel indirect, met axis 2 'environment', water quality: gross nutrient balance, pollution by nitrates and pesticides; soil: organic farming 2 indicatoren mbt. Climate change. Met de Monitor Doelbereiking Nota Ruimte is er geen overlap.

Advies voor meetstrategie, kosten per meting

Voor de indicatoren wordt aanbevolen aan te sluiten bij onderzoek van het LEI. Voor 'Ecologische duurzame landbouw' is er geen jaarlijkse update, bovendien bestaat deze indicator in feite uit zeven subindicatoren. Omdat de meetmethode al wel beschreven is, zijn de kosten betrekkelijk laag.

Economische vitaliteit van de agrarische bedrijven en mate van schaalvergroting per sector

	Bestaand		Optimaal
Methode	Ontwikkeling van de productieomvang/ bedrijf voor de verschillende landbouwsectoren. Vitaliteit op basis van de actuele productieomvang, Schaalvergroting op basis van de groei van de productieomvang	Bepalen van de levensvatbaarheid van bedrijven op basis van de financiële positie, via methode als vastgelegd in het financieel economisch simulatiemodel van het LEI	
Meetvariabele(n)	Aantal bedrijven, productieomvang (NGE)	Aantal bedrijven, financiële positie (€)	
Eenheid	NGE/bedrijf		
Ruimtelijke schaal	regionaal	Nationaal	
Operationaliteit	Methode beschikbaar	Methode beschikbaar	
Betrouwbaarheid	Gegevens ingewonnen via Landbouwtelling	Steekproef via bedrijven informatienet (BIN), LEI	
Kosten / meting (k€)	5 - 10 k€	5-10 k€	
Meetfrequentie	Afhankelijk van monitoringsmomenten AVP	Afhankelijk van monitoringsmomenten AVP	
Match doelbereikings-monitor nota ruimte.	geen	geen	
databronnen en bronhouder	Geografisch Informatiesysteem Agrarische Bedrijven (GIAB) Alterra	Bedrijven InformatieNet (BIN): LEI; Landbouwtelling: CBS	
Match bestaande meetnetten	GIAB	BIN	
Referenties	Behoud veenweidegebied, een ruimtelijke verkenning, (W. Rienks, A Gerritsen en T.J. Meulenkamp, W.J.H. 2002.). Wageningen, Alterra, Rapport 563 Vorbereiding streekplan Fryslan, F Veeneklaas et al, Alterra en ABF-research, Delft 2002	- Agrimonitor 2002, Van der Veen - Venema en van der Meulen (2005), Ontwikkelingen rond de financiering van agrarische bedrijven, Den Haag: LEI	
Contact Deskundigen	W. Rienks, T.J. Meulenkamp Alterra	Venema, LEI	
Contact LNV	J. Santen	J. Santen	
Opmerkingen			
Conclusies eerder onderzoek			

Ontwikkeling van de landbouw(sectoren) als onderdeel van de plattelandseconomie (zie ook effectindicator plattelandseconomie bij sociaal-economische vitalisering)

	Bestaand	Bestaand-plus	Optimaal
Methode	Regionale ontwikkeling van het aantal bedrijven en de werkgelegenheid op het platteland, per bedrijfsklasse (uit LISA)		
Meetvariabele(n)	Aantal bedrijven, aantal arbeidsplaatsen, bedrijfsklasse		
Eenheid			
Ruimtelijke schaal	regionaal		
Operationaliteit	Analyse op basis van bestaande gegevens, LISA, korte ontwikkelingstijd tav methodiek nodig		
Betrouwbaarheid	Hoog		
Kosten / meting (k€)	Nulmeting: 10 k€ Overige 5 k€		
Meetfrequentie	Afhankelijk van monitoringsmomenten AVP		
Match doelbereikings-monitor nota ruimte.			
databronnen en bronhouder	Stichting LISA		
Match bestaande meetnetten			
Referenties			
Contact Deskundigen	E, Gies, H. Agricola, Alterra		
Contact LNV	J. Santen		
Opmerkingen			
Conclusies eerder onderzoek			

Aandeel bedrijven met agrarisch natuurbeheer en/of landschapszorg

	Bestaand	Bestaand-plus	Optimaal
Methode	Regionale ontwikkeling van het aantal agrarische bedrijven met natuur- landschapsbeheer		
Meetvariabele(n)	Aantal bedrijven		
Eenheid			
Ruimtelijke schaal	Regionaal		
Operationaliteit	Analyse op basis van bestaande gegevens, GIAB		
Betrouwbaarheid	Hoog, gegevens landbouwtelling		
Kosten / meting (k€)	2 k€		
Meetfrequentie	Opgave in de landbouwtelling eens per 4 jaar		
Match doelbereikings-monitor nota ruimte			
databronnen en bronhouder	Alterra, LEI, CBS		
Match bestaande meetnetten	GIAB		
Referenties			
Contact Deskundigen			
Contact LNV	J. Santen		
Opmerkingen			
Conclusies eerder onderzoek			

Effectindicator Ecologische duurzaamheid van de landbouw

	Bestaand	Bestaand-plus	Optimaal
Methode	Operationaliseren van ecologische duurzaamheid naar voor de landbouw relevante deel-indicatoren		
Meetvariabele(n)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Netto-energieverbruik (gigajoule); 2. Bijdrage aan vermisting (vermistingsequivalenten); 3. Bijdrage aan verzuring (verzuringsequivalenten); 4. Bijdrage aan klimaatverandering (CO2 equivalenten); 5. Gewasbeschermingsmiddelengebruik (milieubelastingpunten); 6. Zware metalen belasting (overschotten aan zware metalen in grammen per ha cultuurgrond). 7. landbouwbedrijven (Aantal, totale productieomvang en totaal areaal) 		
Eenheid	Zie meetvariabelen, tussen haakjes genoemd		
Ruimtelijke schaal	Regionaal of lokaal		
Operationaliteit	Methode beschikbaar		
Betrouwbaarheid			
Kosten / meting (k€)	Nulmeting: 50 k€ Overige metingen: 20 k€		
Meetfrequentie	Indien gewenst jaarlijks		
Match doelbereikings-monitor nota ruimte.	Geen		
Match pop2	Geen directe link, indirect axis 2 'environment', water quality: gross nutrient balance, pollution by nitrates and pesticides; soil: organic farming; Climate change.		
databronnen en bronhouder	LEI		
Match bestaande meetnetten	Bedrijven-Informatienet, LEI		
Referenties	<p>'Performance indicatoren' (LEI, Vrolijk et al, 2002)</p> <p>Monitorin milieubeleid voor de Provincie Noord-Holland Mest monitoring en evaluaties Milieubalans</p>		
Contact Deskundigen	G. Venema, LEI		
Contact LNV	J. Santen		
Opmerkingen			
Conclusies eerder onderzoek			

Bodem

Effectindicatoren met afweging Rijksbegroting en MJP2

Algemene beleidsdoelstelling MJP2	Relevante effectindicatoren rijksbegroting	Effectindicatoren MJP2	Beschikbaarheid meetmethoden en gegevens	Toelichting
Veiligstellen gebruiksmogelijkheden bodem De (gebruiks)waarde van de bodem moet behouden blijven of worden hersteld	VROM-begroting <ul style="list-style-type: none"> - Verontreiniging en aantasting bodemsysteem - Gebruiksmogelijkheden bodem - Risico's bij huidig bodemgebruik 	P.M.	P.M.	Referentiewaarden zijn nog in ontwikkeling.

Mogelijke effectindicator

Afstemming van bodemgebruik op bodemkwaliteit, op basis van:

1. Kwaliteitsreferenties voor duurzaam bodemgebruik in de landbouw en natuurontwikkelingsgebieden en
2. Referenties voor chemische bodemkwaliteit in relatie tot functies.

Meetstrategie: opties voor meting effectindicatoren

1. **Kwaliteitsreferenties voor duurzaam bodemgebruik in de landbouw en natuurontwikkelingsgebieden en**
 Kwaliteitsreferenties voor duurzaam bodemgebruik in de landbouw zijn in ontwikkeling en niet operationeel. Op 7 nov. '05 principe beslissing genomen door LNV voor type indicator. Wordt nu door Alterra uitgewerkt. Voor natuur: a-biotische randvoorwaarden (Wim de Vries, Alterra)
2. **Referenties voor chemische bodemkwaliteit in relatie tot functies.**
 Referenties voor chemische kwaliteit irt. bodemfuncties worden herzien (supervisie: commissie NOBO-Rijk, uitvoerenden: RIVM, Alterra, RIZA)

Aanvulling : (Ir D. Boels, Alterra)

De parameter voor **duurzaam bodemgebruik** is nog in ontwikkeling (Alterra project Duurzaam Bodemgebruik in opdracht van LNV). Deze (integrale) parameter is opgebouwd uit diverse deelparameters met ieder hun eigen (nader vast te stellen) gewicht. De gewichten kunnen objectief dan wel subjectief (bijvoorbeeld via meningen van stakeholders) worden toegekend. De parameterwaarden worden geschaald (bijvoorbeeld van 0 – 100%), zodat ze geschikt zijn voor aggregatie op basis van gewichten.

Parameters die bepaalde “bodemdiensten” karakteriseren en maatschappelijke randvoorwaarden voor die diensten zijn hieronder weergegeven.

“Bodemdiensten” en parameters voor de mate van duurzaamheid zijn:

- I. het vermogen van bodems voor de productie van maatschappelijk gewenste biomassa. Parameters:
 - I.1 bewortelbaarheid;
 - I.2 vochtleverend vermogen;
 - I.3 chemische vruchtbaarheid (i.c. mineralisatie capaciteit)
 - I.4 bewerkbaarheid, berijdbaarheid;
 - I.5 chemische samenstelling bodem irt. voedselveiligheid;
- II. het verschaffen van voldoende beloning voor de factor arbeid en grond om landbouw te continueren. Parameters:
 - II.1 grondkosten (rente, diverse lasten)
 - II.2 arbeidsbehoefte & arbeidskosten (op basis van gangbare beloningen)
 - II.3 saldo bodemgebruik (opbrengsten minus kosten, behalve beloning voor arbeid en bodem)
- III. het vervullen van een rol in het ecosysteem (van Nederland). Parameters:
 - III.1 doorvoer en opslag van water (mate van run off)
 - III.2 belasting van grond- en oppervlaktewater met nutriënten, zware metalen;
 - III.3 diversiteit bodemorganismen;
 - III.4 mineralisatiecapaciteit bodemorganismen
- IV. Effect van bodemgebruik later en elders. Parameters:
 - IV.1 niveau en trend N-, P- (K etc?) voorraden in de bodem
 - IV.2 niveau en trend voorraden zware metalen in de bodem
 - IV.3 benodigd bodemgebruik elders tbv. bodemgebruik hier (dit kan een negatief getal zijn. In dit geval wordt bijvoorbeeld mest afgevoerd, of een positief getal als mest wordt aangevoerd.

De voorwaarden waaronder maatschappelijke diensten worden geleverd betreffen:

- I. Het vermogen van bodems voor de productie van maatschappelijk gewenste biomassa. Voorwaarden:
 - I.1 Voedselveiligheid (i.c. voedselkwaliteit);
 - I.2 Aantrekkelijk landschap;
- II. Het verschaffen van voldoende beloning voor de factor arbeid en grond om landbouw te continueren. Voorwaarden:
 - II.1 Continuïteit van de landbouw;
 - II.2 Bijdrage aan voedselzekerheid / (gedeeltelijke) zelfvoorziening
 - II.3 Werkgelegenheid, bijdrage landbouwexport aan betalingsbalans
- III. Het vervullen van een rol in het ecosysteem (van Nederland). Voorwaarden:
 - III.1 Voldoen aan eisen grond- en oppervlaktewaterkwaliteit (WvO, KRW, Mestwet / Nitraat Richtlijn, Grondwater Richtlijn (in wording));
 - III.2 Voldoen aan Habitat Richtlijn(en);
 - III.3 Voldoen aan Biodiversiteitsconventie;
 - III.4 Voldoen aan Bodem Richtlijn (in wording?)
 - III.5 Voldoen aan eisen luchtkwaliteit (NH₃ emissie, broeikasgasemissie, emissie fijn stof, “stank” etc.)
 - III.6 Bijdragen aan waterbuffering ikv. preventie overstromingsrisico

- IV. Effect van bodemgebruik later en elders. Voorwaarden:
- IV.1 Maatschappelijk aanvaarding gevolgen bodemgebruik elders;
 - IV.2 Mate van zelfvoorzieningsgraad in Europa;
 - IV.3 Bodemkwaliteit (chemisch, fysisch, biologisch) mag niet afnemen tot overaanvaarde grenswaarden (i.c. n over- dan wel onderschrijden van drempelwaarde) ("Risk assessment")

De schaal waarop aan maatschappelijk voorwaarden moet worden voldaan kan uiteenlopen van perceelsniveau tot Europees / mondiaal niveau. Zo zal bijvoorbeeld voedselveiligheid op perceelsniveau gerealiseerd moeten worden, terwijl dat voor de vereiste grondwaterkwaliteit het niveau van grondwaterlichamen is. Ook de verantwoordelijke stakeholder kan variëren van agrarische ondernemer, belangenorganisatie, stroomgebiedcoördinator / waterschap, provincie, Rijk. Daarmee is het streven naar duurzaam bodemgebruik een proces waarin de communicatie een grote rol speelt.

Uitwerking meetstrategieën effectindicatoren Bodem

P.M

Water

Effectindicatoren met afweging Rijksbegroting en MJP2

Algemene beleidsdoelstelling MJP2	Relevante effectindicatoren rijksbegroting	Effectindicatoren MJP2	Beschikbaarheid meetmethoden en gegevens	Toelichting
<p>Het op orde krijgen en houden van een duurzaam watersysteem tegen maatschappelijk aanvaardbare kosten</p>	<p>VenW-begroting</p> <ul style="list-style-type: none"> - Juiste hoeveelheid water op het juiste moment, op de juiste plaats voor de vereiste gebruiksfuncties <p>VenW-begroting</p> <ul style="list-style-type: none"> - Goede ecologische en chemische kwaliteit in stroomgebieden van Rijn, Maas, Schelde, Eems en de Noordzee - Ongehinderd gebruik waterfuncties (zwem-, oppervlakte-, vis- en schelpdierwater) <p>VROM-begroting</p> <ul style="list-style-type: none"> - Verontreiniging en aantasting watersysteem - Gebruiksmogelijkheden water <p>VenW-begroting</p> <ul style="list-style-type: none"> - hoogwaterbescherming primaire waterkeringen en kustlijn 	<p>P.M.</p>	<p>P.M.</p>	<p>V&W is bezig met de ontwikkeling van effectindicatoren. Het resultaat zal t.z.t. in de Rijksbegroting en het MJP worden opgenomen.</p>

Mogelijke effectindicatoren

1. Waterkwantiteit
 - a. Regionale wateroverlast volgens geldende / op te stellen normen.
 - b. Watertekort voor de landbouw vanuit regionaal oppervlaktewatersysteem volgens geldende / op te stellen normen
 - c. Gewenst grond- en oppervlakte-waterregiem volgens geldende / op te stellen normen voor landbouw en terrestrische natuur (exclusief verzilting)
 - d. Gewenst grond- en oppervlaktewaterregiem volgens geldende / op te stellen normen voor aquatische natuur
2. Waterkwaliteit conform in stroomgebiedbeheersplannen op te stellen normen
3. Veiligheid (bescherming tegen overstromingen conform geldende normen)

Meetstrategie: opties voor meting effectindicatoren

Opmerkingen vooraf (Dr. ir. P.J.T van Bakel, Alterra)

- Vragen naar effectindicatoren voor waterkwantiteit en -kwaliteit is een welhaast onmogelijke opgave. Vele mensen zijn dagelijks bezig de toestand van grond- en oppervlaktewater te volgen voor uiteenlopende doelen: strategisch, tactisch en operationeel. Ook zijn de methoden van meting zeer divers en is er weinig overeenstemming over de juiste toetsen (dus ook over de geschikte meetvariabelen). Laat staan over meetfrequenties en ruimtelijk detail. En de uitvoerders verkeren in verschillende stadia van de beleidscyclus.
- Er loopt momenteel een actie van de Unie van waterschappen waarin de waterschappen wordt gevraagd: is jullie systeem op orde? Waarbij wordt getoetst aan de werknormen voor regionale wateroverlast. Uitkomst december 2005.
- Voor de watertekortsituatie is onlangs de landelijke Droogtestudie afgerond, uitgevoerd olv RIZA. De regionale uitwerking is 'onder constructie'.
- Wateraanvoer voor natuur is een ingewikkeld verhaal dat nog niet is uitgekristalliseerd. Wateraanvoer in vrij afwaterend deel van Nederland is bijna per definitie niet gewenst. Maar in het geval er onherstelbare schade aan de natuur kan optreden in een extreem droog jaar is wateraanvoer juist gewenst en krijgt het voorrang boven landbouw en scheepvaart. In het poldergedeelte van Nederland is wateraanvoer min of meer natuurlijk en is het vooral een kwestie van waterkwaliteit (nutriënten en zware metalen, maar ook sulfaatgehalte).
- In 2010 moet de GGOR door de waterschappen zijn 'ingevuld'. Kadernormen worden in 2005 door provincies zijn vastgesteld maar ik heb nog geen goed voorbeeld gezien.
- Veiligheid is een apart verhaal. Daarvoor zijn strikte normen per dijkkring voor regionale waterkeringen resp. voor zeeverende dijken. Dit is duidelijk geen zaak voor LNV maar van VenW. Ik ben niet deskundig op dit terrein. Het adagium: veiligheid boven alles geeft aan dat dit de maatschappelijke afweging ontstijgt.
- Waterkwaliteit. Voor een groot aantal indicatoren zijn MTR-waarden opgesteld en die worden/werden getoetst en in Regionale watersysteemrapportages beschreven. Door de KRW is een nieuwe situatie ontstaan waardoor toetsing anders gaat in de toekomst. De leidraad is beschikbaar maar nog lang niet overal toegepast. Acht me ook niet echt deskundig op dit terrein. Laatste rapportages dateren van 2002. Zie Water in beeld, 2003.
- Ecologische kwaliteit. De kaderrichtlijn stelt eisen aan de ecologische kwaliteit van waterlichamen. Indicatoren zijn deels nog in ontwikkeling (doelsoorten, et cetera). Piet Verdonschot bevragen.

Effectindicator Waterkwantiteit A: regionale wateroverlast volgens geldende / op te stellen normen

	Bestaand	Bestaand-plus	Optimaal
Methode	Frequentieverdeling openwaterstanden vergelijken met maaiveldhoogtes en toetsen aan normen	Neerslag-afvoermodel gebruiken om betere frequentieverdelingen te genereren	Combineren met integraal hydrologisch model
Meetvariabele(n)	Open waterstanden	idem	Idem
Eenheid	m tov NAP of tov maaiveld	idem	idem
Ruimtelijke schaal	peilgebied	idem	perceel
Operationaliteit	goed	goed	goed
Betrouwbaarheid	redelijk	goed	goed
Kosten / meting (kE)	Enkele tientjes per ha: Nog nader uit te werken	50 euro per ha	Honderd euro/ha
Meetfrequentie	Dagelijks/continu	continu	continu
Match doelbereikings-monitor nota ruimte.	-	-	
databronnen en bronhouder	WIS (Top. Dienst) AHN (top. Dienst) Diverse metingen in regionale wateren (waterschap) en in rijkswateren (Rijkswaterstaat)	Idem plus recent herziene neerslagstatistieken van KNMI	WIS-2 (Top. Dienst) AHN
Match bestaande meetnetten	redelijk	goed	goed
Referenties	Enquête Unie van waterschappen: is systeem op orde (in druk) Rapport WB21 NBW		
Contact Deskundigen	Dr. ir. P.J.T van Bakel		
Contact LNV			
Opmerkingen			
Conclusies eerder onderzoek			

Effectindicator Waterkwantiteit: B.. watertekort voor de landbouw vanuit regionaal oppervlakte- watersysteem volgens geldende / op te stellen normen

	Bestaand	Bestaand-plus	Optimaal
Methode	Normatieve waterbehoefte per landbouwgewas vergelijken met aanbod	Per gewas berekenen van behoefte per jaar en vergelijken met aanbod. Bij schaarste pijn verdelen (is verdringingsreeks)	Vraag en aanbod real time op elkaar afstemmen
Meetvariabele(n)	Wateraanvoerdebietsen en openwaterstanden	idem	Neerslag, Verdamping Aanvoerdebietsen Openwaterstanden Afvoeren grote rivieren weersverwachtingen
Eenheid	M ³ /s resp. M tov NAP	idem	Neerslag en verdamping in mm Rest idem
Ruimtelijke schaal	Peilgebied, polder	idem	
Operationaliteit	goed	redelijk	Brug te ver
Betrouwbaarheid	goed	goed	
Kosten / meting (kE)	Enkele euro's per ha per jaar: nog nader uit te werken	Enkele tientjes per ha per jaar	50 euro per ha per jaar
Meetfrequentie	Dagelijks/wekelijks	dagelijks	continu
Match doelbereikings-monitor nota ruimte.	-	-	
databronnen en bronhouder	INTWIS voor aanvoercapaciteit (waterschap) Bestand metingen (waterschap) LGN4 (Alterra)	idem	
Match bestaande meetnetten			
Referenties	Droogtestudie Nederland (www.droogtestudie.nl)		
Contact Deskundigen	Dr. ir P.J.T. van Bakel		
Contact LNV			
Opmerkingen			
Conclusies eerder onderzoek			

Effectindicator Waterkwantiteit C: gewenst grond- en oppervlakte-waterregiem volgens geldende / op te stellen normen voor landbouw en terrestrische natuur (exclusief verzilting)

	Bestaand	Bestaand-plus	Optimaal
Methode	Vergelijken actuele grondwatertrap met gewenste gt voor landbouw Voor natuur ook kwelsituatie	Meer in detail grondwatertrappen in natuurgebieden Meer in detail kwelsituatie	Combinatie veldmetingen met integraal hydrologisch model
Meetvariabele(n)	Grondwatertrap kwelsituatie	idem	Grondwaterstandsverloop Kwolverloop
Eenheid	Grondwaterstand: m tov mv kwel: mm/d	idem	idem
Ruimtelijke schaal	Eenheid van gebruikte bodem- en grondwatertrappenkaart Per peilgebied opgeschaald	idem	Perceel Bedrijf peilgebied
Operationaliteit	goed	redelijk	In ontwikkeling
Betrouwbaarheid	redelijk	goed	goed
Kosten / meting (kE)	Enkel euro's per ha: nog nader uit te werken	Honderd euro's per ha	Honderden euro's per ha
Meetfrequentie	Eenmalig Na ingrepen in waterhuishouding opnieuw vergelijken	idem	Jaarlijks c.q. 4-jaarlijks
Match doelbereikings-monitor nota ruimte.	-		
databronnen en bronhouder	Bodem- en grondwatertrappenkaart (Alterra) Kwelsituatie (STONE)	Idem Uit modellen berekende kwel	Nationaal grondwatermodel en regionale afgeleiden (Delta-instituut)
Match bestaande meetnetten	goed	goed	matig
Referenties	Waternoodrapport uit 1997 Diverse artikelen in H2O over Waternood. Zie ook STOWA-website.		
Contact Deskundigen	Dr. ir P.J.T. van Bakel		
Contact LNV			
Opmerkingen			
Conclusies eerder onderzoek			

Effectindicator Waterkwantiteit D: gewenst grond- en oppervlaktewaterregiem volgens geldende / op te stellen normen voor aquatische natuur

	Bestaand	Bestaand-plus	Optimaal
Methode			Vergelijken gemeten standplaatsfactoren met gewenste behorende bij doeltype
Meetvariabele(n)			Openwaterstandsdynamiek Structuurdynamiek Groot aantal waterkwaliteitsparameters Aantallen van doelsoorten
Eenheid			divers
Ruimtelijke schaal			deelstroomgebied
Operationaliteit			Nog niet operationeel maar wel “onder constructie”
Betrouwbaarheid			matig
Kosten / meting (kE)			Duur maar moet voor KRW: nog nader uit te werken
Meetfrequentie			Maandelijks ??
Match doelbereikings-monitor nota ruimte.	-	-	
databronnen en bronhouder			divers
Match bestaande meetnetten			
Referenties			
Contact Deskundigen			Dr. P. Verdonschot (Alterra)
Contact LNV			
Opmerkingen			
Conclusies eerder onderzoek			

Effectindicator Waterkwaliteit. Waterkwaliteit conform in stroomgebiedbeheersplannen op te stellen normen

	Bestaand	Bestaand-plus	Optimaal
Methode		Analyse stroomgebiedsplannen (4 voor heel Nederland), komen gereed in 2006.	
Meetvariabele(n)		nutriënten, gewasbeschermingsmiddelen	
Eenheid			
Ruimtelijke schaal		landelijk	
Operationaliteit		In ontwikkeling	
Betrouwbaarheid			
Kosten / meting (kE)		Nog uit te werken	
Meetfrequentie			
Match doelbereikings-monitor nota ruimte.			
databronnen en bronhouder			
Match bestaande meetnetten			
Referenties		Van de Bolt et al, 2003, Aquarein, gevolgen van de Europese kaderrichtlijn water voor landbouw, natuur, recreatie en visserij, Alterra-rapport 835	
Contact Deskundigen			
Contact LNV			
Opmerkingen			
Conclusies eerder onderzoek			

Effectindicator Veiligheid (bescherming tegen overstromingen) conform geldende normen: P.M.

Bijlage 4 Relatie POP indicatoren met indicatoren ME-AVP

Draft list of Baseline indicators for measurement of Impact					
AXIS			Indicator	Measurement	ME –AVP Indicator (aggregatieniveau)
Horizontal	*	1	Economic development	GDP/capita (EU-25 = 100)	10c.Arbeidsparticipatie/werkeloosheid in minder verstedelijkte arbeidsregio's 10d.Inkomen van plattelandsbewoners t.o.v. inkomen van alle bewoners/ per hoofd van de bevolking
	*	2	Employment rate	Employed persons as a share of total population of the same age class	10c.Arbeidsparticipatie/werkeloosheid in minder verstedelijkte arbeidsregio's
	*	3	Unemployment	Rate of unemployment (% active population)	10c.Arbeidsparticipatie/werkeloosheid in minder verstedelijkte arbeidsregio's
AXIS 1, Competitiveness	*	4	Training and education in agriculture	% farmers with basic and full education attained	--
		5	Age structure in agriculture	Ratio : % farmers < 35 / >= 55 years old	--
	*	6	Labour productivity in agriculture	GVA / AWU - total and by sector.	--
		7	Gross fixed capital formation in agriculture	GFCF in agriculture	--
		8	Employment development of primary sector	Employment in primary sector	--
		9	Economic development of primary sector	GVA in primary sector	6.Marktaandeel landbouw-productgroepen op de EU- en wereldmarkt (voor glastuinbouw)
	*	10	Labour productivity in food industry	GVA / employee in food industry	--
		11	Gross fixed capital formation in food industry	GFCF in food industry	--
		12	Employment development in food industry	Employment in food industry	--
		13	Economic development of food industry	GVA in food industry	--
	*	14	Labour productivity in forestry	GVA / employee in forestry	--
		15	Gross fixed capital formation in forestry	GFCF in forestry	--
		16	Importance of semi-subsistence farming in NMS	Number of farms < 1 ESU	--

Draft list of Baseline indicators for measurement of Impact				
AXIS		Indicator	Measurement	ME –AVP Indicator (aggregatieniveau)
AXIS 2, Environment	*	17 Biodiversity: Population of farmland birds	Trends of index of population of farmland birds	1. Biodiversiteit (aantal soorten, waaronder rode lijstsoorten en soorten in bijlage IV van de Habitatrichtlijn en omvang populaties, kwaliteit en kwantiteit van de hoofdecosystemen).
	*	18 Biodiversity: High Nature Value farmland areas	UAA of High Nature Value Farmland areas	1. Biodiversiteit (aantal soorten, waaronder rode lijstsoorten en soorten in bijlage IV van de Habitatrichtlijn en omvang populaties, kwaliteit en kwantiteit van de hoofdecosystemen).
		19 Biodiversity: Tree species composition	Distribution of species group by area of FOWL (% coniferous/% broadleaved/%mixed)	1. Biodiversiteit (aantal soorten, waaronder rode lijstsoorten en soorten in bijlage IV van de Habitatrichtlijn en omvang populaties, kwaliteit en kwantiteit van de hoofdecosystemen).
	*	20 Water quality: Gross Nutrient Balances	Surplus of nitrogen in kg/ha	--
		21 Water quality: Pollution by nitrates and pesticides	Annual trends in the concentrations of nitrate in ground and surface waters	--
			Annual trends in the concentrations of pesticides in ground and surface waters	--
		22 Soil: Areas at risk of soil erosion	Areas at risk of soil erosion (classes of T/ha/year)	--
		23 Soil: Organic farming	UAA under organic farming	--
	*	24 Climate change: Production of renewable energy from agriculture and forestry	Production of renewable energy from agriculture (ktons)	--
			Production of renewable energy from forestry (ktoe)	--
	25 Climate change: UAA devoted to renewable energy	UAA devoted to energy and biomass crops	--	
	26 Climate change: GHG emissions from agriculture	Agricultural emissions of GHG (ktoe)	--	
AXIS 3, Wider rural development	*	27 Farmers with other gainful activity	% holders with other gainful activity	10a.Structuur van de bedrijvigheid in minder verstedelijkte arbeidsregio's (diversiteit bedrijven inclusief verbrede landbouw, aantal bedrijven, werkgelegenheid e.d.)
	*	28 Employment development of non-agricultural sector	Employment in secondary and tertiary sectors	10c.Arbeidsparticipatie/werkeloosheid in minder verstedelijkte arbeidsregio's
	*	29 Economic development of non-agricultural sector	GVA in secondary and tertiary sectors	10a.Structuur van de bedrijvigheid in minder verstedelijkte arbeidsregio's (diversiteit bedrijven inclusief verbrede landbouw, aantal bedrijven, werkgelegenheid e.d.)

Draft list of Baseline indicators for measurement of Impact					
AXIS			Indicator	Measurement	ME –AVP Indicator (aggregatieniveau)
	*	30	Self-employment development	Self-employed persons	10a.Structuur van de bedrijvigheid in minder verstedelijkte arbeidsregio's (diversiteit bedrijven inclusief verbrede landbouw, aantal bedrijven, werkgelegenheid e.d.)
		31	Tourism infrastructure in rural area	Number of bedplaces (in hotels, campings, holiday dwellings, etc)	10b. Structuur recreatie- en toeristische bedrijven (aantal en werkgelegenheid), uitgesplitst naar type bedrijf en type gebied (ook bij sociaal-economische vitaliteit)
	*	32	Internet take-up in rural areas	% population having subscribed to DSL internet	--
	*	33	Development of services sector	% GVA in services	10a.Structuur van de bedrijvigheid in minder verstedelijkte arbeidsregio's (diversiteit bedrijven inclusief verbrede landbouw, aantal bedrijven, werkgelegenheid e.d.)
		34	Net migration	Net migration rate	--
	*	35	Life-long learning in rural areas	% of population of adults participating in education and training	--
AXIS 4, LEADER	*	36	Development of Local Action Groups	Share of population covered by Local Action Groups	--

* refers to LEAD indicators

Bijlage 5 Verslagen van de workshops

Verslag workshop 'Effectindicatoren MJP 2' 6 oktober 2005, 10.00 – 13.00

Aanwezig:

Aafje Meijering (discussieleider), Herman Agricola (WUR), Kees Barel (DP), William Bonte (DP), Remco van den Bos (VROM), Rene van der Burg (FEZ), Jasper Dalhuizen (DP), Noor Dessing (DK), Mirjam Fopma (DP), Hans van der Heuvel (DN), Peter Hilgen (DK), Sabine Ketele (DN), Lammert Kooistra (WUR), Kaj van de Sandt (DP), Jacintha Santen (DL), Paul Sinnige (DP), Koos Straver (DN), Nol van der Velden (DP), Martijn Tak (DP, verslag), Gemma Driegen (DP, verslag)

Welkom (door Noor Dessing)

Kennismakingsronde (door Aafje Meijering)

Aafje stelt de vraag wanneer men tevreden is met de resultaten van deze workshop.

Een samenvatting van de antwoorden: minder spraakverwarring; inzicht in de benodigde beleidsinformatie; een stap in de richting van goede kwalitatieve en kwantificeerbare indicatoren; de benoeming van effectindicatoren; het waarborgen van een goede samenwerking met VROM; bij elkaar aansluitende meetsystemen.

Verder vallen er termen als: eenvoudige, duidelijke, heldere, praktisch, werkbaar, zinvolle en duurzame indicatoren. Het begrip effectindicator moet duidelijk worden en er moet inzicht komen in het begrip.

Noodzaak van effectindicatoren (door Jasper Dalhuizen, namens opdrachtgever Kees de Ruiter)

Jasper stelt dat er een achteruitgang is van concrete informatie over beleid.

Effectindicatoren zouden bij kunnen dragen aan het creëren van meer concrete informatie.

Aan de hand van 'de vlinder van André Smit' (zie bijlage) wordt de samenhang tussen beleid, programmering, uitvoering en monitoring uitgelegd. Opgemerkt wordt dat de vleugels van de vlinder in november in evenwicht moeten zijn: ofwel de meetnetten moeten aansluiten en in evenwicht zijn met de uitwerking.

Er zijn teveel effecten om deze allemaal te kunnen meten, daarom worden indicatoren gebruikt.

Zo krijgen we houvast, zodat we zien dat we in de richting van het beleidsdoel gaan.

Samenwerkingsverbanden:

ME-AVP → NNP, DK en DP

PEIL → VROM, LNV, provincies en WUR ook kruisbestuiving met ME-AVP en NR

DLG via ILG betrokken.

TF-economie is niet betrokken maar dient wel in de gaten gehouden te worden.

DP coördineert; de diverse beleidsdirecties zijn verantwoordelijk voor de inhoud.

Reactie van de projectleider (Paul Sinnige)

Het MJP wordt opgesteld ten behoeve van het ILG. Het doel is de inrichting van het landelijk gebied door rijk en provincies, waarbij het rijk op hoofdlijnen stuurt en de prestaties aangeeft. De provincies zijn verantwoordelijk voor de uitvoering. Dit lijkt directief maar alleen aan het eind wordt bekeken of het doel bereikt is. Om te beoordelen of einddoelen zijn bereikt zijn er heldere, meetbare beleidsdoelen en effectindicatoren nodig. Een helder einddoel is belangrijk, maar daarbij moet duidelijk zijn dat deze doelen kunnen verschuiven. Het is belangrijk dat het meten van de effecten niet meer kost dan de uitvoering van het beleid zelf. Verder moeten de uitkomsten voldoen aan de wensen van de Tweede Kamer.

Wat zijn de wensen van de Tweede Kamer?

- maatschappelijke effecten van beleid zichtbaar
- discussie op basis van effecten en niet op basis van prestaties

Het rijk rekent af op prestaties, aan de hand van de effecten moet bezien worden of het beleid bijsturing behoeft.

Vanuit het beleid moet bedacht worden wat de doelstellingen en bijbehorende effectindicatoren zijn, niet vanuit de begroting.

Naar een gezamenlijk en werkbaar beeld van het begrip effectindicator (Noor Dessing)

Noor geeft aan dat het door haar uitgedeelde begrippenkader een voorzet is en geen algemene waarheid. Vervolgens wordt het begrippenkader toegelicht.

Opmerking bij voetnoot 3 van het begrippenkader: netto ontwikkeling is wat er door het beleid is veranderd in termen van de effecten. Bruto is wat er veranderd is inclusief factoren waar het beleid geen grip op heeft.

Waarom monitoring en evaluatie? → vanwege de verantwoording en de sturing.

De reacties op het schema zijn over het algemeen positief; zeer behulpzaam bij het afstemmen van de betekenis van de verschillende begrippen.

Er wordt opgemerkt dat operationele doelstellingen in het beleid wel eens als algemene beleidsdoelstellingen worden benoemd (bijv. bij natuur). Dit wordt door FEZ als politieke keuze gekenmerkt (dit zou in de toekomst vaker voor kunnen komen).

Er wordt opgemerkt dat het begrippenkader moet aansluiten bij de RPE (Regeling Prestatiegegevens en evaluatieonderzoek) waar ook definities in zijn opgenomen. Zonodig zal Noor hier contact over hebben met William Bonte. De groep zal worden geïnformeerd als er sprake is van discrepanties tussen het begrippenkader en de regeling.

Het begrippenkader zal worden opgenomen in het MJP 2 om zo aansluiting te vinden bij het POP en de VTBT.

Intermezzo (Aafje Meijering)

Aafje legt een aantal stellingen voor aan de groep over hetgeen dat tot dusver is besproken. Het doel hiervan is om zo een idee te krijgen van hoe men over het werken met effectindicatoren denkt. Zie hieronder de stellingen met het aantal voor- en tegenstanders eronder genoteerd.

“Werken met effectindicatoren is oké”
niet: 1 wel: de rest

“Het begrippen kader is een goed hulpmiddel”
nee: 2 ja: de rest

“Moeten of willen (werken met effectindicatoren)”
moeten: 3 willen: de rest

“Tweede kamer (maatschappelijke effecten vs Rekenkamer (bedreigingen))”
RK: 1 TK: de rest

Toelichting op totstandkoming effectindicatoren LNV-begroting (René van den Burg)

De effectindicatoren zijn in korte periode tot stand gekomen, als gevolg van de VBTB na grote kritiek van de Tweede Kamer.

Het uitgangspunt is het gebruik van de bestaande gegevens.

Al in 2007 dienen de gegevens gebruikt te worden, dus niet teveel opnieuw opbouwen.

Wat nu in de begroting staat zijn in beginsel de indicatoren waar mee gewerkt dient te worden.

Er is hier wat ruimte maar het is moeilijk om duidelijk te krijgen hoe deze ruimte te interpreteren daar we te maken hebben met de wensen van de Tweede Kamer. Het is dan ook van belang om de debatten over de VBTB in de Tweede Kamer goed te volgen. Voorstel: denkbaar is om in het MJP een kader te plaatsen met effectindicatoren van de LNV-begroting. Daarnaast kunnen in het MJP deels als uitwerking aanvullende effectindicatoren worden opgenomen.

Toelichting op totstandkoming effectindicatoren MJP2 (Noor Dessing)

Noor loopt aan de hand van sheets (zie bijlage) door welke stappen moeten worden ondernomen om de effectindicatoren MJP2 te realiseren. Hierbij moet zoveel mogelijk gebruik worden gemaakt van de bestaande meetnetten tenzij het niet anders kan.

Door tijdsgebrek wordt ingezoomd op de punten vragen uit Ad stap 2. en een 1^e indruk te geven.

Discussie in subgroepen

Er vindt een korte discussie plaats in subgroepen over drie thema's: landschap, landbouw en reconstructie en recreatie.

De belangrijkste vraag die in de subgroepen aan de orde moeten komen is hoe een stap verder te zetten voor half november.

De discussies in subgroepen waren te kort, alleen het proces is besproken en niet de tabellen. Inhoudelijk klikte er wel al veel en het was met name een aftrap.

Afsluiting en vervolgspraken:

Deze workshop is een stap in de goede richting geweest en er is behoefte aan vervolg overleg waarin voornamelijk de inhoudelijke kant kan worden besproken. Dit zal eind oktober plaatsvinden.

Ter voorbereiding hiervan zullen subgroepen bilateraal de tabellen, indicatoren en meetnetten doorspreken. Hierbij zouden ook de andere thema's dan de vandaag besproken 3 aan de orde moeten komen.

Verder zullen alle deelnemers zullen de uitkomsten van deze workshop terugkoppelen naar hun afdeling/teams/ cluster.

Verslag workshop 'Effectindicatoren MJP 2' 2 november 2005, 13.00 – 16.30 uur

Aanwezig:

Herman Agricola (WUR), Kees Barel (DP), William Bonte (FEZ), Remco van den Bos (VROM), Jasper Dalhuizen (DP), Noor Dessing (DK), Mirjam Fopma (DP), Hans van der Heuvel (DN), Peter Hilgen (DK), Peter Kouwenhoven (VROM), Kaj van de Sandt (DP), Jacintha Santen (DL), Benjamin Schulp (DN), Richard Sikkema (DP), Paul Sinnige (DP), Peter van Tilburg (DP), Loek Treep (DK), Pieter Jan van der Vliet (FEZ), Marcel Wetter (VROM), Martijn Tak (DP, verslag)

Ontvangst

Opmaat Paul Sinnige

Het MJP begint zijn eindfase te bereiken en het moet 15 februari klaar zijn.

Vandaag gaan we verder op de effectindicatoren.

We moeten bekijken of de effectindicatoren van vandaag bijdragen aan de VBTB en met bestaande gegevens te realiseren zijn tegen lage kosten te realiseren zijn

Toelichting op het programma (Loek Treep)

Loek Treep stelt zich voor, licht het programma toe en stelt dat er spijkers met koppen geslagen moeten worden.

Stand van zaken voor alle thema's (Herman Agricola)

Herman Agricola geeft een toelichting op de tabellen met effectindicatoren zoals nu voorgesteld.

Er wordt opgemerkt dat het belangrijk is dat het detailniveau in de gaten gehouden moet worden. De indicatoren van de verschillende thema's moeten op hetzelfde niveau blijven.

Daarnaast wordt opgemerkt dat we de indicatoren elke keer kunnen vervangen maar dat we nu een weg ingeslagen zijn en dat we die het beste kunnen volgen. Het is een best-guess, die we nu moeten proberen te volgen.

Afstemmen algemene beleidsdoelstellingen (Noor Dessing)

Voorgesteld wordt om de algemene beleidsdoelstellingen plenair in plaats van in groepen te bespreken, na stemming wordt dit gedaan.

Er wordt opgemerkt dat we nu bezig zijn met deze algemene beleidsdoelstellingen en dat we daar het beste mee door kunnen gaan tenzij we vastlopen. Eventueel zou de begroting aangepast kunnen worden aan het MJP. De keuze is nu eenmaal gemaakt. Besloten wordt verder te gaan met de nu staande algemene beleidsdoelstellingen, alleen aan de formulering van de doelstelling voor Natuur moet nog gesleuteld worden. De zinsnede "en kwaliteit leefomgeving" zou moeten worden toegevoegd.

Uitwerken effectindicatoren in relatie beschikbaarheid gegevens (Noor Dessing)

Er wordt uiteengegaan in drie groepen die ieder bij 2 onderwerpen bekijkt of de effectindicatoren geschikt zijn.

De groepen zijn: 'Natuur en Landschap', 'Landbouw en Reconstructie' en 'Bodem en Water'. De onderwerpen Recreatie en Sociaal Economische Vitaliteit worden door afwezigheid van dossierhouders deze dag niet besproken en zullen bij de betreffende personen worden neergelegd.

Bij alle effectindicatoren zouden de volgende vragen gesteld moeten worden:

Zijn de goede effectindicatoren voorgesteld?

Kunnen de effectindicatoren de gewenste informatie leveren over het realiseren van de algemene beleidsdoelstellingen?

Zijn de effectindicatoren duidelijk, smart geformuleerd?

Zijn alle geformuleerde effectindicatoren essentieel / noodzakelijk?

De uitkomsten van de werkgroepen zijn weergegeven op flip-overvellen en daarna overgenomen in het rapport "Effectindicatoren MJP2 van AVP" (dit rapport).

Plenaire afronding (Paul Sinnige)

Paul constateert dat er vooruitgang is geboekt en dat er in veel gevallen goede effectindicatoren uitgekomen zijn.

De indicatoren zijn in ontwikkeling dus er moet nog niet vastgelegd worden dat we er de komende 7 jaar mee gaan werken.

Het MJP zal op sommige punten een groeimodel worden

In het MJP zouden we moeten vermelden dat bepaalde onderwerpen in ontwikkeling zijn, maar dan wel opschrijven waar we nu zijn.

"We kunnen niet voor alles zeggen wat we willen, maar we willen wel wat zeggen"

Eigenlijk zou er nog een overkoepelende indicator moeten zijn voor de "staat (of stand) van het platteland" Op de manier van de people, planet profit benadering.

Afspraken

Mirjam kijkt op korte termijn naar het laatste stuk van de algemene beleidsdoelstelling.

Er moet contact gelegd worden met OC&W over wat zij monitoren

De effectindicatoren worden teruggekoppeld zodat ze binnen de beleidsdirecties besproken kunnen worden.

Paul bedankt iedereen voor de wederom geleverde inzet.